ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା

କାଶୀନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ଆଦର୍ଶ

ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା

କାଶୀନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ

ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ

।। ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ।।

ଲେଖକ:
ଶ୍ରୀ କାଶୀନାଥ ଷଡ଼ଙ୍ଗୀ ବ, ଏ, ଡ଼, ଇଡ଼
ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ
ବେସିକ୍ ଟ୍ରେନିଂସ୍କୁଲ
ନବରଙ୍ଗପୁର, କୋରାପୁଟ

ପ୍ରକାଶକ:
ଫ୍ରେଣ୍ଡସ୍ ପବ୍ଲିଶର୍ସ
ବନୋଦ ବହାରୀ-କଟକ—୨

ମୂଲ୍ୟ:
ବାନ୍ଧେଇସହ ଟ ୨-.୨୫ ନୂ.ପ:
ସାଧା ଟ୧. ୫୦ ନୂ.ପ.

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ:
୧୯୬୨ (ସେପ୍ଟେମ୍ବର)

ମୁଦ୍ରାକର
ଯୁଗରୂପା ପ୍ରେସ
କଟକ—୧

ଲେଖକର ପଦେ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା ସମ୍ପର୍କରେ ଏଥି ପୂର୍ବରୁ ଅଳ୍ପ କେତେଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ଯେ ପ୍ରକାଶିତ ନ ହୋଇଛି ତାହା ନୁହେଁ, ତଥାପି ଏହି ନୂତନ ପୁସ୍ତକର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେଲା । ଏଥିରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ପୁସ୍ତକର ଚର୍ବିତ ଚର୍ବଣ କରା-ଯାଇ ନାହିଁ । ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ମୋର ଦୀର୍ଘ ଅଧ୍ୟାପନା ଜୀବନର ଅଭିଜ୍ଞତା ପ୍ରସୂତ ।

ଯୁଗ ବଦଳି ଯାଇଛି । ଏବେ ଭାରତ ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ରାଷ୍ଟ୍ର । ଏଠାରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ମହାନ୍ ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଛି । ଭାରତରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସଫଳତା ଉପରେ ପୃଥିବୀରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଭବିଷ୍ୟତ ନିର୍ଭର କରେ । କିନ୍ତୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଜୀବନରେ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ମନୋଭାବର ବିକାଶ ନହେଲେ ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନରେ ହିଁ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପରୀକ୍ଷା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର ଏକ ନୂତନ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ । ଏହି ଜୀବନ-ଦର୍ଶନ ଅଭାବରୁ ଭାରତର ପଡ଼ୋଶୀ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନଙ୍କରେ ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ୁଛି, ତେଣୁ ଦେଶକୁ ଉପଯୁକ୍ତ

ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ମନୋଭାବାପନ୍ନ ସୁନାଗରିକ ଉପହାର ଦେବା ଭାରତୀୟ ଜାତୀୟ ଶିକ୍ଷାପଦ୍ଧତିର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପରିଚାଳନା ନୀତିରେ ମଧ୍ୟ ସଂସ୍କାର ସର୍ବାଦୌ ଆବଶ୍ୟକ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ଯେ ଏହି ନୂତନ ଅଭିମୁଖ୍ୟରେ ଏହି ନୂତନ ପୁସ୍ତକଟି ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଶିକ୍ଷାବ୍ରତୀମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପରିଚାଳନା ଷେତ୍ରରେ ଏହି ନୂତନ ନୀତିଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରୟୋଗ ଓ ପରୀକ୍ଷା କରି ଏହାର ଉପାଦେୟତା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ ।

ଜୟହିନ୍ଦ୍

ନବରଙ୍ଗପୁର
ତା ୧୫-୮-୧୯୬୨

ବିନୟାବନତ
ଲେଖକ

ସୂଚିପତ୍ର

ବିଷୟ | ପୃଷ୍ଠା

—o—

ଆଦର୍ଶ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିବେଶ

ଅବସ୍ଥିତ—ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଗୃହ ଏକ ଖୋଲା ଓ ଉଚ୍ଚ ଜାଗାରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ମୁକ୍ତବାୟୁ ଓ ଆଲୋକର ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସ୍ଥାନ-ନିର୍ବାଚନ ଓ ଗୃହ-ନିର୍ମାଣର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ସ୍ଥାନଟି ସନ୍ତସନ୍ତିଆ ଓ ଅନ୍ଧାରୁଆ ହେବା ଅନୁଚିତ, ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଗାଁଠାରୁ ସାମାନ୍ୟ ଦୂରରେ ଓ ଏକ କେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥଳରେ ଏହା ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ । ପାନୀୟ ଜଳର ସୁବିଧା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ହତା ମଧ୍ୟରେ କୂଅ ନଳକୂଅ ଆଦିର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ସ୍ଥାନ-ନିର୍ବାଚନ ପୂର୍ବରୁ ଜଳବାୟୁ ଓ ରାସ୍ତାଘାଟର ଯୋଗାଯୋଗ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରାକୃତିକ ପରିବେଶ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହାର ଅଳ୍ପ ଦୂରରେ ଏକ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାନ୍ତର ଓ କ୍ଷୁଦ୍ର ଉଦ୍ୟାନ ରହିଥିଲେ ଭଲ । ଉଦ୍ୟାନଟି ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲ ଓ ଫଳଗଛରେ ମଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶ୍ରୀ ବୃଦ୍ଧି ସାଧନ କରୁଥିବା ଉଚିତ । ବସନ୍ତ ଓ ଗ୍ରୀଷ୍ମ ଋତୁରେ ଏହି ଉଦ୍ୟାନର ସ୍ଥାୟୀ ବୃକ୍ଷଛାୟା ତଳେ ଏକ ଅତି ପ୍ରାକୃତିକ ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ-କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ବାହ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ:—ବିଦ୍ୟାଳୟର କୋଠରୀ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ଖୋଲା ହେବା ଉଚିତ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ମୁଖ ଭାଗ ଦକ୍ଷିଣ ଦିଗକୁ ହେବ; କାରଣ ଏହା ଫଳରେ ଦକ୍ଷିଣା ପବନ ଘର ମଧ୍ୟରେ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବ । କୋଠରୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଦୁଆର ଓ ଝରକା ରହିବା ସର୍ବାଦୌ ଉଚିତ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରତି ପଚିଶ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପିଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ ମୂତ୍ରଖାନା ଓ ପ୍ରତି ପଚିଶ ଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପିଚ୍ଛା ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ପାଇଖାନାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଠାରୁ ଦୂରରେ ଓ ଉତ୍ତର କିମ୍ବା ପଶ୍ଚିମ ଦିଗରେ ରହିବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ରାବାସ ସକାଶେ ପ୍ରତି ଦଶ ଜଣଙ୍କ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ଝାଡ଼ା—ପାଇଖାନା କରିବାକୁ ହେବ । ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକମାନେ ମିଳିତ ଭାବରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଫାଇ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବେ ।

ଅଳିଆ ଆବର୍ଜନାକୁ ପଚାଇ ମିଶ୍ରସାର (Compost manure) ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ହତାରେ କେତୋଟି ସାରଖାତ ଖୋଳାଇବାକୁ ହେବ । ଏଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଳିଆ ମଇଳା ପଡ଼ିବ ଓ ଗୋବର ପାଣି ବହଳ ଭାବରେ ଛିଞ୍ଚା-ହେବ । ମିଶ୍ରସାର ଖାତରେ ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ନ ପଡ଼େ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ଆଉମଧ୍ୟ ଏଥିରେ କାଚ, କଣ୍ଟା, ଗୋଡ଼, ପଥର, ଖପରା, ସଢ଼ୋଇ ଆଦି ନ ପଚିବା ଜିନିଷ ଆଦୌ ପକାଯିବ ନାହିଁ । ଶୀତ ଓ ଖରା ଦିନରେ ପାଣି ପକାଇ ମଇଳାକୁ ଓଲଟ ପାଲଟ କରାଯିବ ଓ ଖାତ ଭର୍ତ୍ତି ହୋଇଗଲେ ମାଟିର ଆବରଣ ଦେଇ ପୂରି କରିଦିଆଯିବ । ଉପଯୁକ୍ତ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଗଲେ ଛ’ ମାସ ମଧ୍ୟରେ ଅଳିଆ ପଚି ସାରୋପଯୋଗୀ ହୋଇଯିବ ।

ମିଶ୍ରସାର ଖାତର ଗଭୀରତା ସାଢ଼େ ତିନଫୁଟରୁ ଅଧିକ ହେବା ଅନୁଚିତ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ହତା ମଧ୍ୟରେ କୂଅ ବା ନଳକୂଅ ଖୋଳାଇବା ସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ ପୋଖରୀ ବା ନଦୀ ପାଣିକୁ ସିଝାଇ, ଛାଣି, ଥଣ୍ଡାକରି ପିଆଯାଇପାରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀକୋଠରୀରେ ପାନୀୟ ଜଳର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବା ଉଚିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀ-ମାନଙ୍କରେ ଘଷିପାଉଁଶ, ଦାନ୍ତକାଠି, ନଖକଟା କ୍ଷୁର, ମୁହଁପୋଛା କନା, ପାନିଆଁ, ଦର୍ପଣ, କଳୁରୀ ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ ରଖାଯିବ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କୋଠରୀରେ "ଆରୋଗ୍ୟ-କେନ୍ଦ୍ର" (Health clinic) ଖୋଲାଯିବା ଉଚିତ । ଏଠାରେ ପ୍ରାଥମିକ ଚିକିତ୍ସାର ସମସ୍ତ ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । କେତେକ ସାଧାରଣ ରୋଗର ଅତ୍ୟାବଶ୍ୟକ ଔଷଧ ମଧ୍ୟ ଏଠାରେ ରହିବ । ଛାତ୍ରମାନେ ଏଠାରେ ରୋଗୀସେବା ଛଳରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିପାରିବେ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ-ବଗିଚାର ଗୋଟିଏ ପଟାଳିରେ ଔଷଧ କିଆରି-ଟିଏ କରିବାକୁ ହେବ । କେତେକ ଅତି ସାଧାରଣ ରୋଗର ଆଶୁ ପ୍ରତିକାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆବଶ୍ୟକ ଔଷଧ-ଗଛ ସେଠାରେ ଲଗାଇ ସେସବୁର ଯତ୍ନ ନେବାକୁ ହେବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନେ ଉଦ୍ଭିଦବିଜ୍ଞାନ ସାଥେ ସାଥେ ଆୟୁର୍ବେଦୀୟ ଚିକିତ୍ସା ସମ୍ପର୍କରେ କିଛି ଅନୁଭୂତି ଲାଭ କରିପାରିବେ ।

ଛାତ୍ରାବାସରେ ଖାଦ୍ୟ ପେୟର ସୁବିଧା ପାଇଁ ପାକଶାଳ ରହିବ । ଇଂରାଜୀ ଏକ ପ୍ରବଚନ ଅଛି—**Health is made or marred in the kitchen** ଅର୍ଥାତ ରୋଷେଇ ଶାଳରେ ହିଁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଗଢ଼ିଉଠେ ବା ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ତେଣୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଲାଭ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପାକଶାଳାକୁ ଏକ

ପ୍ରୟୋଗଶାଳା (Laboratory)ରୂପେ ପରିଣତ କରିବାକୁ ହେବ । ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଗୃହବିଜ୍ଞାନର ଅନେକ ତତ୍ତ୍ୱ ବାସ୍ତବ ଉପାୟରେ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥଳରେ ଏଠାରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରାଯାଇପାରେ ।

ଛାତ୍ରାବାସର ଛାତ୍ରମାନେ ପାଳି ଅନୁସାରେ ଖାଦ୍ୟ ବିଭାଗର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ସୁଷମ ଖାଦ୍ୟ ଓ ମାସିକ ଅପବ୍ୟୟର ଯୋଜନାକରି ସେମାନେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାକୁ ଶିଖିବେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ପର୍ବ ପର୍ବାଣୀ ପାଳନ ଓ ଭୋଜଭାତର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ବହନ କରିବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ଛାତ୍ର-ମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟରେ ରହିଥିବା ଅଭାବ ପୂରଣ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମୟେ ସମୟେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଖାଦ୍ୟପେୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ । ଏହା ଫଳରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତା ଓ ଆତ୍ମୀୟତା ବୃଦ୍ଧି-ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ ଆକର୍ଷଣ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିବ ।

କୃଷି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ହାସଲ କରିବା ପାଇଁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଉଚିତ । ଭାରତ ଏକ କୃଷିପ୍ରଧାନ ଦେଶ । ଏଠାରେ ଶତକଡ଼ା ଅଶୀ ଜଣ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ବା ପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ କୃଷି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଚଳନ୍ତି । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟ କୃଷି-ବିଜ୍ଞାନର ଏକ ବାସ୍ତବ 'ପ୍ରୟୋଗ ଶାଳା' ହେବା ଉଚିତ । ଏ ଦିଗରେ ବିଦ୍ୟାଳୟସବୁ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ନେତୃତ୍ୱ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ଦରକାର । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିମ୍ନମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ତିନି ଏକର ଓ ଉଚ୍ଚ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଞ୍ଚ ଏକର ଅନ୍ତତଃ କୃଷଯୋଗ୍ୟ ଜମି ରହିବ । ଅଜମଧ୍ୟ ଜଳସେଚନର ସୁବିଧା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ନିକଟରେ ପୋଖରୀ ବା କୂଅର ସୁବନ୍ଦୋବସ୍ତ କର-ବାକୁ ହେବ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ମିଳିମିଶି ବଗିଚାରେ ବିଭିନ୍ନ

ରତ୍ତୁକୁପଯୋଗୀ ଫସଲ ଉତ୍ପାଦନ କରିବା ସାଥେ ସାଥେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଖାଦ୍ୟାଭାବ ମେଣ୍ଟନ କରି ପାରିବେ । ସମବାୟ-ଗୃହର ଉପଯୋଗିତା ବିଦ୍ୟାଳୟର କୃଷିକ୍ଷେତ୍ରରେ ପରୀକ୍ଷା ଓ ପ୍ରୟୋଗ ଦ୍ୱାରା ସ୍ଥିର କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଶିଳ୍ପ—ଦେଶର ଆର୍ଥିକ ବିକାଶ ମୁଖ୍ୟତଃ ଶିଳ୍ପୋନ୍ନତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ତେଣୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ । ଏଥିପାଇଁ କପାଗୃହ ଅଞ୍ଚଳରେ କପା ଗୃହ କରି ସୂତାକଟାର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସ୍ଥାନରେ ସ୍ଥାନୀୟ ଶିଳ୍ପ (Locae Craft) ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟର (Work-shop) ଉତ୍ତମ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯିବା ଉଚିତ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କାଠକାମ ଓ ତନ୍ତକାମ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବଢ଼େଇଶାଳ ଓ ତନ୍ତଶାଳ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେବ । ଉପକରଣ ଆଦିର ସଂରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ସରଂଜାମ—କୋଠରୀ'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଶିଳ୍ପ—ନିର୍ବାଚନ ପୂର୍ବରୁ କଞ୍ଚାମାଲର ନିୟମିତ ଯୋଗାଣ, ଶିଳ୍ପ ଦ୍ରବ୍ୟର ବିକ୍ରୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା, କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ମୂଲ୍ୟ ଓ ଏହା ଶିଳ୍ପ ଶୋଷଣହୀନ କି ନୁହେଁ ତାହା ଭଲ ଭାବରେ ବିଚାର କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ । ପଙ୍ଖା, ଝାଡ଼ୁ, ଆସନ, ରସି, ସାବୁନ୍ ପ୍ରଭୃତି ସାଧାରଣ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ନିର୍ମାଣ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ହେବ ।

ପଶୁ ପକ୍ଷୀ ପାଳନ—ଯଦି ସମ୍ଭବ ହୁଏ, ଗୃହ ବାସ ସହିତ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଶୁପକ୍ଷୀ ପାଳନ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ହେବ । ଗୋ ଚାରଣ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସୁବିଧା ଥିଲେ

ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ହାସଲ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହା ଏକ ଅତି ଲାଭଦାୟକ ପନ୍ଥା । ଗୋ ମହିଷାଦି ପଶୁ ପାଳନ, କୁକୁଡ଼ା ଚାଷ, ମହୁଚାଷ, ମାଛଚାଷ, ଏଣ୍ଡି ଓ ଟସର ଚାଷ ଇତ୍ୟାଦି ଏଥି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଅନୁକୂଳ ଅବସ୍ଥା ଦେଖି ଉଦ୍ୟୋଗ କରାଯାଇପାରେ । ଛାତ୍ରମାନେ ଭାଗ ଭାଗ ହୋଇ ଉପରୋକ୍ତ ଯେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବା ଦୁଇଟି ଚାଷର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନକରିବେ ଏବଂ ନିଜର ଅନୁଭୂତି ଅଭିଜ୍ଞତାର ବିବରଣୀ ଯଥାମତ ରଖିବେ । ଏହା ଜରିଆରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅତି ପ୍ରାକୃତିକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ପ୍ରାଣୀ-ବିଜ୍ଞାନ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇପାରେ ।

ସମବାୟ ଭଣ୍ଡାର—ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ କିଣାବିକା କାରବାର ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ସମବାୟ ଭଣ୍ଡାର ଜରିଆରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ର-ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଏହି ଭଣ୍ଡାରର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବେ । ଆୟବ୍ୟୟର ଯଥାମତ ହିସାବ ରଖାଯିବ ଓ ସେ ସବୁ ମାସକୁ ମାସ ଯାଞ୍ଚ କରାଯିବ । ଏହା ଫଳରେ ସମବାୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ସମ୍ପର୍କରେ ଛାତ୍ରମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ନାନାବିଧ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏକତାର ବନ୍ଧନ ସୁଦୃଢ଼ ହେବ । ମଝିରେ ମଝିରେ ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ରମାନେ ଏକତ୍ର ହୋଇ ସମବାୟ ଭଣ୍ଡାରର ପ୍ରଗତି ଓ ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଯୋଜନା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେଇପାରନ୍ତି । ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଲାଭାଂଶ-ପରିମାଣ କିପରି ବ୍ୟୟିତ ହେବ, ତାହା ଏହି ସମୂହ ବୈଠକରେହିଁ ସ୍ଥିର କରାଯିବ । ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ସଂଗଠନ କରାଯାଇପାରିଲେ ସମବାୟ ଭଣ୍ଡାର ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ-ହାସଲ ଦିଗରେ ଯେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ହେବ—ଏଥିରେ ଅତିରଂଜନ ନାହିଁ ।

ପୁସ୍ତକାଳୟ—ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପୁସ୍ତକର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ପରିସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁସାରେ ଗୁରୁଜୀ ପୁସ୍ତକାଳୟର ଯେ କୌଣସି ପୁସ୍ତକର ଅଂଶ ନେଇ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଦେଇପାରନ୍ତି । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ ଉପଯୋଗୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର 'ଶ୍ରେଣୀ-ପୁସ୍ତକାଳୟ'ର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁହେବ । ଛାତ୍ରମାନେ ପୁସ୍ତକାଳୟର ସଂରକ୍ଷଣ ଓ ଅଭିବୃଦ୍ଧିର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବେ । ସବୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁଜୀ କେବଳ ପଥ-ପ୍ରଦର୍ଶକ ହୋଇ ରହିବେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଶ୍ରେଣୀ ମାନ ଓ ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁସାରେ,ବିଭିନ୍ନ ପୁସ୍ତକ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ରହିବ । ପୁସ୍ତକାଳୟର ବହିଗୁଡ଼ିକ ଗଳ୍ପ, ଉପନ୍ୟାସ, ନାଟକ, କାବ୍ୟ, କବିତା ଆଦି କ୍ରମରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ହୋଇ ରହିବ । ପୁସ୍ତକାଳୟରେ ଥିବାବେଳେ ବହିଗୁଡ଼ିକର କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କଠାରୁ ସେମାନଙ୍କ ପଢ଼ା ବହି ବର୍ଷ ଶେଷରେ ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପାରିଲେ 'ଶ୍ରେଣୀ-ପୁସ୍ତକାଳୟ' ପାଇଁ ଆଉ ପୁସ୍ତକର ଅଭାବ ରହିବ ନାହିଁ ।

ପଠନାଳୟ—ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପାଠ ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇଛି । ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଜରିଆରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଅତି ସହଜରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଇ ପାରେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଠନାଗାର (Reading Room) ରହିବ ଏବଂ ନାନାବିଧ ଦୈନିକ ଓ ମାସିକ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ଏଠାରେ ରଖାଯିବ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ମାସିକ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ଓ 'ମାଗାଜିନ୍' ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ଏଠାରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଶିଶୁ-ସଂଗ୍ରହାଳୟ—ସଂଗ୍ରହ ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଏକ ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଯଥାଯଥ ପରିଚାଳନା ଅଭାବରେ ଶିଶୁ ଚୋରିକରିବାକୁ ଶିଖେ । ତେଣୁ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ସଂଗ୍ରହ-ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ସୁସଂଗଠିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସଂଗୃହୀତ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଏକ ସଂଗ୍ରହାଳୟ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଇ ପାରିଲେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଏହାର ବିଶେଷ ଉପଯୋଗ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା । କୌଣସି ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତ କୋଠରୀରେ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟର ଶ୍ରେଣୀ-ବିଭାଗ କରି ସେ ସବୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଓ ସୁସଜ୍ଜିତ ଭାବରେ ସାଇତି ରଖିବାକୁ ହେବ । ସଂଗୃହୀତ ଦ୍ରବ୍ୟର ତଳେ ସଂଗ୍ରାହକର ନାମ ଓ ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାକୁ ହେବ । ଏହା ଫଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଦ୍ରବ୍ୟ ସଂଗ୍ରହକରି ରଖିବାରେ ଶିଶୁମାନେ ଉତ୍ସାହିତ ହେବେ । ପଦାର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏହି ଉପାୟରେ ସୁନ୍ଦର ଭାବରେ ସମ୍ପାଦନ କରାଯାଇ ପାରେ ।

ସଂଗ୍ରାହାଳୟରେ ବିଭିନ୍ନ ଶସ୍ୟ, ମାଟି, ପଥର, ଧାତୁ, ମୁଦ୍ରା, ତୈଳଶସ୍ୟ, ବସ୍ତ୍ରଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ, ବିଭିନ୍ନ ପର ଓ ପକ୍ଷୀ, ଶିଙ୍ଗ, ହାଡ଼ ଓ କଙ୍କାଳ, ପଶୁ ପକ୍ଷୀର ବସା, ପ୍ରାଚୀନ ଅସ୍ତ୍ର ଶସ୍ତ୍ର, ଓ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟ, ଜଙ୍ଗଲ ଓ ସମୁଦ୍ରଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥାନ ପାଇପାରେ ।

ପାଠଚକ୍ର—ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା, ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଓ ଭାବର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନେ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ଅବକାଶ ପାଇବା ଉଚିତ । ନିମ୍ନ ମାଧ୍ୟମିକ ଓ ଉଚ୍ଚ ମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପାଠଚକ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ହେବ । ପାଠଚକ୍ରର ପରିଚାଳନା ଭାର ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜେ ନିଜେ ବହନ କରିବେ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ବିଷୟବସ୍ତୁ ଉପରେ ମାତୃଭାଷାରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ଛାତ୍ର-ମାନେ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବେ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ବହିପତ୍ରର

ସାହାଯ୍ୟ ନେଇ ନିଜର ମତକୁ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଯେପରି ଉପସ୍ଥାପିତ କରାଯାଇପାରେ, ସେଥିପ୍ରତି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁ ହେବ । ଅନୁଷ୍ଠାନୁଭୂତ ପାଇଁ ମଝିରେ ମଝିରେ ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଧାନ ସଭା (Mock Assembly) ବ୍ୟଙ୍ଗ ବିଚାର (Mock Trial) ଆଦିର ଅନୁଷ୍ଠାନ ମଧ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ସାଧାରଣତଃ ଦଳଗତ ଆଲୋଚନା ପାଠଚକ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଲାଭକରେ ।

କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକ—ବିଦ୍ୟାଳୟର ଜୀବନକୁ ସରସ ଓ ଆନନ୍ଦ ମୁଖରିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ କ୍ରୀଡ଼ାକୌତୁକକୁ ସମ୍ଯକରୂପେ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯିବ । କିନ୍ତୁ ଦେହଗଠନ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ହାନୀ କର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକକୁ ଆଦୌ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯିବ ନାହିଁ । ବିନା ବ୍ୟୟରେ ଅଙ୍ଗଚାଳନା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଯେପରି ଆନନ୍ଦାନୁଭୂତ ଲାଭ କରାଯାଇ ପାରିବ— ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କେତେକ ଉପଯୋଗୀ ଖେଳକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯିବ । କବାଡ଼ି, ଅଦନ, କୁସ୍ତି, କସରତ, ସୂର୍ଯ୍ୟ-ନମସ୍କାର, ଦଣ୍ଡ ବୈଠକ ଇତ୍ୟାଦିର ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇ ପାରିଲେ ସବୁଠାରୁ ଭଲ । ମଝିରେ ମଝିରେ କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକରେ ଦଳଗତ ପ୍ରତିଯୋଗିତାକୁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସାହିତ କରାଯାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏହା ପ୍ରତିଯୋଗିତା ଯେପରି ଉତ୍କଟ ରୂପ ଧାରଣ ନକରେ, ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ସାବଧାନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଖେଳପଡ଼ିଆ ରହିବା ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ।

ମନୋରଂଜନ—ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଗୀତ ନୃତ୍ୟ ପ୍ରିୟ । ଗାଇବା, ନାଚିବା ଓ ନାନାବିଧ ଅଭିନୟ କରିବାକୁ ସେ ପ୍ରାଣଭରି ଭଲପାଏ । କିନ୍ତୁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ ଯେ ଆମ ଦେଶର ସମାଜ ତଥା ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମନୋରଂଜନକୁ ନାନା ଭାବରେ ନିରୁ- ତ୍ସାହିତ କରାଯାଉଛି ସଙ୍ଗୀତକୁ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଙ୍ଗ

ବୋଲି ମାନି ନେବାକୁ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅନେକେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ ମନୋରଂଜନ ହିଁ ଶିଶୁ ଶିକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ମାଧ୍ୟମ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ପ୍ରଗତି ଶୀଳ ଦେଶମାନଙ୍କରେ ଏହାର ଉପଯୋଗିତାକୁ ସମସ୍ତେ ଉପଲବ୍ଧି କଲେଣି ।

ସଂଗୀତ ଏକ ଶ୍ରେଣୀକଳା । ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଏହି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ କଳାର ଅଧିକାରୀ । କିନ୍ତୁ ଉତ୍ସାହ ଓ ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତିର ଅଭାବରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଭାବରେ ଥିବା ଏହି ଶକ୍ତିର ଅଯଥା ଅପଚୟ ଘଟେ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷାରେ ସଂଗୀତ ଉଚ୍ଚସ୍ଥାନ ଲାଭକଲେ ଓ ଶିଶୁମାନେ ଆବଶ୍ୟକ ପ୍ରେରଣା ପାଇଲେ ସମାଜରେ ଆପେ ଆପେ ଏହି ଲଳିତ କଳାର ଉତ୍କର୍ଷ ସାଧନ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା । ଆଜି ମଧ୍ୟ ଏହା ଅନୁଭୂତ ସିଦ୍ଧ ଯେ ଶିଶୁମାନେ ଗୀତନୃତ୍ୟ ଛଳରେ କୌଣସି ବିଷୟକୁ ଯେପରି ମନେ ରଖିପାରନ୍ତି କେବଳ ପାଠ ପଢ଼ି ସେପରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂଗୀତ-ଭବନ ଓ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଆଦିର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାର ସଫଳତା ପାଇଁ ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର (Residential school)ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଦରକାର । ଛାତ୍ରମାନେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପକ ଗୃହରେ ବାସକରି ଭବିଷ୍ୟତ ସମାଜ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଏଠାରେ ଶ୍ରମ ଓ ଶିକ୍ଷା ଉଭୟ ତାଳକୁ ତାଳ ପକାଇ ଅଗ୍ରଗତି କରିବ । ଛାତ୍ରମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମାନବ ହେବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହିଁ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଶିକ୍ଷା ଲାଭକରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ସମୟ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟ ।

ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କୌଣସି ଧରାବନ୍ଧା ସମୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟ ନ ଥାଏ । ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ପରିସ୍ଥିତି, ଦୈନନ୍ଦିନ ଘଟଣା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଅଭିରୁଚି ଓ ମାନସିକ ଅବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ହିଁ ଗୁରୁଜୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷା ଦିଅନ୍ତି । ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷା ଶିଶୁ-କେନ୍ଦ୍ରିକ; ବିଷୟ-କେନ୍ଦ୍ରିକ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଏଥିରେ ଏକ ବିପଦ ରହିଛି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ଅଭିରୁଚି ଓ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ନୀତି ଗୃହୀତ ହୋଇଥିବାରୁ ସମସ୍ତ ବିଷୟଗତ ଶିକ୍ଷା ଉପରେ ସମାନ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇ ନ ପାରିବାର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ଏହାଫଳରେ କୌଣସି କୌଣସି ବିଷୟ ବାଦ୍ ପଡ଼ିଯିବାର ମଧ୍ୟ ଢେର ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଯଦି ଚିତ୍ରକଳା ବା ସଙ୍ଗୀତ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ନୁହନ୍ତି, ତେବେ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ସେହି ବିଷୟରେ ନିଶ୍ଚୟ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଉଠିବେ । ଅବଶ୍ୟ ସବୁ ଶିକ୍ଷକ ସମସ୍ତ ବିଷୟରେ ସମାନ ଭାବରେ ଦକ୍ଷ ହୋଇଥିବା ଆଶା କରାଯାଇ ନ ପାରେ । ଏଥିପାଇଁ ଶ୍ରେଣୀ

ଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନେବେ । ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ଦକ୍ଷ ଓ ଅଭିଜ୍ଞ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ନିଯୁକ୍ତକରାଯିବା ଉଚିତ ।

ଉପର ସୂଚିତ ଅସୁବିଧାର ନିରାକରଣ ପାଇଁ ଗୁରୁଜୀ ଏକ ହାରାହାରି ଦୈନିକ ସମୟ-ନିର୍ଘଣ୍ଟକୁ ମନ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଗ୍ରସର ହେବେ । ଏହି ପ୍ରକାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କେବଳ ନିମ୍ନ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନଙ୍କରେ (ପ୍ରଥମରୁ ପଞ୍ଚମ ଶ୍ରେଣୀ ବିଶିଷ୍ଟ ବିଦ୍ୟାଳୟ) ଅନୁସୃତ ହେବା ଉଚିତ । ଉଚ୍ଚମାଧ୍ୟମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉପର ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କରେ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ବଦଳରେ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷକ-ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ନ କଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ- ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୈନିକ ସମୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟ ମୋଟା ମୋଟି ଅନୁସୃତ ହୋଇପାରେ । ଅବଶ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ପରିସ୍ଥିତି ଅନୁସାରେ ଏହି ସମୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟର ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବା ଗୁରୁଜୀଙ୍କର ଇଚ୍ଛାଧୀନ ।

ହାରାହାରି ଦୈନିକ ସମୟ ନିର୍ଘଣ୍ଟ

୧. ସଫାଇ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ— ଘ ୦ । ୩୦ ମି

୨. ପ୍ରାର୍ଥନା, ଗ୍ରାମ-ସମ୍ବାଦ-ସଂଗ୍ରହ ଓ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ପାଠ— ଘ ୦ । ୩୦ ମି

୩. କୃଷି ଓ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ— ଘ ୧ । ୦ ମି

୪. ଶିଳ୍ପବିଦ୍ୟା (କାଠକାମ, ବୁଣାଇ, ସୂତାକଟା ଇତ୍ୟାଦି)— ଘ ୧ । ୦ ମି

୫. ଭାଷା ଓ ସାହିତ୍ୟ (ମାତୃଭାଷା ଓ ରାଷ୍ଟ୍ରଭାଷା)— ଘ ୧ । ୦ ମି

୬. ଗଣିତ— ଘ० । ୪୫ ମି.
୭. ବିଜ୍ଞାନ— ଘ० । ୩୦ ମି.
୮. ସମାଜ-ଶାସ୍ତ୍ର— ଘ० । ୩୦ ମି.
୯. ଚିତ୍ରକଳା ଓ ସଂଗୀତ— ଘ० । ୪୫ ମି.

ମୋଟ୍ ଘ ୬ । ୩୦ ମିନଟ୍
(ଛ' ଘଣ୍ଟା ତିରିଶ ମିନିଟ ମାତ୍ର)

ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାମଦାମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିବାରୁ ଦିନର ଉଭୟବେଳା ସ୍କୁଲକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ । ସାଧାରଣତଃ ସକାଳ ସାଡେ ଛ'ଟାରୁ ଦିନ ଏଗାରଟା ଓ ଅପରବେଳା ସାଢ଼େ ଦୁଇଟାରୁ ସାଢ଼େ ଚାରିଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍କୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଏ । ଏକାଦିକ୍ରମେ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସାଢ଼େ ଛ' ଘଣ୍ଟା କୌଣସି ଗୋଟିଏ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଯାଇ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ରଖିବା କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅଜ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରି ଏଠାରେ ମଧ୍ୟାହ୍ନରେ (ସାଢ଼େ ଦଶରୁ ସାଢ଼େ ଚାରି) ସ୍କୁଲ କାର୍ଯ୍ୟ କରାଗଲେ ସଫାଇ, ବଗିଚାକାମ ପ୍ରଭୃତି ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେବ । ଖାଇସାରି ଅସି ଛାତ୍ରମାନେ କାମଦାମ କରିବାକୁ ଆଦୌ ସମର୍ଥ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅପରାହ୍ନରେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଭୋକିଲା ଓ କ୍ଳାନ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିବାରୁ କାମଦାମରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଛାତ୍ରମାନେ ସକାଳୁ ସାଢ଼େ ଛ'ଟାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ । ତା'ପରେ ସଫାଇ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ସାପ୍ତାହିକ ପାଳିବଣ୍ଟନ ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତେ ଅଧଘଣ୍ଟା ସମୟ ସଫାଇ କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହିବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ହତାକୁ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ରଖିବା, ମୂତ୍ରଖାନା ଓ ପାଇଖାନା ସଫାକରିବା, ସାରଖାତରେ ଅଳିଆ ଅବର୍ଜନା ଓ ଗୋବରପାଣି ପକାଇବା, ଭୂଟପାଟ ସଫା ରଖିବା

ପିଇବା ପାଣିର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା, ସ୍ନାନାଗାର ତିଆରି କରିବା ଆଦି କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବ ।

ସଫାଇ ପରେ ଛାତ୍ରମାନେ ଧୁଆଧୋଇ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା ମଣ୍ଡପରେ ଏକତ୍ର ହେବେ । ସେଠାରେ ସମୂହ ଭାବରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯିବ । ପ୍ରାର୍ଥନା ପରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସଫାଇ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବ ଓ ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ଗ୍ରାମ-ସମ୍ବାଦ ସଂଗ୍ରହ କରାଯାଇ ସଂକ୍ଷେପରେ ତାହାର ଆଲୋଚନା ହେବ । ଏହି ସମୟରେ ଯାହାର ଯାହା କିଛି କହିବାର ଥିବ, ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଦିଆଯିବ । ତା'ପରେ କୌଣସି ନିରପେକ୍ଷ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ପଢ଼ି ସେମାନଙ୍କୁ ଶୁଣାଇ ଦିଆଯିବ ଓ କିଛି ସନ୍ଦେହ ଥିଲେ ତାହା ମୋଚନ କରାଯିବ ।

ସାଢ଼େ ସାତଟାରୁ ଦଶଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଣିତ, ବିଜ୍ଞାନ, ସାହିତ୍ୟ ଆଦି କଠିନ ବିଷୟ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ । କାମ ଓ ପାଠ ମିଶା ମିଶି ହୋଇ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବା ଦ୍ୱାରା ଉଭୟ ଶାରୀରିକ ଓ ମାନସିକ ତୃପ୍ତି ସମ୍ଭବ ହେବ । ଏହା ଫଳରେ କୌଣସି ବିଷୟ ଆଉ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପ୍ରତି କ୍ଲାନ୍ତିକର ବୋଧ ହେବନାହିଁ । ଦଶ ଦଶଟାରୁ ଏଗାରଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧନ୍ଦା ଓ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ । ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ ଘଣ୍ଟା ସୂତାକଟା କରାଯିବ । ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ଯେଉଁ ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ଓ ଉପଯୁକ୍ତ ବିବେଚିତ ହେବେ, ପରିସ୍ଥିତି ଓ ଆର୍ଥିକ ସମ୍ବଳ ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେହି ସେହି ଶିଳ୍ପଶିକ୍ଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଯାଇପାରେ ।

ଅପରାହ୍ନ ସାଢ଼େ ଦୁଇଟାରୁ ସାଢ଼େ ତିନଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା ଓ କଳାଶିକ୍ଷା ଉପରେ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବ ଏହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ

ସୁବିଧା ଦେଖି ସଂଗୀତ ଶିକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଦିଆଯିବ । ସାଢ଼େ ଭଜନାନ୍ତଙ୍କୁ ଦୃଷ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଭିନ୍ନ ହାତ କାମ କରିବାରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ନିଯୁକ୍ତ କରାଯିବ । ଝାଡ଼ୁ, ପଙ୍ଖା, ମଶିଣା, ରସି, ସାବୁନ୍ ଆଦି ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟର ନିର୍ମାଣ ଓ ସିଲାଇ ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବ । ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ବା ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇପାରେ । ଦୃଷ୍ଟାରୁ ସାଢ଼େ ଦୃଷ୍ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଛାତ୍ରମାନେ ବଗିଚା-କାମରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । କାର୍ଯ୍ୟବ୍ୟସ୍ତ ସମୟରେ ସକାଳ ବେଳା ଆଉ ଅଧଘଣ୍ଟା ଅଧିକ ସମୟ ଅନ୍ୟ ବିଷୟରୁ କାଟି କୃଷି ପାଇଁ ଦିଆଯାଇ-ପାରେ ।

ଫୁଲ ଫଳରେ ସୁଶୋଭିତ ଏକ ବଗିଚାସଂଲଗ୍ନ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଆକର୍ଷଣ କରେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର କୋଠରୀ-ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ଛବି, ଚିତ୍ର ଓ ମାନଚିତ୍ର ଆଦିରେ ସୁସଜ୍ଜିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଗୁରୁଜୀମାନଙ୍କର ମଧୁର ବ୍ୟବହାର ଓ ମିଷ୍ଟାଳାପ ପର୍ବପର୍ବାଣି ପାଳନ, ମଝିରେ ମଝିରେ ଗୀତ ନୃତ୍ୟାଭିନୟ ଆଦି ମନୋରଂଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା, ବନଭୋଜିର ଆୟୋଜନ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନକୁ ସରସ ଓ ହର୍ଷମୁଖର କରି ତୋଳେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର-ମାନେ ଆପେ ଆପେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ଏହି ଉପକରଣ ଶିକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଛାତ୍ରାପସ୍ଥାନ-ସମସ୍ୟା କ୍ୱଚିତ୍ ଦେଖା ଦେଇଥାଏ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ ନା ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସୃତ ହେବା ଭଲ, ଏହା ଏକ ବିବାଦମାନ ପ୍ରଶ୍ନ । ଉଭୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଭଲ ମନ୍ଦ ନିମ୍ନରେ ଆଲୋଚନା କରାଗଲା ।

୧ । ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ଶିଶୁର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜ ବିଷୟଟି ଶିକ୍ଷା ଦେଇସାରିବା ପରେ ସେ ଦାୟିତ୍ୱ-ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

୨ । ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସମନ୍ୱୟ ପଦ୍ଧତିରେ ଶିକ୍ଷାଦାନ ସବୁବେଳେ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ ।

୩ । ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକ ସମସ୍ତ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକମାନଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚାଙ୍ଗ ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରିବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କାରଣ ସେ ସବୁ ବିଷୟରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଓ ଧୁରନ୍ଧର ହେବା ଆଦୌ ଆଶା କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

୪ । ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକ କୌଣସି ଛାତ୍ର ସହିତ କେବଳ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷ ପାଇଁ ସମ୍ପୃକ୍ତ; କିନ୍ତୁ ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକର ଛାତ୍ର ସହିତ ସ୍କୁଲ-ଜୀବନ ତମାମ ସଂପର୍କ ଥାଏ । ଏହା ଫଳରେ ଛାତ୍ରର କ୍ରମବିକାଶ ସଂପର୍କରେ ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ପାଇପାରନ୍ତି ଓ ଛାତ୍ରର ସୁବିଧା ଅସୁବିଧାରେ ବିଶେଷ ସହାୟକ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥା'ନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଶ୍ରେଣୀରୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପରେ ଛାତ୍ର ସହିତ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆଉ କୌଣସି ସଂପର୍କ ରହେନାହିଁ ।

୫ । ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ଯେପରି ସୁବିଧାରେ ସୋପାନବାଦୀ ଗୋଟିଏ ବିଷୟକୁ ଭାଗ ଭାଗ କରି ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ପାରନ୍ତି—ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ ତାହା ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୬ । ବର୍ଷାରମ୍ଭରେ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ ନୂଆ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ଅପରିଚିତ ହୋଇଥିବାରୁ କୌଣସି ଅଗ୍ରଗତି କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କେଉଁ ବିଷୟ ପିଲମାନେ କେତେ ଜାଣନ୍ତି—ସେ ସଂପର୍କରେ ପୂର୍ବରୁ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଧାରଣା ନ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ ଏପରି ଅସୁବିଧାରୁ ମୁକ୍ତ ।

୭ । ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ ସବୁବେଳେ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀରେ ସମସ୍ତ ବିଷୟ

ଶିକ୍ଷା ଦେଇଥିବାରୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କମେ ବିରକ୍ତିକର ବୋଧହୁଏ; କାରଣ ଛାତ୍ରମାନେ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣରେ ଆଉ କୌଣସି ନୂତନତ୍ୱ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

୮ । ଅପାରଗ ଶ୍ରେଣୀ-ଶିକ୍ଷକ ହାତୁଡ଼ରେ ପଢ଼ିଲେ ଛାତ୍ରମାନେ କମେ ସବୁ ବିଷୟରେ ମାନ୍ଦା ହୋଇ ପଡ଼ନ୍ତି, କିନ୍ତୁ-ବିଷୟ ଶିକ୍ଷକ-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଛାତ୍ର ସବୁ ବିଷୟରେ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇଯିବାର ଆଦୌ ଆଶଙ୍କା ନ ଥାଏ ।

ଏସବୁ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାରକଲେ ନିମ୍ନବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରାଯିବା ଉଚିତ । ବିଷୟ-ଶିକ୍ଷକ-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶ୍ରେଣୀର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେମାନେ ନିଜ ଶ୍ରେଣୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶର ମୁଖ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବେ ।

ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଗୁଣାବଳୀ-

ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରର ସାଥୀ, ନେତା ଓ ପରିଚାଳକ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ତାହାର ସୁଖଦୁଃଖରେ ସହଭାଗୀ ହେବେ । କେବଳ ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହେଲେ କେହି ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକ ହୋଇପାରିବା କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ହୃଦୟବାନ ଓ ସଚ୍ଚରିତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତି ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ଆଗ୍ରହସହକାରେ ଯେ କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ଆଣି ଥୋଇବାକୁ ଆଗଭର ହୋଇ ବାହାରିପାରୁଥିବେ । ଆଉମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମଶକ୍ତିରେ ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟଚିନ୍ତା ଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ମତ ଅନୁସାରେ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ଚରିତ୍ର ଶିକ୍ଷାର ଉତ୍ସ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ସରଳ, ଶିଶୁସ୍ନେହୀ ଓ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତି ହେବେ । ବାସ୍ତବିକ୍ ଶିକ୍ଷକ ହିଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚରିତ୍ର ପାଠ୍ୟ ପୁସ୍ତକ ହେବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବାସ୍ତବ ସମସ୍ୟା-ସମାଧାନରେ ସେ କେବଳ ସହାୟକ ଓ ଦିଗ୍‌ଦର୍ଶକ ହୋଇ ଠିଆହେବେ ।

ନମ୍ରତା ଓ କର୍ମଠତା ଗୁଣଦ୍ୱୟ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକର ପ୍ରଧାନ ଭୂଷଣ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସେବା ଓ ପ୍ରେମ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନ

ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ସହନଶୀଳ ଓ ଯାଦର୍ଶୀ ହେବେ । ରଚନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ତାଙ୍କର ଅଟଳ ବିଶ୍ୱାସ ଥିବ ଏବଂ ଏକ ସୁଖି, ସମୃଦ୍ଧ ସମାଜଗଠନ ଦିଗରେ ସେ ସର୍ବଦା ସଚେଷ୍ଟ ଥିବେ । ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ଥିବ ଓ ନିଜର ଜୀବନକୁ ସେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିବେ । ଏହିଭଳି ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକର ପବିତ୍ର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବାକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ।

ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷକ ସୃଜନଶୀଳ ଶକ୍ତିର ଅଧିକାରୀ ହେବା ଉଚିତ । ସେ ଉଦ୍‌ଯୋଗୀ ଓ ବିଭିନ୍ନ ବୈଷୟିକ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ହେବେ । ବୈଜ୍ଞାନିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଓ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ସ୍ୱଭାବର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିଲେ ସେ ଅନେକାଂଶରେ ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କରିପାରିବେ ।

ଶିଶୁର ଧନାତ୍ମ ପରିଚୟ ହିଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଶିକ୍ଷାଦାନ-ପଦ୍ଧତିର ମୂଳଭିତ୍ତି । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ଶିଶୁକୁ ଏଭଳି ସ୍ନେହ କରିବେ ଓ ତା' ସହିତ ଏଭଳି ଭାବରେ ମିଶିବେ ଯେପରିକି ଶିଶୁ ତା'ର ମା'ଭଳି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିବ । ସେ ମା'କୋଳରେ ମୁହଁ ଲୁଚାଇ ତା'ର ମନର କଥା କହି ପାରିଲାଭଳି ଗୁରୁଜୀଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ମନଖୋଲି ସମସ୍ତ କଥା କହିବାକୁ ସାହାସକରିବ । ଏହି ଉପାୟରେ ହିଁ ଶିଶୁରୂପକ ପୁଷ୍ପକଳିର ଭିତର ରଙ୍ଗ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ନିକଟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଫୁଟି ଉଠିବ । ଏହା ଫଳରେ ସେ ଶିଶୁର ଆଗ୍ରହ ଅଭିରୁଚି, ଇଚ୍ଛା ଅନିଚ୍ଛା, ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଶକ୍ତି ସାମର୍ଥ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ପାଇପାରିବେ ଏବଂ ତଦନୁସାରେ ଶିଶୁକୁ ଗଢ଼ିବା ତାଙ୍କ ପକ୍ଷରେ ସହଜ ହୋଇଉଠିବ ।

ଶିଶୁମାନଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ପାଇଁ କେବଳ ମନୋବିଜ୍ଞାନ-ପୁସ୍ତକ ଉପରେ ନିର୍ଭରକଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ । ଏଥି ପାଇଁ

ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଜଣେ ବ୍ୟାବହାରିକ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଶିଶୁକୁ ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ମାନବ ରୂପେ ଗଠନ କରିବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହାସଲ କରିଥିବା ଅଭିଜ୍ଞତା ଉପରେ ସେ ନିର୍ଭର କରିବେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରତେକ ଶିଶୁର ଠିକ୍ ନିଖ୍ ବିବରଣୀ ସେ ଟିପି ରଖିବା ଉଚିତ ।

ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଆଶାବାଦୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଛାତ୍ରର କେବଳ ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଖୋଜି ନ ବୁଲି ତାହାର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ଶକ୍ତି ଓ ସଦ୍‌ଗୁଣରାଜି ଉପରେ ଆମକୁ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେବ । ତାହାକୁ ସମସ୍ତ ସତ୍ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁହେବ । କେବେହେଲେ କୌଣସି ଛାତ୍ରର ବିଚାରରେ କୌଣସି ମନ୍ଦଭାବ ପୋଷଣକରି ତଦନୁସାରେ ପରିଚାଳିତ ହେବା ଅନୁଚିତ । ଯେତେ ମନ୍ଦ ହେଲେବି ଛାତ୍ରର କୌଣସି ନା କୌଣସି ଦିଗରେ ବିଶେଷ ଶକ୍ତିସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ଦକ୍ଷତା ରହିଛି— ଏହି ବିଶ୍ୱାସରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ବିଶ୍ୱାସୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଯେଉଁ ଦିଗରେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ରର ବିକାଶର ସମ୍ଭାବନା ରହିଛି—ତାହା ପୂରାପୂରି ଫୁଟାଇ ପାରିବା ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ଆମର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆତ୍ମ-ସନ୍ତୋଷ ଆସୁଥିବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । ଆଉ ସେହି କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ନିଷ୍ଠା ରହିଥିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଦିଗରେ କିଛି ସୁବିଧା ହୋଇ ନ ପାରିଲା ବୋଲି ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଶିକ୍ଷକତା କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅସଙ୍ଗତ । ଏହା ଦେଶ ଓ ଜାତି ପ୍ରତି ବିଶ୍ୱାସଘାତକତା ବ୍ୟତୀତ ଅନ୍ୟ କିଛି ନୁହେଁ ।

ସବୁ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷକ ସମାନ ଭାବରେ ପୁତ୍ର ତୁଲ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କରିବେ । କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିକ୍ଷକ କେତେକଣ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଅଧିକ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର ଦେଖାଯାଏ । କିନ୍ତୁ ସେ ସର୍ବଦା ନିରପେକ୍ଷ ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ହେବା ଉଚିତ । ଦୁର୍ବଳ ଛାତ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ବିମୁଖ ଓ ବିରକ୍ତ ନ ହୋଇ ସେ ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ହେବେ । କେଉଁ ଉପାୟରେ ଛାତ୍ର ତା'ର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତାରୁ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରି ପାରିବ—ସେ ଦିଗରେ ସେ ନିଜେ ଚିନ୍ତା କରିବେ ଓ ଛାତ୍ରକୁ ଉପଯୁକ୍ତ ବାଟ ବତାଇବେ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ନିନ୍ଦା ଓ ବିରକ୍ତି ଫଳରେ କେତେକ ଛାତ୍ରଙ୍କ ମନରେ ନିକୃଷ୍ଟ ତୁଚ୍ଛ ମନୋଭାବର (Inferiority Complex) ପ୍ରସାର ଘଟେ ଓ ତାହାର ଆତ୍ମଶକ୍ତି ଉପରେ ସମସ୍ତ ଆସ୍ଥା ତୁଟିଯାଏ । ଏହା ଫଳରେ "ଖସିଗଲା ଗୋଡ଼ ତଳକୁ ତଳକୁ" ପରି ସେ ଅସ୍ତେ ଅସ୍ତେ ତଳକୁ ଖସିଯାଏ । ତେଣୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳତା ହାସଲ କରିବେ ଓ ଆତ୍ମଶକ୍ତିରେ ଅଧିକ ଆସ୍ଥାବାନ ହୋଇଉଠିବେ—ସେ ଦିଗରେ ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ('Nothing succeeds like success') ବା ସଫଳତା ଅର୍ଜନ କରିବା ପାଇଁ ସଫଳତାଠାରୁ ବଳି ସଫଳ ପନ୍ଥା ନାହିଁ—ଏହି ସୁବର୍ଣ୍ଣ ମାନକୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖି ଶିକ୍ଷକ ପଦେ ପଦେ ସାବଧାନ ହୋଇ ଅଗ୍ରସର ହେବା ଉଚିତ ।

ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷକ କେବଳ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରେ ଧୁରନ୍ଧର ହେଲେ ଚଳିବ ନାହିଁ; ଶିଶୁର ଜୀବନ କରିଆରେ ବିଭିନ୍ନ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟକୁ ସମନ୍ୱୟକରି ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ପଦ୍ଧତି (Correlation method) ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଭଲ ଭାବରେ ଜଣାଥିବା ଉଚିତ । ଦୁନିଆଁରେ ବାସ୍ତବ ଜ୍ଞାନ ଜୀବନ-କ୍ଷେତ୍ରରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ନୁହେଁ । ଜୀବନର କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନର ମେଣ୍ଟନ ବା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଛଳରେ ଯେଉଁ

ଜୀବନୋପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରାଯାଏ—ତାହାକୁ ସମନ୍ୱୟ-ଶିକ୍ଷା କୁହାଯାଏ । ତେଣୁ ଟିକିଏ ଚିନ୍ତା କରି ପରିସ୍ଥିତି ପ୍ରତି ସଚେତ ରହିଲେ ଓ ଛାତ୍ର-ମାନଙ୍କର ମାନସିକ ଜୀବନ ସହିତ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ରଖିପାରିଲେ ଯେ କେହି ଶିକ୍ଷକ ସହଜରେ ସମନ୍ୱୟ-ପ୍ରଣାଳୀରେ ଶିକ୍ଷା ଦେଇପାରେ; ଏଥିପାଇଁ ଅସାଧାରଣ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ଓ ବିଚକ୍ଷଣତାର ଆବଶ୍ୟକତା ନାହିଁ ।

ମୋଟ୍ ଉପରେ ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷକ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଗୁଣରାଜିରେ ଭୂଷିତ ହେବା ଉଚିତ ।

୧ । ଶିଶୁମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ସ୍ୱାଭାବିକ ସ୍ନେହ ଓ ଆଗ୍ରହ ଥିବ ।

୨ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହିତ ଛାତ୍ରହୋଇ ଖେଳିବା ଓ କାମଦାମ କରି ପାରିବାର ଶକ୍ତି ଶିକ୍ଷକ ହାସଲ କରିଥିବେ ।

୩ । ଆଦର୍ଶଚରିତ୍ର ଓ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଅଧିକାରୀ ହୋଇଥିବେ ।

୪ । ଶିକ୍ଷକ ସୁସ୍ଥ ସବଳ ଓ କର୍ମଠ ହୋଇଥିବେ ।

୫ । ସେ ପ୍ରକୃତି ପ୍ରେମୀ ଓ କଳାପ୍ରେମୀ ହୋଇଥିବେ ।

୬ । ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଶୀଳ ଓ ଶିକ୍ଷାଗ୍ରହୀ ହେବେ ଏବଂ ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ସହଜରେ ମିଳିମିଶି ପାରୁଥିବେ ।

୭ । ବିଭିନ୍ନ ହସ୍ତକର୍ମ ଓ ଶିଳ୍ପ ବିଦ୍ୟାରେ ପାରଙ୍ଗମ ହୋଇଥିବେ ।

୮ । ସଙ୍ଗୀତ ଓ ଚିତ୍ର ବିଦ୍ୟାରେ କିଛି ପ୍ରବେଶ ଥିବ ।

୯ । ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ମନ୍ଦ ଅଭ୍ୟାସ ନ ଥିବ ।

୧୦ । ତାଙ୍କର ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ପ୍ରବଳ ଥିବ ।

୧୧ । ସେ ଗ୍ରାମ-ସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇଥିବେ ।

୧୨ । ତାଙ୍କର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ରହିଥିବ ।

୧୩ । ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରତି ନିଜର ସମର୍ଥନ ଓ ସମ୍ମାନ ଥିବ ।

୧୪ । ନାନାବିଧ ଆଧୁନିକ ପୁସ୍ତକ ଓ ପତ୍ରିକା ପଢ଼ି ନିଜର ଜ୍ଞାନ-ଭଣ୍ଡାରକୁ ମାର୍ଜିତ କରୁଥିବେ ।

୧୫ । ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାଯୋଜନା ଓ ଗାନ୍ଧୀଦର୍ଶନ ଉପରେ ନିଜର ବିଶ୍ୱାସ ଥିବ ।

ସବୁଠାରୁ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଓ ତାଲିମ୍ ପ୍ରାପ୍ତ ସୁଦକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକ ମାନେ ନିମ୍ନ ଶ୍ରେଣୀମାନଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିବା ଉଚିତ । ଏହି ମତ ଅନୁସୃତ ହେଲେ ଛୋଟ ଛୋଟ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଭିତ୍ତିପତ୍ତନ ଠିକ୍ ଢଙ୍ଗରେ ହୋଇ ପାରିବ । ଅନୁକରଣ ପ୍ରବୃତ୍ତିଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଆଦର୍ଶ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ ଆପେ ଆପେ ଅନେକ ବିଷୟ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରି ପାରିବେ ।

———

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା ଓ ଭୁଲ୍ ତ୍ରୁଟି ହେଲେ ଦଣ୍ଡବିଧାନକରିବା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଏକମାତ୍ର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେ ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସୁଦକ୍ଷ ନେତୃତ୍ୱ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଫଳରେ ସେ ସ୍ୱତଃ ସମ୍ମାନର ପାତ୍ର ହୋଇପାରୁ-ଥିବେ ଓ ଏପରି ଭାବରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନାକରିବେ ଯେପରିକି ଦଣ୍ଡ ବିଧାନର ଆବଶ୍ୟକତା କମ୍‌ରୁକମ୍ ଅନୁଭୂତ ହେବ ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅଗ୍ରଣୀ ହୋଇ କି ଶିକ୍ଷକ କି ଛାତ୍ର ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁବିଧା ଅସୁବିଧା ବୁଝୁଥିବେ । ସମସ୍ତେ ନିଃସଙ୍କୋଚରେ ନିଜ ନିଜର ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ତାଙ୍କୁ ଜଣାଇପାରିବେ । ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କର ମତାମତକୁ ଶୁଣି ଆବଶ୍ୟକ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ଓ ତଦନୁସାରେ ଦରକାରହେଲେ ନିଜକୁ ବଦଳାଇବେ ।

କୌଣସି ବିଷୟରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟ-କାରୀ ହୋଇ ପାରିବ କି ନାହିଁ ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଚିନ୍ତା କରିବେ । କିନ୍ତୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ସାରିବା ପରେ ତାହା

ଯେପରି ପାଳିତ ହୋଇ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଏ—ସେଥିପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବା ପୂର୍ବରୁ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ପରାମର୍ଶମଧ୍ୟ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକଙ୍କର ହୃଦ୍‌ବୋଧ ହେବ ଯେ, ତାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେବା ଆଉ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ--ସେତେବେଳେ ସେ ନିଜେ ତାହାକୁ କୌଣସିମତେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଉଚିତ ବା ଆଦେଶକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କରିନେବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆଦେଶ ଯଦି ମୁହୁର୍ମୁହୁ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ହୁଏ, ତା'ହେଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେପରି ଆଦେଶ ସମ୍ମାନିତ ନ ହେବାରଖୁବ୍ ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ର ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଉପରେ ଏପରି ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିବେ, ଯେପରିକି ତାଙ୍କର ସାମାନ୍ୟ ଅନୁରୋଧ ମଧ୍ୟ ଗୁରୁତର ଆଦେଶ ଭଳି କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ପାରୁଥିବ ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କରେ ଆସିବେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ନାମ ଧାମ ଚରିତ୍ର, ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ ଆଦି ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ଜାଣିବାକୁ ସେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କାମଦାମ ଓ ଖେଳ କୌତୁକରେ ସେ ବେଳେ ବେଳେ ଭାଗ ନେବେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉତ୍ସାହିତ ହୁଅନ୍ତି । ନମ୍ରତା, ସହନଶୀଳତା ଓ ଶିଷ୍ଟାଚାର ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଧାନଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷକତଥା ଛାତ୍ର ମଣ୍ଡଳର ହୃଦୟ-ସିଂହାସନ ଅଧିକାର କରିନେବା ଉଚିତ ।

ସହକାରୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବ୍ୟବହାରରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କୌଣସି ତ୍ରୁଟି ଦେଖାଇବା ଅନୁଚିତ । ମଧୁର ବ୍ୟବହାର ଓ ଶିଷ୍ଟାଚାର ପ୍ରଦର୍ଶନରେ ସେ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କ ସମକ୍ଷରେ ଆଦର୍ଶ ହେବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଭେଦଭେଦ ସୃଷ୍ଟି ନହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ସେ

ସବୁବେଳେ ସଜାଗ ରହିବେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ଅଭାବ ଅଭିଯୋଗ ସେ ମନଦେଇ ଶୁଣିବେ ଓ ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ବୃତ୍ତି ଖଟାଇ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ସେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକ-ଗୋଷ୍ଠୀ ସହିତ ଲିପ୍ତ ହୋଇଯିବା ଅନୁଚିତ । ସେ ନିରପେକ୍ଷ ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ହେବେ । ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିଭେଦ ଓ ଦଳାଦଳି ସୃଷ୍ଟି ହେଉଥିବାର ସେ ଅନୁଭବ କରିବେ, ତାହାଙ୍କୁ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ସେ ନୈତିକ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା-କରିବେ । ଯଦି କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନର ସୂଚନା ନ ମିଳିଲା, ତେବେ ସେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସ୍ଥାନାନ୍ତର (Transfer) ପାଇଁ ସେ ସମସ୍ତ ଉଦ୍ୟମ କରିବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ରକମର ମନାନ୍ତରକୁ ସେ ଆଦୌ ପ୍ରଶ୍ରୟଦେବା ଅନୁଚିତ ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅପ୍ରୀତିକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ହାତ ଦେବାକୁ ପଡ଼େ । ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯେତେବେଳେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳାରେ ସଙ୍କଟ ଦେଖା ଦିଏ, ସେତେବେଳେ ସେ ଦୃଢ଼ ହସ୍ତରେ ତାହା ଦମନକରିବା ଉଚିତ । ଏଥିପାଇଁ ନିଜର ସ୍ୱେଚ୍ଛା ଲୋକପ୍ରିୟତାକୁ ଧରି ବସିଲେ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଭାଙ୍ଗିପଡିବ । ତେଣୁ ନମ୍ରତା ଓ ନିର୍ଭୀକତା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଗୁଣ ହେବା ଉଚିତ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅତିମାତ୍ରାରେ କୋମଳ ହେଲେ ଲୁହାକୁ ବଗାଡ଼ କାମୁଡ଼ିବା ପରି ନିଜର ସମସ୍ତ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ମଣ୍ଡଳରୁ ହରାଇ ବସିବାର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଶଙ୍କା ରହିଛି । ତେଣୁ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ହାତେ ମାପି ଗୃଖଣ୍ଡେ ଚଳିବା ତାଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସମକ୍ଷରେ ସହକାରୀମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହେଲା ଭଳି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ କିଛି କରିବସିବା ଠିକ୍

ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନହିଁ ନିଜର ସମ୍ମାନ—ଏହି ମନୋଭାବ ସେ ପୋଷଣ କରିବା ଠିକ୍ ହେବ । ସହକାରୀମାନଙ୍କୁ କିଛି କହିବାର ଥିଲେ ଏକାନ୍ତରେ ଡାକି କହିବା ଉଚିତ । ଏହି ବିଷୟ ପ୍ରତି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ବିଶେଷ ସତର୍କ ହେବାର କଥା ।

ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ ଓ ତଦାରଖ କରିବା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅନ୍ୟ ଏକ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଠିକମତ ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସମ୍ପାଦନ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ, ତାହା ଦେଖିବା ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । କିନ୍ତୁ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କେବଳ ଦୋଷ ଦର୍ଶାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେହିଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଶ୍ରେଣୀ ପରିଦର୍ଶନ କରିବାର ଦେଖାଯାଏ । ଏଭଳି ମନୋବୃତ୍ତି ଧରି ପରିଦର୍ଶନ କଲେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଅନ୍ୟ ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ ହରାଇ ବସନ୍ତି । ସହକାରୀମାନଙ୍କର ବାସ୍ତବ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ବୁଝିବା ଓ ସନ୍ଦେହ ମୋଚନ କରିବା ଶ୍ରେଣୀ-ପରିଦର୍ଶନର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ଶ୍ରେଣୀରେ ବିଭିନ୍ନ ଖାତାପତ୍ର ଠିକ୍ ଢଙ୍ଗରେ ରଖାଯାଉଛି କି ନାହିଁ ଓ ସେସବୁ ଠିକମତ ସଂଶୋଧିତ ହେଉଛି କି ନାହିଁ—ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଏଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଉଚିତ । ସହକାରୀମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ-ପରିଦର୍ଶନ କାର୍ଯ୍ୟର ସୁବିଧା ନେଇ ନିଜର ଥିବା ସମସ୍ତ ସନ୍ଦେହ ଏହି ଅବସରରେ ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୋଚନ-କରାଇନେବା ଉଚିତ ।

ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଆଗ୍ରହାତିଶଯ୍ୟ ହେତୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ହଠାତ୍ ଅନେକ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ବସନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ତାଙ୍କୁ ନାନା ବାଧା ବିଘ୍ନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼େ । ତେଣୁ ହଠାତ୍ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ କରି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ

ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହେବାଫଳେ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ହେବ । ଗୁରୁତର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଓ ସମସ୍ୟାମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ, ଶିକ୍ଷକ ମଣ୍ଡଳୀର ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ଏହା ଫଳରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆନ୍ତରିକ ସହଯୋଗ ଓ ସମର୍ଥନ ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତି ।

ପ୍ରତି ମାସରେ ଅତି କମ୍‌ରେ ଥରେ ଶିକ୍ଷକମଣ୍ଡଳୀର ବୈଠକ ଡକା ଯିବ । କିନ୍ତୁ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଭିତ୍ତିରେହିଁ ଏହି ସଭା ପରିଚାଳିତ ହେବା ଉଚିତ । ବୈଠକ ବସିବା ପୂର୍ବରୁ ଆଲୋଚନାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ । ଏହା ଫଳରେ ବିଭିନ୍ନ ଆଲୋଚ୍ୟ ବିଷୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଭଲଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ଅବସର ପାଇବେ । ସହକର୍ମୀମାନଙ୍କର ସତ୍ ପରାମର୍ଶ ଓ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ପ୍ରସ୍ତାବ ସବୁ ଆଗ୍ରହ ସହକାରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଗ୍ରହଣ କରିନେବା ଉଚିତ । ଶିକ୍ଷକମାନେ ଯେପରି ଅନୁଷ୍ଠାନକୁ ନିଜର ମନେ କରି ତାହାର ଉନ୍ନତି ଓ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଚିନ୍ତାକରିବା ସଙ୍ଗେ, ସଙ୍ଗେ ଆବଶ୍ୟକ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ପରମ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଯଦି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଉତ୍ତମ ପ୍ରସ୍ତାବକୁ ବହୁମତରେ ବିରୋଧ କରାଯାଏ, ତା' ହେଲେ ସେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ କିଛି ସମୟ ଅପେକ୍ଷା କରିବା ଉଚିତ । ପରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ସେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ବହୁ ମତରେ ବିରୋଧ ହେଲେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ କୌଣସିଠିଁ କିଛି ତ୍ରୁଟି ଅଛି ବୋଲି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମାନିନେବା ଉଚିତ ।

ମୋଟ ଉପରେ ନିମ୍ନ କେତୋଟି ପ୍ରଧାନ ନୀତିକୁ ଆଖି ଆଗରେ

ରଖି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମହୋଦୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଚାଳନା କରିବା ଉଚିତ ।

୧ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବେ ଓ ମାଡବାନ୍ ହେବେ ।

୨ । ନିଜର ସମ୍ମାନ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖିବେ ।

୩ । ନିଜର କଥା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଦ୍ୱୈତଭାବ ନଥିବ ।

୪ । ସମସ୍ତଙ୍କ ପ୍ରତି ନମ୍ର, ଭଦ୍ର ଓ ସହାନୁଭୂତଶୀଳ ହେବେ ।

୫ । ସହକାରୀମାନଙ୍କୁ ସବୁବେଳେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନଦେଇ ଅନୁରୋଧ କରିବା ଉଚିତ ।

୬ । ସହକର୍ମୀ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ଓ ଅଭିଯୋଗ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ଶୁଣିବେ ଓ ଆଶୁ ପ୍ରତିକାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ ।

୭ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶାନ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା ପଥରେ ଯେଉଁମାନେ କଣ୍ଟକ, ସେମାନଙ୍କ ନୈତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ପ୍ରବଳ ଉଦ୍ୟମ କରିବେ । ଏହା ସଫଳ ନ ହେଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁଷ୍ଠାନରୁ ଅନ୍ତର କରିଦେବେ ।

୮ । ନିର୍ଭୀକ ଓ ସାହସୀ ହେବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନକୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବେ ।

୯ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ସଂଗଠିତ କରି ସେମାନଙ୍କ ସହଯୋଗ ଲାଭ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବେ ।

୧୦ । ସହକାରୀ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କେବେ ଅପମାନିତ କରିବେ ନାହିଁ ।

୧୧ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପରେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ଆଗଭର ହୋଇ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

୧୨ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପରିଚୟ ଲାଭ କରିବାକୁ ସଚେଷ୍ଟ ରହିବେ ।

୧୩ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେବଳ ପରୀକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବା, ଶିକ୍ଷା ଦାନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ନୁହେଁ । ସେମାନେ କିପରି ପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍ଗ ମାନବ ଓ ସୁନାଗରିକ ହେବେ—ସେଥିପ୍ରତି ସେ ସଜାଗ ରହିବେ ।

ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଆତ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳା

ଶିଶୁ ସମସ୍ତ ମନ୍ଦ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଆଧାର ବୋଲି ପୂର୍ବେ ବିଶ୍ବାସ କରିଯାଉଥିବାରୁ ତାହାର ସମସ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଚାପି ଦିଆଯାଉଥିଲା । ଏହା ଫଳରେ ବୟସ୍କ ଓ ଶିଶୁ ମଧ୍ୟରେ ଅନବରତ ଏକ ସଂଘର୍ଷ ଲାଗି ରହୁଥିଲା;ତେଣୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ନାମରେ ଶିଶୁର ଗୋଡ଼ ହାତରେ ଶୃଙ୍ଖଳର ବନ୍ଧନ ବାନ୍ଧି ଦେବା ହିଁ ସାର ହେଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ସ୍ୱାଧୀନତା ବ୍ୟତୀତରେ ଶିଶୁର ବିକାଶ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହେବା ସୁନିଶ୍ଚିତ । ଶିଶୁର ସ୍ୱାଧୀନ ବିକାଶ ସାଧନ ହିଁ ଆମର ଲକ୍ଷ୍ୟ; ତାହାର ସମସ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଚପି ମାରିଦେବା ନୁହେଁ । ଶିଶୁ ତାହାର ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଜରିଆରେ ହିଁ ନିଜେ ନିଜକୁ ଗଢ଼େ । କିନ୍ତୁ ଅଜ୍ଞାତ ବଶତଃ ଆମେ ବୟସ୍କମାନେ ଶିଶୁର ଏହି ସ୍ୱୟଂ-ନିର୍ମାଣ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସହାୟକ ହେବା ଦୂରେ ଥାଉ, ବରଂ ଶୃଙ୍ଖଳା ନାମରେ ସେଥିରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ବାଧାବନ୍ଧନ ସୃଷ୍ଟି କରୁ । ତେଣୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ସମ୍ପର୍କରେ ଆମର ଭ୍ରାନ୍ତ ଧାରଣା ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ବଦଳେ, ଦେଶ ଓ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ତାହା ସେତେ ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ ।

ଶିଶୁର ସ୍ୱାଧୀନ କାର୍ଯ୍ୟ କଳାପକୁ ବାଧା ନ ଦେଇ ତାହାକୁ ସୁନିୟନ୍ତ୍ରିତ କରିବା ଶିକ୍ଷକ ହିସାବରେ ଆମର କାମ । ସେ ବିପଥ-

ଗାମୀ ହେଲେ ତାହାକୁ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ଅବଶ୍ୟ ବାଟକୁ ନେଇ ଆସିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଦୁନିଆଁ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିଶୁର ଅଭିଜ୍ଞତା ନ ଥିବାରୁ ସେ ଭଲମନ୍ଦ, ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ଭିତରେ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ପ୍ରଥମେ ଶିଶୁର ନୈତିକ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ସାଧନା କରିବାକୁ ହେବ । ସେ ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର କରି ଶିଖିବା ଉଚିତ । ତାହାର ଦୋଷ ତ୍ରୁଟିର ଅପକାରିତା ଓ କୁଫଳ ତାହାକୁ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ସହକାରେ ବୁଝାଇ ଦେବାକୁ ହେବ । କେବଳ ଶାସ୍ତି-ବିଧାନ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସୁଫଳ ଫଳେ ନାହିଁ । ଆମେ ବୟସ୍କ-ମାନେ ଶିଶୁର ଦୃଷ୍ଟିରେ ସବୁକଥା ବିଚାର ନ କରି ବୟସ୍କର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଶିଶୁ-ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ ବିଷୟର ବିଚାର କରୁଥିବାରୁ ହିଁ ଭୁଲ୍ କରି ବସୁ । ଶିଶୁ ଯେପରି ଭୁଲ୍ କରେ, ଆମେ ଆମର ପିଲାଦିନେ ମଧ୍ୟ ଅବିକଳ ସେହି ରକମର ଭୁଲ୍ ଭଟକା କରୁଥିଲୁ । ଏପରି କାହିଁକି ଘଟେ ? ଶିଶୁର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରବୃତ୍ତି-ପରିଚାଳିତ । ପ୍ରବୃତ୍ତି ପରିଚାଳିତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ନ କରି ତାହାକୁ ସୁପରିଚାଳିତ କରିବାକୁ ହେବ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଆମେ ବୟସ୍କମାନେ ଧୀରସ୍ଥିର ଭାବରେ ଚିନ୍ତାକରି ଶିଶୁକୁ ସୁଧାରିବାର ବାଟ ଠିକ୍ କରିନେବା ଉଚିତ ।

ପ୍ରଥମାବସ୍ଥାରୁ ଶିଶୁର ନିୟମିତ ଜୀବନଯାପନ ଓ ସଦଭ୍ୟାସ-ଗଠନ ଉପରେ ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବାକୁ ହେବ । ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ବାପମା'ମାନେ ଯଦି ଏହି ବିଷୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେଇ ଶିଶୁପାଳନ କରିବେ, ତା'ହେଲେ ଶିଶୁମାନେ ଆପେ ଆପେ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ହୋଇ ଗଢ଼ି ଉଠିବେ । ଗାଧୋଇବା ଶୋଇବା, ଉଠିବା, ଖାଇ-ବାରେ ଶିଶୁ ଯଦି ନିୟମିତ ନୁହେଁ, ତା'ହେଲେ ପର ଜୀବନରେ ତା'ଠାରୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ଆଶା କରିବା ସମୀଚୀନ ହେବ ନାହିଁ । ତେଣୁ

ଶିଶୁର ବିଶୃଙ୍ଖଳ ଜୀବନ ପାଇଁ ବାପ-ମା'ଙ୍କୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦାୟୀ ।

ଶୈଶବାବସ୍ଥା ସଦଭ୍ୟାସ ଗଠନ ପାଇଁ ବିଶେଷ ଅନୁକୂଳ । ଶୈଶବାବସ୍ଥାରେ ସ୍ନାୟୁଶକ୍ତି ସ୍ଥିତିସ୍ଥାପକତ୍ୱ (Nervous Elasticity) ଗୁଣ ହେତୁ ଶିଶୁ ଯେଉଁ ଅଭ୍ୟାସ ପାଏ, ତାହା ତା'ର ଜୀବନ ତମାମ୍ ରହିଯାଏ । ଅନୁକରଣ ଶିଶୁର ଏକ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ତେଣୁ ଏକ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଓ ଶାନ୍ତ,ସଂଯତ ବାତାବରଣ ମଧ୍ୟରେ ଯଦି ଶିଶୁ ଲାଳିତ ପାଳିତ ହୁଏ, ତା'ହେଲେ ପର ଜୀବନରେ ଶୃଙ୍ଖଳା ଶିକ୍ଷାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନରେ ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର କରି ସ୍ୱାଧୀନ-ଭାବରେ କାମ କରିବାର ଦାୟିତ୍ୱ ଛାତ୍ରମାନେ ବହନକରିବା ଉଚିତ । ସମସ୍ତ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରାଗଲେ ଶିଶୁର ସ୍ୱାଧୀନ ବିଚାରଶକ୍ତିର ବିକାଶ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏହି ଶକ୍ତି ବିକାଶପ୍ରାପ୍ତ ନ ହେବା ଦ୍ୱାରାହିଁ ଶିଶୁ କେବଳ ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହୋଇ ଗଢ଼ିଉଠେ । ଫଳରେ ପରେ ନାଗରିକ ଭାବରେ ସେ ଯାହା କରିବ-ସେ, ସେଥିରେ ସେ ପ୍ରାୟ ଭୁଲ୍ ହିଁ କରିଥାଏ । ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାର-ଶକ୍ତିର ଅଭାବରୁ ଏପରି ଘଟିଥାଏ । ତେଣୁ ଶିଶୁର ସମସ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପକୁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବାକୁ ହେବ । ଭୁଲ୍ କରି ବସିଲେ ପ୍ରଥମରୁ ବାଧା ନ ଦେଇ ତା'ର କାର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ସତର୍କ ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବାକୁ ହେବ । ଭୁଲ୍ ବିଚାର ଓ କାର୍ଯ୍ୟର କୁଫଳ ଶିଶୁ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଅବସର ପାଇବା ଉଚିତ । ଏହାର ଫଳରେ ହିଁ ତାହାର ସ୍ୱାଧୀନ ବିଚାର ଓ ନୈତିକ ଶକ୍ତିର ସ୍ୱାଭାବିକ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହେବ ।

ଶିଶୁମାନେ ସେମାନଙ୍କ ନିଜ ନିଜର ବାଦ ବିବାଦ ନିଜ ମଧ୍ୟରେ ତୁଟାଇବା ଉଚିତ । ଏହା ଫଳରେ କେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ବା ଅନୁଚିତ, ତାହା ବିଚାର କରିବାର ଅବକାଶ ସେମାନେ ଲାଭ କରିବେ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନର ବାଛ ବିଚାରରେ ଶିଶୁ, ସକ୍ରିୟ ଭାଗ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ନୈତିକ ଶିକ୍ଷା ସମ୍ପର୍କରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ କେବଳ ବକ୍ତୃତା ଦେଇ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ଅପେକ୍ଷା ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ଉପଯୋଗୀ ଶିଖାଦେବା ଶତଗୁଣରେ ଶ୍ରେୟସ୍କର ।

ବାହ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳାର ଚାପରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ଓ ସ୍ଥଳ ବିଶେଷରେ ସତର୍କ ହୋଇ ଚଳେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ତା'ର ସ୍ୱାଧୀନ ଜୀବନକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରେନାହିଁ । ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟହିଁ ଜୀବନକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରେ । କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱେଚ୍ଛା-ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ଯେଉଁ ଦାୟିତ୍ୱ ହାତକୁ ନିଏ, ସେ ତାହାକୁ ନେଇ ଅଣି ଥୋଇବାକୁ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳିଦିଏ । ତେଣୁ ଛାତ୍ରକୁ ଅଖଣ୍ଡ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେବାକୁ ହେବ । ନିତିଦିନିଆ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ନେଇ ଅଣି ଥୋଇବାକୁ ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିବ ।

କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସୁସମ୍ପାଦନ କରିବା ପାଇଁ ଛାତ୍ର ନିଜେ ନିଜର ଯୋଜନା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ । ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷକ କୌଣସି ପ୍ରକାରର ବାହ୍ୟ ଚାପ ପକାଇବେ ନାହିଁ । ସେ କେବଳ ନୀରବ ଦ୍ରଷ୍ଟା, ଉପଦେଶଦାତା ଓ ସହାୟକର କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ଶିଶୁ ଅଜ୍ଞତା-ବଶତଃ ବିଶେଷ ଭୁଲ୍ କରିବସିଲେ ସେ ପାଖେ ପାଖେ ଥାଇ ଭୁଲ ଓ ଖରାପର ପରିଣତି ତା'ର ହୃଦ୍‌ବୋଧ କରାଇ ଦେବେ । ଏହିପରି ଦାୟିତ୍ୱ-ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଶିଶୁ ନିଜେ ନିଜେ ଯେଉଁ ଶୃଙ୍ଖଳାର ବନ୍ଧନରେ ସ୍ୱତଃ ବାନ୍ଧି ହୋଇଯାଏ, ତାହାକୁହିଁ ଆତ୍ମ-

ଶୃଙ୍ଖଳା କୁହାଯାଏ । ଆତ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳା ବାହ୍ୟ-ଶୃଙ୍ଖଳାଠାରୁ ଶତ ଗୁଣରେ ଶ୍ରେୟଃ । ଏହା ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିଗକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରେ ।

ସ୍ୱାଧୀନତା ଜୀବନରେ କାମ୍ୟ; କିନ୍ତୁ ଦୁନିଆଁରେ ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧୀନତା ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ । ବିବେକର ତାଡ଼ନାହିଁ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଜୀବନକୁ ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରେ । ଜୀବନର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ପାଇଁ ସ୍ୱାଧୀନତା ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ଉଭୟ ଆବଶ୍ୟକ । କୃଷୀ ଶ୍ରାବଣର ଶତଧାର ଓ ଖରାତରା ଭୁଲି କୃଷି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲାଗିଯାଏ; କିନ୍ତୁ ଏଥିପାଇଁ ସେ କୌଣସି ବାହ୍ୟ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଇ ନ ଥାଏ । ବିବେକର ତାଡ଼ନା ଓ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧ ଫଳରେହିଁ ସେ ଦିନରାତି କାମରେ ଲାଗିଥାଏ । ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟ ବାହ୍ୟ ଚାପ ବା ଦଣ୍ଡ ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନରେ କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ସୁଶୃଙ୍ଖଳ ସ୍ୱାଧୀନତା (**Well-regulated liberty**) ଦ୍ୱାରା ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ।

ଛାତ୍ର ସଭା ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ

ଛାତ୍ରମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶାସନ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଭାଗ ନେବା ଉଚିତ । ଏହା ଫଳରେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଦେଶର ଶାସନ-ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସେମାନେ ସମର୍ଥ ହେବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ କେବଳ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ବା ଶିକ୍ଷକମଣ୍ଡଳର ନୁହେଁ; ଏହା ବି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର । ଛାତ୍ରମାନେ ଯେପରି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆପଣାର ମନେକରି ଏହାର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ପ୍ରାଣମୂର୍ଚ୍ଛା ଲଗି ପଡ଼ିବେ—ସେଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରିବାର ଉଦ୍ୟମ ହେଉଛି । ଭାରତର ଗଣତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାକୁ ଫଳପ୍ରସୂ ଓ ଗାର୍ହସ୍ଥ୍ୟ କରିବାକୁ ହେଲେ ବିଦ୍ୟା-ଳୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ପରିଚାଳନା-ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଗଛ ଅନୁସାରେହିଁ ଫଳ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥାରୁ ଉତ୍ତରି ଦେଶର ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବା ଛାତ୍ର-ସମାଜ ପକ୍ଷରେ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ରସଭା ରହିବ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ଛାତ୍ର ଏଥିରେ ସଭ୍ୟ ରହିବେ । କିନ୍ତୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟକ ଛାତ୍ରଥିବା ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀରୁ

କେତେଜଣ ଲେଖାଏଁ ଛାତ୍ର-ପ୍ରତିନିଧି ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଏହି ସଭାର ସଭ୍ୟ ରହିବେ । ଏହି ସଭାର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଏକ ବର୍ଷ ହେବ । ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ ସଭାପତି ନିର୍ବାଚିତ ହେବେ ଓ ସେ ଛାତ୍ରସଭାର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବେ । ସଭାପତି ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରସଭାର ଅବାହକ ରୂପେ କାମ କରିବେ । କିନ୍ତୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ସଭ୍ୟ ଚାହିଁଲେ ଯେକୌଣସି ଛୁଟି ଦିନରେ ସଭାପତିଙ୍କ ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଛାତ୍ରସଭା ଆହୂତ ହୋଇପାରେ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଶାସନରେ ବିରୋଧୀ ଦଳର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । ଏହା ଫଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଠିକ୍ ଏକ ପରିବାର ପରି ପରିଚାଳିତ ହେବ । ବିରୋଧ ପାଇଁ ବିରୋଧ କରିବାର ଖରାପ ଅଭ୍ୟାସ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଶୁଣା ନ ଯାଏ, ସେଥିପ୍ରତି ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମହୋଦୟ ବିଶେଷ ସତର୍କ ହେବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ର-ମାନେ ଯେପରି ନିର୍ଭୀକ, ସମାଲୋଚକ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟବାଦୀ ହୁଅନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ସମାଲୋଚନା ଅର୍ଥ କେବଳ ଦୋଷ ଦର୍ଶାଇବା ନୁହେଁ । ଗୁଣ ଓ ଦୋଷ, ଭଲ ଓ ମନ୍ଦ ଉଭୟର ସମ୍ୟକ୍ ଆଲୋଚନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ, ଗଠନମୂଳକ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେବା, ସମାଲୋଚନାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଯାହା ଯେପରି, ତାକୁ ସେହିପରି ଫୁଟାଇ ଦେଖିବାକୁ ହେବ । କିନ୍ତୁ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଶାସନର କୁଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଆମ ଦେଶରେ କେବଳ ବିରୋଧ, କୁତ୍ସାରଟନା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆକ୍ରୋଶର ଏକ ତିକ୍ତ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ଖେଳିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଭାରତରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ଯେଉଁ ବିରାଟ ପରୀକ୍ଷା ଚାଲିଛି— ଆମର ବିଦ୍ୟାଳୟସବୁ ସେ ଦିଗରେ ଦେଶକୁ ଦିଗଦର୍ଶନ ଦେବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗାନ୍ଧିକଳ୍ପିତ ଗଣତନ୍ତ୍ର ବିରୋଧ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନ ହୋଇ ସତ୍ୟ ଓ ପ୍ରେମର ସୁଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତି ଉପରେ

ସୁପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବ ।

ଲୋକପ୍ରିୟ ଓ ସୁଦକ୍ଷ ଛାତ୍ର-ପ୍ରତିନିଧିମାନେ ପ୍ରତି ମାସରେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଗଠନ କରିବେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ମୁଖ୍ୟ ମନ୍ତ୍ରୀ (ବା ମୁଖ୍ୟ ସେବକ) ରହିବେ । ସେ ଛାତ୍ରସଭାର ଦଳପତି ରୂପେ ବିବେଚିତ ହେବେ । ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଶପଥ ପାଠ କରାଇବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ, ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଓ ଗୁରୁଜୀ ମଣ୍ଡଳ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ରହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ସେବା କରିବା ପାଇଁ ସେମାନେ ଶପଥ ନେବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ରାଜ୍ୟର ରାଜ୍ୟପାଳ ଭଳି କାମ କରିବେ । ଛାତ୍ର-ସଭାରେ ବହୁ ମତରେ ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଧାର୍ଯ୍ୟ ହେବ, ତାହା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସମର୍ଥନ ବିନା ଆଦୌ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଶାସନର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ସଂଘର୍ଷ ସୃଷ୍ଟି ହେବାର କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ମିଳିମିଶି ସହଯୋଗ ସୂତ୍ରରେ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ପରିବାରରେ ପରିଣତ କରିବା ଓ ଏହାର ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତି ସାଧନରେ ବ୍ରତୀ ହେବା, ଏହାର ମୂଳ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ସଭ୍ୟମାନେ ଛାତ୍ର ଭାଇମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ମାନିତ ହେବେ । ସେମାନଙ୍କ ଆଦେଶ ମାନି କାମ କରିଯିବାକୁ ସାଧାରଣ ଛାତ୍ରମାନେ କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କରିବା ଅନୁଚିତ । ମୋଟ ଉପରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଭିତ୍ତିରେ ପ୍ରତି-ଷ୍ଠିତ ହେବ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ କେବଳ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନ ଦେଇ, ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରିବେ । ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ଉତ୍ତମ ପ୍ରତିନିଧି ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ନିର୍ବାଚନ କରି-ବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ । ଏହାର ସୁଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଧିରେ ଦେଶରେ

ଯୋଗ୍ୟ ଲୋକ-ପ୍ରତିନିଧିମାନେହିଁ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଶାସନର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ସକାଶେ ନିର୍ବାଚିତ ହୋଇ ପାରିବେ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରୟୋଗ ଫଳରେ, ଶିକ୍ଷକ ଅନେକ ଦାୟିତ୍ୱରୁ ମୁକ୍ତହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଛାତ୍ରମାନେ ମଧ୍ୟ କେତେକାଂଶରେ ମୁକ୍ତି ଲାଭ କରିବେ । ଆଉ ଏହାର ସୁଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଛାତ୍ରମାନେ ନିଜର ନୈତିକ ଚେତନା ଓ ବିବେକ ଜ୍ଞାନର ଅଧୀନ ହୋଇ ବିଭିନ୍ନ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବାକୁ ଶିଖିବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପକ ରାଜ୍ୟରେ ଛାତ୍ରମାନେହିଁ ସର୍ବେସର୍ବା ହେବେ । ନିର୍ବାଚକ ଓ ନିର୍ବାଚିତମାନେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ତୁଲାଇବା ସକାଶେ ଗମ୍ଭୀର ଓ ଦାୟିତ୍ୱଜ୍ଞାନସମ୍ପନ୍ନ ହେବେ । ଏହା ଫଳରେ ଛାତ୍ରମାନେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ନାନାବିଧ ନାଗରିକ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବେ ।

ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିଶୁମାନଙ୍କ ଖେଳ କୌତୁକରୁ ଅନେକ କଥା ଶିଖିବାର ଅଛି । ଖେଳର ନିୟମ ଶିଶୁମାନେ ହିଁ ଗଢ଼ନ୍ତି ଓ ସେସବୁ ମାନି ଚଳିବାକୁ ଭଲପାଆନ୍ତି । ଖେଳରେ ହାରିଗଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ଗୁହମଡ଼ା ହେବାକୁ ବା ମାଡ଼ ଖାଇବାକୁ ଆଦୌ କୁଣ୍ଠାବୋଧ କରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ସାମାନ୍ୟ ଅନ୍ୟାୟ ଓ ଅପମାନକୁ ସେମାନେ ବରଦାସ୍ତ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ନୀତି ଓ ନିୟମ ପ୍ରତି ଶିଶୁମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଭାବିକ ମମତା ପରିସ୍ଫୁଟ ହୋଇଉଠେ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସଂବିଧାନ- ଗଠନରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କିଛି କିଛି ହାତ ରହିଲେ ଆଉ ବିଶୃଙ୍ଖଳାର ପ୍ରଶ୍ନ ଉଠନ୍ତା ନାହିଁ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବାସ୍ତବ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନେ ଯେଉଁ ନାଗରିକ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରନ୍ତି, ହଜାରେ ବହି ପଢ଼ି ତାହା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଛାତ୍ର ଅଭିଜ୍ଞତାରୁ ଶିଖେ ଯେ, ଅନ୍ୟର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପଭୋଗ କରିବା

କୌଣସି ନାଗରିକ ପକ୍ଷରେ କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଅନ୍ୟର ତଥା ସମାଜର ସ୍ୱାଧୀନତାରେ ଅଞ୍ଚ୍‌ ନଆଣି ଯେତକ ସମ୍ଭବ, କେବଳ ସେତକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା ଉପଭୋଗ କରିବାରେ ଆମର ଅବଶ୍ୟ ଅଧିକାର ରହିଛି । ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ଛାତ୍ର ଉପଲବ୍ଧି କରେ ଯେ ନିଜର ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପାଦନକରିବା ଦ୍ୱାରାହିଁ ଦାବୀ ହାସଲ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟତା ଲାଭ କରାଯାଏ । ଦାୟିତ୍ୱ ବ୍ୟତୀତ ଦାବୀର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ଅଜ ସେ ବୁଝେ ଯେ, ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ନ ଲାଗିଲେ ସମାଜ କେବେହେଲେ ଆଗେଇ ପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉନ୍ନତି ସହିତ ସମୂହ ଉନ୍ନତି ପାଇଁ ଆମକୁ ନାଗରିକ ହିସାବରେ ଉଦ୍ୟମ କରିବାକୁ ହେବ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ (Self-Govt.) ବ୍ୟବସ୍ଥାର ଉପଯୋଗିତା ନିମ୍ନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଗଲା ।

୧ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଶିକ୍ଷକ, ଛାତ୍ର ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ—ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ ମୁକ୍ତିର ପଥ ଖୋଲିଦିଏ ।

୨ । ଛାତ୍ରମାନେ ଶୃଙ୍ଖଳାର ଆବଶ୍ୟକତା ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି ।

୩ । ସେମାନଙ୍କର ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ-କ୍ଷେତ୍ର ବୃଦ୍ଧି ପାଏ । କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ସମ୍ପର୍କରେ ସେମାନେ ଆପଣାର ଶୁଦ୍ଧ ବିଚାରଶକ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଅଯଥା ପରମୁଖାପେକ୍ଷୀ ହେବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ ।

୪ । ନିୟମ ଓ ମତର ପ୍ରୟୋଜନୀୟତା ସେମାନେ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି ।

୫ । ବିଦ୍ୟାଳୟର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ ସେମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ କରିବାକୁ ଶିଖନ୍ତି ।

୬ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦ୍ୟ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ପରତାର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗଣ୍ଡି ମଧ୍ୟରୁ ସେମାନେ ସମୃଦ୍ଧ ଜୀବନ ଅଡ଼କୁ ଅଗ୍ରସର ହେବାପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ପାଆନ୍ତି ।

୭ । ଭଲମନ୍ଦ ବିଚାରର ସୁଯୋଗ ଲାଭ କରିବାଦ୍ୱାରା ସେମାନଙ୍କ ନୈତିକ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ଓ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନ ପାଇଁ ସେମାନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୁଅନ୍ତି ।

୮ । ଦାବୀ ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସୁସ୍ଥ ସାଲିସ୍ କରିବାକୁ ସେମାନେ ଶିଖନ୍ତି ।

୯ । ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ସମାଜ ଭିତରେ ସୁସମ୍ପୃକ୍ତି, ସେମାନେ ତାହା ଭଲ ଭାବରେ ଉପଲବ୍ଧି କରନ୍ତି ।

୧୦ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆଦର୍ଶ ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଶାସନର ଭିତ୍ତି ପତନଦ୍ୱାରା ପରୋକ୍ଷରେ ରାଜ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ତଦନୁରୂପ ଭିତ୍ତିପତନ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ।

୧୧ । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଫଳରେ ଦେଶରେ ଆଦର୍ଶ ନେତୃତ୍ୱ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ତାଲିକା ଓ ଦାୟିତ୍ୱ

୧ । **ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ବା ସେବକ**--ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ ଛାତ୍ର ସଭାରେ ଦଳପତିର କାର୍ଯ୍ୟକରିବେ । ସେ ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟଦକ୍ଷ ଓ ଲୋକପ୍ରିୟ ଛାତ୍ର ନେତା ହୋଇଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର ବୈଠକ ଡକାଇବା ତାଙ୍କର କାମ । ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ବୈଠକରେ ସେ ସଭାପତିତ୍ୱ କରିବେ । ସେ ବିଭିନ୍ନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ବିଭାଗ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗସୂତ୍ର ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଶାନ୍ତି-ଶୃଙ୍ଖଳାରକ୍ଷା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ମନ୍ତ୍ରୀ-ମାନେ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ତୁଲାଉଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ସେଥିପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ସେ ସଜାଗ ରହିବେ । ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ତରଫରୁ କାର୍ଯ୍ୟ-ଯୋଜନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପରେ ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ-ବିବରଣୀ ସେ ଛାତ୍ରସଭା ସମକ୍ଷରେ ଉପସ୍ଥାପନ କରି ଗୃହୀତ କରାଇ ନେବେ ।

୨ । **ସଫାଇ-ସେବକ**—ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ରକ୍ଷା ସଫାଇ ସେବକଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ । ସେ ସଫାଇ ଘଣ୍ଟା ଦେବେ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥାନ ନେବେ । ପାଇଖାନା, ମୂତ୍ରଖାନା, ସାରଖାତ, ଚେଜ୍ଞଖାତ, ଅଳିଆ-ଟିଣ ବା ଟୋକେଇର ରକ୍ଷଣାବେକ୍ଷଣ ଭାର ସେ ବହନ କରିବେ । ମାସ

ଟେଷରେ ସଂଗୃହୀତ ସାର ଓ କସ୍ୱାଇଥିବା ସଫାଇ ଢାମର ହିସାବ ରଖିବେ । ମଝିରେ ମଝିରେ ଗ୍ରାମ-ସଫାଇର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ । ସାପ୍ତାହିକ ସଫାଇ କାର୍ଯ୍ୟ ବଣ୍ଟନର ଏକ ତାଲିକା ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତାହା ଜଣାଇ ଦେବେ ।

୩ । **ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସେବକ**—ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମୂହ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ରକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ-ସେବକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ୱ । ସେ ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଚାର୍ଟ ପୂରଣ କରିବେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀ ବାର ନାମ ଉଚ୍ଚତା ଓଜନ, ଛାତିମାପ, ଉଚ୍ଚତା ଅନୁସାରେ ଓଜନ କେତେ କମ୍ ବା ବେଶି, ରୋଗ ଆଦିର ବିବରଣୀ ସେହି ଚାର୍ଟରେ ରହିବ । ପ୍ରତି ମାସର ଆରମ୍ଭରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସେ ଓଜନ ନେବେ । କୌଣସି ଛାତ୍ର ବେମାର ପଡ଼ିଲେ ତାଙ୍କର ସେବା ଶୁଶ୍ରୂଷାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ଆବାସିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ହୋଇ-ଥିଲେ ସେବାଶୁଶ୍ରୂଷା ଓ ପଥ୍ୟାଦିର ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାନୀୟ ଜଳର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକଦିନ ଛାତ୍ରମାନେ ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ଆସୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ—ତାହା ସେ ତଦାରଖ କରୁ-ଥିବେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ "ଔଷଧ-ବିଭାଗର" ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ସେ ବହନ କରିବେ ଓ ସମ୍ଭବ ହେଲେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏକ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟକୋଣ (Health-corner) ବା ଚିକିତ୍ସା-କେନ୍ଦ୍ରର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବେ । ଏଠାରେ କେତେକ ସାଧାରଣ ଔଷଧ-ପତ୍ର, ପ୍ରାଥମିକ ଚିକିତ୍ସା-ବାକ୍ସ ଆଦି ଯତ୍ନର ସହିତ ରଖାଯାଇ ଆବଶ୍ୟକତା ବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବ ।

୪ । କୃଷି ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ସେବକ—ବଗିଚ୍ଚରେ ଥିବା ବିଭିନ୍ନ ଫସଲର ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା କୃଷିମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାର୍ଯ୍ୟ ସେ କୃଷି ଘଣ୍ଟାଦେବେ ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଉପସ୍ଥାନ ପଚାଇବେ । ମାସିକ କୃଷି-ଯୋଜନାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିଭିନ୍ନ ଦାୟିତ୍ୱ ବାଣ୍ଟିଦେବେ । ଦଳଗତ ଭାବରେ ବିଭିନ୍ନ କୃଷିକାର୍ଯ୍ୟ କରାଯିବ ଓ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦଳର ଜଣେ ଜଣେ ଦଳନାୟକ ମନୋନୀତ ହେବେ । ଠିକ୍ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ କାର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ପୂରା କରିବା ଦଳନାୟକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାମ । କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ ପରେ ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ଧୂଆଧୋଇ ଆଣି ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ସଜାଡ଼ି ରଖିବାକୁ ହେବ । କୃଷିମନ୍ତ୍ରୀ ତଦାରଖ ଓ ତତ୍ତ୍ୱାବଧାନ କରିବେ । କୃଷିବିଭାଗର ଆୟବୃଦ୍ଧି ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ବାଡ଼ ବନ୍ଦୀ ଓ ସ୍ଥାୟୀ ଫଳଗଛର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାମ । ବିଭିନ୍ନ ଫୁଲ ଓ ଫଳଗଛ ଏବଂ ଲତାଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ୟାଳୟ-ବଗିଚ୍ଚକୁ ସୁମଣ୍ଡିତ କରିବା ତାଙ୍କର ଏକ ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ବଗିଚ୍ଚର ଆୟବ୍ୟୟ ବିବରଣୀ ରୀତିମତ ରଖିବାକୁ ହେବ ।

୫ । ଶିଳ୍ପ-ସେବକ—ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବିଭିନ୍ନ ହସ୍ତଶିଳ୍ପ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯିବ । ସ୍ଥାନୀୟ ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶିଳ୍ପ ନିର୍ବାଚନ କରାଯିବ । ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ରହି ପାରନ୍ତି ବା ମଝିରେ ମଝିରେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ଝାଡ଼ୁ, ପଙ୍ଖା, ମସିଣା, ରସି, ଆସନ ଇତ୍ୟାଦି ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଘରକରଣା ତିଆରିକରି ବ୍ୟବହାର

କରିବା ଓ ବନ୍ଦୀକର କିଛୁ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ପ୍ରତି ଶିଳ୍ପ ସେବକ ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ ଏହା ବ୍ୟତୀତ କପାଗୃହର ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ଥିଲେ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ଅଧଘଣ୍ଟାଏ ସୂତା କଟାଯିବ । ଆଖପାଖ ଅଞ୍ଚଳରୁ କଞ୍ଚାମାଲ ଅଣାଇ ଶିଳ୍ପଦ୍ରବ୍ୟ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇବାର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ସେ ବହନ କରିବେ ।

୬ । ଧନ୍ଦା-ସେବକ—ଯେଉଁ କାର୍ଯ୍ୟଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନେ ଭବିଷ୍ୟତ ଜୀବନରେ ଜୀବିକାର୍ଜନକ୍ଷମ ହୁଅନ୍ତି, ତାହାକୁ ଧନ୍ଦା ବା ଉଦ୍ୟୋଗ କୁହାଯାଏ । କାଠକାମ, ବୁଣାଇ, ମିସ୍ତ୍ରୀକାମ, ସିଲାଇ ଆଦି ଏଥିର ଅନ୍ତର୍ଗତ । ଏଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷକ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । ଧନ୍ଦା ସମୟରେ ସେ ବିଭାଗର ମନ୍ତ୍ରୀ ଘଣ୍ଟାଦେବେ ଓ ଉପସ୍ଥାନ ନେବେ । ବଣ୍ଟିତ କାର୍ଯ୍ୟ ବାଣ୍ଟିବା ଓ ଠିକ୍ ନିଖ୍ ହିସାବ ରଖିବା ତାଙ୍କର କାମ । ଧନ୍ଦାରେ ଯେପରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ହାସଲ କରେ—ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ଧନ୍ଦାବିଶେଷଜ୍ଞ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କାମ ।

୭ । ଶ୍ରେଣୀ—ସେବକ—ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଅନୁପସ୍ଥିତି ସମୟରେ ସୋପାନ (ଶ୍ରେଣୀ)ର ଶାନ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷା କରିବା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଶ୍ରେଣୀ ଆରମ୍ଭ ଓ ପରେ ଶ୍ରେଣୀ-କୋଠରୀ ସଫାଇର ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ-ବଣ୍ଟନ-ତାଲିକା ସେ 'ନିର୍ଦ୍ଦେଶ -ପଟା'ରେ ମାରିଦେବେ । ପାଠାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରେଣୀ ସଜ୍ଜା ପ୍ରତି ସବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ । ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ସେ ଦୈନିକ ଉପସ୍ଥାନ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଓ କଳାପଟାର ଏକ କୋଣରେ ତାରିଖ; ବାର ଓ ସେଦିନର ଉପସ୍ଥାନ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବେ । ଚକ୍ ପୋଛଣା ଲିଖନ ପ୍ରଭୃତି ପାଠାରମ୍ଭ ପୂର୍ବରୁ ଯଥା

ସ୍ଥାନରେ ଆଣି ରଖିଥିବେ । କଳାପଟ୍ଟାକୁ ପାଠଦାନ ପରେ ପରେ ପରିଷ୍କାର କରିବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାମ । ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ-କାଳ ମଧ୍ୟରେ ସ୍ଥଳୋପସ୍ଥାନ ଯେପରି ବିଶେଷ ସନ୍ତୋଷ ଜନକ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟିଦେବା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ପ୍ରଧାନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

୮ । **ସଂସ୍କୃତି-ସେବକ**—ବିଦ୍ୟାଳୟ ଜୀବନରେ ସାଂସ୍କୃତିକ ଅବକାଶ ସାଧନ, ସଂସ୍କୃତି-ସେବକଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଦାୟିତ୍ୱ । ବିଦ୍ୟାଳର ଆରମ୍ଭ ଓ ଶେଷ ସମୟରେ ସମବେତ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯିବ । ପ୍ରାର୍ଥନା ସମୟରେ ଶାନ୍ତିଶୃଙ୍ଖଳା ରକ୍ଷାକରିବା, ଏବଂ କିଏ ଭଜନ ଓ ଧୂନ୍ ଗାଇବେ, ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ସଂସ୍କୃତି-ସେବକଙ୍କର କାମ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ପତାକା ପୀଠର ସାଜସଜ୍ଜା ପ୍ରତି ସେ ଦୃଷ୍ଟିଦେବେ । ସ୍ଥାନୀୟ, ସାଂସ୍କୃତିକ, ସାମାଜିକ ଓ ଜାତୀୟ ପର୍ବ-ପର୍ବାଣି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଯେପରି ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ପାଳିତ ହୁଏ, ତାହାର ସୁବ୍ୟ-ବସ୍ଥା କରିବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ପ୍ରାଚୀର-ପତ୍ର ଓ ହସ୍ତଲିପି (Magazine) ଆଦିର ପ୍ରକାଶ ଦାୟିତ୍ୱ ସେ ବହନ କରିବେ । ସମୟ ସମୟରେ ସଂସ୍କୃତି-ବିଭାଗ ତରଫରୁ ପରିଭ୍ରମଣ ଓ ବନ-ଭୋଜନ ଆଦିର ଆୟୋଜନ ମଧ୍ୟ କରାଯିବ ।

୯ । **କ୍ରୀଡ଼ା ଓ ମନୋରଂଜନ—ସେବକ**—ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ଜୀବନକୁ ସରସ ଓ ଜୀବନ୍ତ ରଖିବା ମନୋରଂଜନ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ । ଏଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ଦିବସମାନଙ୍କ ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଉସ ମନୋରଂଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇବେ । ପ୍ରତି ସପ୍ତାହ ବା ପକ୍ଷରେ ଥରେ ଲେଖାଁଏ ମନୋରଂଜନର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଉଚିତ । ହସକୌତୁକ

ନାଟକୁଦ, ସଂଗୀତ, ନୃତ୍ୟାଭିନୟ ଆଦର ଆୟୋଜନ କର, ଉଦନୁସାରେ ପୂର୍ବରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେବାକୁ ପଡ଼ବ । କେଉଁ ଛାତ୍ର ମନୋରଂଜନରେ କ କ ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରବେ, ତାହାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରବା ମନୋରଂଜନ-ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କାମ । ଏହା ବ୍ୟତତ ବର୍ଷକେ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ନାଟକାଭିନୟର ଆୟୋଜନ କରାଯିବା ଉଚତ ।

ମନୋରଂଜନ ମନ୍ତ୍ରୀ ଦୈନନ୍ଦନ ଖେଳ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିବେ । ସମସ୍ତେ ଯେପର ଉତ୍ସାହ ସହକାରେ (games) ରେ ଭାଗ ନଅନ୍ତି, ସେଥିପ୍ରତ ସେ ଦୃଷ୍ଟିଦେବେ । ଛାତ୍ର-ମାନଙ୍କୁ ବଭିନ୍ନ ଦଳରେ ବଭକ୍ତ କର ଅନେକ ପ୍ରକାର କ୍ରୀଡ଼ା କୌତୁକର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରବାକୁ ହେବ । ବଭିନ୍ନ ବାଦ୍ୟଯନ୍ତ୍ର ଓ କ୍ରୀଡ଼ୋପକରଣର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରବା ମନୋରଂଜନ-ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ ।

୧୦ । **ପୁସ୍ତକାଳୟ (ପଠନାଳୟ)-ସେବକ—** ବଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର-ପୁସ୍ତକାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବ । ଜଣେ ଲେଖାଁ ନର୍ବାଚତ ମନ୍ତ୍ରୀ ଏହାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରବେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ବହି ଦେଇ ଟିପି ରଖିବା, ଠିକ୍ ସମୟରେ ଫେରସ୍ତ ନେବା ଓ ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟା ଦେଖି ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ସଜାଡ଼ି ରଖିବା ତାଙ୍କର କାମ । ଏହା ବ୍ୟତତ ପଠନାଳୟରେ ରହୁଥିବା ପତ୍ରପତ୍ରିକାଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

୧୧ । **ଅତଥି-ସେବକ—**ବଦ୍ୟାଳୟକୁ କେହି ଅତଥି ଅଗନ୍ତୁକ ଆସିଲେ ତାଙ୍କର ସେବା ସତ୍କାରକରବା ଅତଥି ସେବକଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ । ସେ ଅତଥିଙ୍କୁ ଆସନ ଦେବେ, ଗୋଡ଼

ଧୋଇବାକୁ ପାଣିଦେବେ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବୁଲାଇ ଦେଖାଇବେ । କୌଣସି ଆଗନ୍ତୁକ କିଛି ଜାଣିବାକୁ ଇଚ୍ଛୁ ଥିଲେ ଆବଶ୍ୟକ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଦେବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର କାମ । ଛାତ୍ରାବାସର ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଅତିଥିସେବକ ହେଲେ, ଅତିଥିଙ୍କ ଖିଆପିଆ ବୁଝିବାରେ ସୁବିଧା ହୁଏ ।

୧୨ । **ସମବାୟ-ସେବକ**—ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ସମବାୟ-ଭଣ୍ଡାର ରହିବ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ଛାତ୍ର ଏଥିରେ ଅଂଶୀଦାର ରହିବେ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଉପଯୋଗୀ ନିତ୍ୟ ବ୍ୟବହାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ରବ୍ୟସବୁ ଏହି ଭଣ୍ଡାରରେ ଖରିଦହୋଇ ରଖାଯିବ । କୌଣସି ପଚିଲା ସଢ଼ିଲା ଜିନିଷ ଓ ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ଏଥିରେ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଅନୁଚିତ । ସମବାୟ-ସେବକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭଣ୍ଡାରର ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ ବିବରଣ ରଖିବେ । ମୋଟା ଦରରେ ଜିନିଷ କିଣାଯାଇ ସାମାନ୍ୟ ଲାଭରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ତାହା ବିକ୍ରୀ କରାଯିବ । କେବଳ ଉତ୍କୃଷ୍ଟ ବ୍ୟବହାରୋପଯୋଗୀ ଦ୍ରବ୍ୟ ଯେପରି ସମବାୟ ଭଣ୍ଡାରରେ ସ୍ଥାନପାଏ—ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ । ସମବାୟ ସେବକଙ୍କ ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ ହିସାବ ମୁଖ୍ୟସେବକ ଓ ଗୁରୁଜୀମାନେ ଯାଞ୍ଚ୍ କରିପାରିବେ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପରେ ସେବକ ମହାଶୟ ଆୟ, ବ୍ୟୟ, ଲାଭ, ଗଚ୍ଛିତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଓ ମୂଲ୍ୟ ଆଦିର ହିସାବ ଛାତ୍ରସଭା ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବେ । କୌଣସି ଛାତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଗଲାବେଳେ, ତାଙ୍କର ମୂଳଧନ ଓ ଲାଭ ଫେରି ପାଇବେ । ସେହିପରି ନୂତନ ଛାତ୍ର ନାମ ଲେଖାଇଲେ ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ଅଂଶ ଖରିଦ୍ କରିବାକୁ ହେବ । ବାର୍ଷିକ ଲଭ୍ୟାଂଶର

ଶତକଡ଼ା ପଚ୍ଚିଶ ଭାଗ ମୂଳଧନରେ ମିଶିଯିବ, ପଚିଶ ଭାଗ ଭଣ୍ଡାର-ପରିଚାଳନା ବାବଦରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯିବ ଓ ଅବଶିଷ୍ଟ ପଚାଶ ଭାଗ ଗରିବ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ ଦିଆଯିବ । ଅବଶ୍ୟ ଲାଭାଂଶ କପରି ବ୍ୟୟିତ ହେବ, ତାହା ଛାତ୍ରସଭାରେ ସମୂହ ଭାବରେ ହିଁ ସ୍ଥିର କରାଯିବା ଉଚିତ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ସହିତ ଛାତ୍ରାବାସ ଥିଲେ ନିମ୍ନ କେତେଜଣ ଅଧିକା ମନ୍ତ୍ରୀ ବା ସେବକ ନିର୍ବାଚିତ ହେବା ଉଚିତ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ କେବଳ ଛାତ୍ରାବାସର ପରିସର ମଧ୍ୟରେ ରହି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବେ । ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହୁଥିବା ଛାତ୍ରମାନେହିଁ ଏହି ପ୍ରକାର ନିର୍ବାଚନରେ ଭାଗ ନେଇପାରିବେ ଓ ସେମାନେ ଛାତ୍ରାବାସ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହି କାମ କରିବେ ।

୧ । **ଛାତ୍ରାବାସ ବା ଗୃହସେବକ**—ସମଗ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଯାହା, ଗୃହ-ସେବକଙ୍କର ଦାୟିତ୍ୱ ଛାତ୍ରାବାସ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ତଦନୁରୂପ । ଛାତ୍ରାବାସର ସଫାଇ, ସାଜସଜ୍ଜା, ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସଦ୍ଭାବ-ପ୍ରତିଷ୍ଠା ତାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଦାୟିତ୍ୱ । କୌଣସି ଛାତ୍ର ଅସମୟରେ ବାହାରକୁ ଗଲେ ଗୃହ-ସେବକଙ୍କର ଅନୁମତି ନେବାକୁ ହେବ । ସେଥି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ଏକ ବିବରଣୀ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପାଖରେ ରଖିବେ । କୌଣସି ଛାତ୍ର ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କଠାରୁ ଛୁଟି ନେଇ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଗୃହ ସେବକଙ୍କୁ ତାହା ଜଣାଇଦେଇ ଯିବେ । ଛାତ୍ରାବାସର ସୁରକ୍ଷା ଓ ସମ୍ମାନ ରକ୍ଷା ପ୍ରତି ସେବକ ମହାଶୟ ବିଶେଷ ସତର୍କ ରହିବେ । ଛାତ୍ରାବାସ ଭିତରେ ଯେପରି କୌଣସି ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟର ବ୍ୟବହାର

ନ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ସେ କଡ଼ା ଦୃଷ୍ଟି ଦେବେ । ଛାତ୍ରାବାସର ସଭ୍ୟମାନେ ପ୍ରତ୍ୟହ ସକାଳେ ଅଧଘଣ୍ଟା ବ୍ୟାୟାମ କରିବେ । ସେମାନେ ସମ୍ପୃକ୍ତ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ ନିଜ ନିଜର ସ୍ଥାନ ବଦଳାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଅନ୍ୟମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରବାସ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ବିନାନୁମତିରେ କୌଣସି ଛାତ୍ର, ଛାତ୍ରାବାସରେ ତାଙ୍କର ଅତିଥିଙ୍କୁ ସ୍ଥାନ ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, କି ସ୍କୁଲ ସମୟରେ ଛାତ୍ରାବାସରେ ରହି ପାରିବେ ନାହିଁ । ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ଛାତ୍ରାବାସର ସମୂହ ପ୍ରାର୍ଥନା କରାଯିବ ଓ ଉପସ୍ଥାନ ନିଆଯିବ ।

୨ । ଖାଦ୍ୟ—ସେବକ—ଖାଦ୍ୟ-ସେବକ ରୋଷାଇ ଘରର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବେ । କେଉଁଦିନ ଖାଦ୍ୟର ପ୍ରକାର କିପରି ହେବ, ତାହା ସେ ସ୍ଥିରକରି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ-ପଟ୍ଟାରେ ତାହା ଉଲ୍ଲେଖ କରିବେ । ଦୈନନ୍ଦିନ ଖାଦ୍ୟଦ୍ରବ୍ୟର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରଣପାଇଁ କ କ ଜିନିଷ ଆବଶ୍ୟକ, ତାହା ଯୋଗାଣ-ସେବକଙ୍କ ନିକଟରେ ସେ ଯୋଗାଇ ରଖିବେ । ପରିବାରକୁ ସୁଷମ ଓ ସୁସ୍ୱାଦ ଖାଦ୍ୟ ଯଥା ସମ୍ଭବ ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଯୋଗାଇବା, ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବ ଉଚିତ । ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ଛାତ୍ରାବାସର ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମିଳିତ ବୈଠକରେ ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ ଖାଦ୍ୟଯୋଜନା ଅଗତ କରିବେ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସଭ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କ ମତାମତ ଓ ପ୍ରସ୍ତାବ ଦେବେ । ଯୋଜନାଟି ଗୃହୀତ ହୋଇ ସାରିବା ପରେ ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ସେ ପ୍ରାଣପଣେ ଲାଗିପଡ଼ିବା ଉଚିତ । ଖାଦ୍ୟ-ସେବକ ଦାୟିତ୍ୱ ଗୁରୁ ହୋଇଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାପାଇଁ ଜଣେ ସହକାରୀ ମନୋନୀତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ।

ଖାଦ୍ୟ-ସେବକଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ "ଅଭିଯୋଗ-ପୁସ୍ତକ" ରହିବ; ସଭ୍ୟମାନେ ଖାଦ୍ୟ-ସମ୍ପର୍କୀୟ ଅଭିଯୋଗ ସେଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପାରିବେ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ପରେ ସେ ତାଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ-ବିବରଣୀ ଛାତ୍ର-ସଭା ଆଗରେ ଆଗତ କରିବେ ଏବଂ ଆଲୋଚନା ପରେ ତାହା ଗୃହୀତ ହେବ ।

୩ । ଯୋଗାଣ-ସେବକ—ଖାଦ୍ୟ-ସେବକଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ସବୁ ଜିନିଷ ପୂର୍ବରୁ ଆଣି ଭଣ୍ଡାର-ଘରେ ସଜାଇ ରଖିବା ଯୋଗାଣ-ସେବକଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କାମ । ପ୍ରତେକ ଦିନ ଖାଦ୍ୟ-ସେବକଙ୍କୁ ସେ ଯେଉଁ ଯେଉଁ ଜିନିଷ ଯୋଗାଇବେ, ତାହାର ପରିମାଣ ଓ ମୂଲ୍ୟର ବିବରଣ ସେ ଲେଖି ରଖିବେ ।

୪ । ଅର୍ଥ-ସେବକ—ଖାଦ୍ୟ-ସେବକଙ୍କଠାରୁ ଚିଠା ରଖି ଟଙ୍କାଦେବା ଓ ଖରିଦ୍ ହୋଇଥିବା ଜିନିଷର ହିସାବ ରଖିବା ଅର୍ଥ-ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ସମସ୍ତ ଜମା-ଖର୍ଚ୍ଚ ହିସାବ ରଖିବାକୁ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମାସ ପରେ ସେ ମୋଟ ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ କରି ଗୃହସେବକ ଓ ଖାଦ୍ୟ-ସେବକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାଞ୍ଚ କରାଇ ନେବେ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଖାଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କୀୟ ଦେୟ୍ ଗଚ୍ଛିତ ରହିବ । ଖରିଦ୍ ହେଉଥିବା ଜିନିଷର ହିସାବ ଉଭୟ ଯୋଗାଣ ଓ ଅର୍ଥ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ରଖାଯାଉଥିବାରୁ ବିଶେଷ ଗଣ୍ଡଗୋଳ ହେବାର ଆଶଙ୍କା ନାହିଁ ।

୫ । ଆଲୋକ-ସେବକ—କିରୋସିନ୍ କିଣି ଆଣି ସନ୍ଧ୍ୟା ପୂର୍ବରୁ ସମସ୍ତ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ତାହା ଯୋଗାଇ ଦେବା ଆଲୋକ-ସେବକଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ । ଉତ୍ସବ-ଦିନରେ ପେଟ୍ରୋମାକ୍ସ

ଆଲୁଅର ମଧ୍ୟ ସେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବା ଉଚିତ । ଗ୍ରାମବାସର ଜଣେ ସଭ୍ୟ ସମବାୟ-ସେବକ ନିର୍ବାଚିତ ହେଲେ, ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନେକ ସେବକଙ୍କର ଆଉ ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବ ନାହିଁ । ସେ ଉଭୟ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇ ପାରିବେ ।

ବିଚାର-ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଭାରତରେ ଇଂରେଜ-ରାଜତ୍ୱ ଅମଳରୁ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ, ଏକ ରକମର ଏକତନ୍ତ୍ର ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରାଯାଇ ଆସିଅଛି । ଏହି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ସମସ୍ତ ଶାସନ ଓ ବିଚାର କ୍ଷମତା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ହାତ ମୁଠାରେ କେନ୍ଦ୍ରୀଭୂତ ହୋଇ ରହିଅଛି । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ପରିଚାଳନା-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇନାହିଁ । ଛାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ସ୍ୱାଧୀନ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଚପିଚୁପି ଦେଇ ଅନ୍ୟର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ବିନା ଦ୍ୱିଧାରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚଳିବାକୁ ଶିଖାଇବା ହିଁ ଏପରି ଶିକ୍ଷାନୀତି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଭାରତ ବର୍ଷରେ ଇଂରେଜମାନେ ଯେପରି ବିନା ବାଧା ବିଘ୍ନରେ ନିରଙ୍କୁଶ ଶାସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିପାରିବେ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକମାନେ ଏକ ରକମ ରାଜ ପ୍ରତିନିଧି ରୂପେ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନା କରି ଆସୁଛନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନରୁ ଛାତ୍ରମାନେ କିପରି ଶାସକଙ୍କର ନୀତିନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନତମସ୍ତକ ହୋଇ ମାନି ନେବାକୁ ଶିଖିବେ ଓ ଫଳରେ ଏକଚ୍ଛତ୍ର ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଶରେ ସହଜରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରିବ—ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ

ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରେ ନ୍ୟସ୍ତ କରି ଯାଇଅଛି ।

ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ବର୍ତ୍ତମାନ ପରିସ୍ଥିତି ବଦଳି ଯାଇଛି । ଭାରତରେ ଇଂରେଜ ଶାସନର ଅବସାନ ଘଟିଛି । ଆଜି ଭାରତ ଏକ ସ୍ୱାଧୀନ ସାର୍ବଭୌମ ରାଷ୍ଟ୍ର । ଏ ଦେଶରୁ ଶାସନ-କ୍ଷେତ୍ରରେ ରାଜତନ୍ତ୍ର ବା ଏକତନ୍ତ୍ର ବଦଳରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । କିନ୍ତୁ ଦୁଃଖର କଥା ଯେ, ଦଶ ବର୍ଷ ଧରି ଭାରତ ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆନ୍ତରିକତା ସହକାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇନାହିଁ ।

ଆମେରିକା ଯୁକ୍ତରାଷ୍ଟ୍ରର ପୂର୍ବତନ ସ୍ୱନାମଧନ୍ୟ ସଭାପତି ଶ୍ରୀ ଅବ୍ରାହମ୍ ଲିନ୍‌କନଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ—"ଲୋକଙ୍କର, ଲୋକଙ୍କଦ୍ୱାରା ଓ ଲୋକଙ୍କ ସକାଶେ ଶାସନ ହିଁ ଗଣତନ୍ତ୍ର ଶାସନ ।" ତେଣୁ ଲୋକ ସାଧାରଣଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚନ-ପ୍ରଣାଳୀରେ ଓ ଲୋକଙ୍କ କଲ୍ୟାଣ ସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ, ଯେଉଁ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳିତ ହୁଏ—ତାହାକୁହିଁ ଗଣତନ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଭାରତର ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପାଇଁ ଦୃଢ ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଏପରି ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରିବାକୁ ହେବ । ଦେଶରେ ଗଣତନ୍ତ୍ର ମନୋଭାବାପନ୍ନ ଏକ ଆଦର୍ଶ ନେତୃତ୍ୱ ତିଆରି କରିବାକୁ ହେଲେ ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଭିନ୍ନ ପନ୍ଥା ଆଉ ନାହିଁ ।

ଗଣତନ୍ତ୍ର-ଶାସନ ତିନି ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ, ଯଥା—(୧)ବିଧାନ ବିଭାଗ, (୨) ଶାସନ-ବିଭାଗ, (୩) ବିଚାର-ବିଭାଗ । ଏହି ତିନି ବିଭାଗର କାର୍ଯ୍ୟ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଭାବରେ ପରିଚାଳିତ ହେଲେହିଁ ଦେଶରେ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ଗଣତନ୍ତ୍ର ସମର୍ଥ ହୁଏ ।

ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନା-କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେଲେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ତିନୋଟି ବିଭାଗ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସୁପରିଚାଳିତ ହେବା ଅବଶ୍ୟକ ।

ପୂର୍ବ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ବିଧାନ-ବିଭାଗ ଏବଂ ଶାସନ ବିଭାଗର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପର୍କରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ "ଛାତ୍ରସଭା" ବିଧାନ-ବିଭାଗ ଓ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ଶାସନ-ବିଭାଗର ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଆମେ ଗଣତନ୍ତ୍ରର ବିଚାର ବିଭାଗ କୁ କିପରି ବିଦ୍ୟାଳୟର ପରିଚାଳନା-କ୍ଷେତ୍ରରେ ସଫଳତା ସହକାରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇପାରିବ—ସେ ବିଷୟରେ ଆଲୋକପାତ କରାଯିବ ।

ବିଚାର—ବିଭାଗ—ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରୂପକ-ରାଷ୍ଟ୍ରର ସଭାପତି ଦାୟିତ୍ୱ (President) ତୁଲାଇବେ । ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ଏକ 'ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ' ବର୍ଷକ ସକାଶେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବିଚାର-ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବେ । ବିଚାରପତିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କେହି ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗରେ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ହେଲେ ଗୁରୁଜୀ ତାଙ୍କର ସଭ୍ୟପଦ କାଟି ଦେବେ ଓ ତାଙ୍କ ସ୍ଥାନରେ ଅନ୍ୟ ଛାତ୍ରକୁ ବିଚାରପତି ନିଯୁକ୍ତ କରିବେ । ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନିରପେକ୍ଷ ଓ ନ୍ୟାୟପରାୟଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ ଗଠନ କରାଯିବ ।

ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର ସଭ୍ୟସଂଖ୍ୟା ବିଯୋଡ଼ ହେବା ଉଚିତ; ଏହା ଯୋଡ଼ ସଂଖ୍ୟା ହୋଇଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତିଙ୍କ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭୋଟ୍ କ୍ଷମତା ସ୍ୱୀକୃତ ହେବ । କୌଣସି ଅଭିଯୋଗର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତରେ ବହୁ ମତରେ ସ୍ଥିର କରାଯିବ । ଯଦି କୌଣସି ନିଷ୍ପତ୍ତିର ସପକ୍ଷ ଓ ବିପକ୍ଷରେ ସମାନ ମତ ହୁଏ, ତା'ହେଲେ କେବଳ ସେହି

କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ତାଙ୍କର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭୋଟ୍ କ୍ଷମତା (Casting vote) ପ୍ରୟୋଗ କରି ତାହାର ନିଷ୍ପତ୍ତି କରିପାରିବେ ।

ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ମନୋନୀତ କରିବେ; କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କର ସମ୍ମତିକ୍ରମେ ଅନ୍ୟ ବିଚାରପତିମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତିଙ୍କୁ ନିର୍ବାଚିତ କରିପାରନ୍ତି । ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର ନିଷ୍ପତ୍ତି ବିରୋଧରେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଇଚ୍ଛା କଲେ, ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କଠାରେ ଅବଶ୍ୟ ପୁନର୍ବିଚାର ପାଇଁ ନିବେଦନ (Appeal) କରିପାରେ । ବିଶେଷ କାରଣ ନ ଥିଲେ ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ମହାଶୟ ଅଯଥା ହସ୍ତକ୍ଷେପ କରିବେ ନାହିଁ । ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର ନିଷ୍ପତ୍ତି ଓ ଅଭିଯୋଗ ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ନିଜେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିପାରନ୍ତି ବା ଅନ୍ୟ ଜଣେ ନିରପେକ୍ଷ ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ସେହି ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇପାରନ୍ତି ।

ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର ଆବାହକ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବେ । ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ "ଅଭିଯୋଗ-ବିବରଣୀ" ରହିବ । ସେଥିରେ (୧) ତାରିଖ (୨) ଅଭିଯୋଗୀର ନାମ (୩) ସାକ୍ଷୀ ପ୍ରମାଣ (୪) ଅଭିଯୁକ୍ତର ନାମ (୫) ଅଭିଯୋଗର କାରଣ (୬) ନିଷ୍ପତ୍ତି (୭) ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତିଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଆଦି ସ୍ତମ୍ଭ ରହିବ । ଅଭିଯୋଗୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଦରଖାସ୍ତ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କୁ ଦେବେ । ଯେଉଁ ସବୁ ଅଭିଯୋଗର ବିଚାର ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଗୁରୁଜୀ ଅନୁଭବ କରିବେ, କେବଳ ସେସବୁର ବିବରଣୀ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତିଙ୍କ ନିକଟକୁ ସେ ପଠାଇ ଦେବେ ।

ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂଖ୍ୟକ ଅଭିଯୋଗ ହସ୍ତଗତ ହେବା ପରେ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ଏକ ସମୟ ସ୍ଥିର କରିବେ ଓ ତାହା ଅନ୍ୟ ବିଚାରପତି, ଅଭିଯୋଗୀ ଓ ଅଭିଯୁକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଜଣାଇ ଦେବେ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିବା ସମୟରେ ଛାତ୍ର ପଞ୍ଚାୟତର ବୈଠକ ଡକାଯିବା ଠିକ୍ ହେବ ନାହିଁ । ଏଥିପାଇଁ କୌଣସି ଛୁଟି ଦିବସ ବାଛିଗଲେ ଭଲ । ଅଭିଯୋଗୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ ବୈଠକରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ । କୌଣସି ସାକ୍ଷୀ ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାର ପ୍ରମାଣ ମିଳିଲେ, ତାହା ବିପକ୍ଷରେ ଗୁରୁତର କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରାଯିବା ଉଚିତ । ଏପରି ସାକ୍ଷୀଙ୍କଠାରୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଆଉ ସାକ୍ଷ୍ୟପ୍ରମାଣ ନିଆଯିବ ନାହିଁ ବୋଲି ପଞ୍ଚାୟତରେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କୁ ତାହା ଜଣାଇ ଦିଆ ଯାଇପାରେ ।

ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକର ନିଷ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ଶିଶୁ-ପଞ୍ଚାୟତ ତରଫରୁ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କୁ ଜଣାଇଦେବେ ଓ ସେ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବେ । ଦେଶରେ ଏକ ନିରପେକ୍ଷ ଓ ନ୍ୟାୟ-ପରାୟଣ ବିଚାରର ପରମ୍ପରା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଏବଂ ଗାଁରେ ପଞ୍ଚାୟତ ଶାସନକୁ ଫଳପ୍ରଦ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଆତ୍ମ-ବିଚାର-ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଉଅଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର-ମାନେ ସୁବିଚାର କରିବା କ୍ଷମତା ହାସଲ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉଲମନ୍ଦ ଓ ନ୍ୟାୟାନ୍ୟାୟ ତଉଲିବା ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିପାରିବେ ।

ଆଜିକାଲି ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ମହା ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ଓ ଅଶାନ୍ତି ବିଶୃଙ୍ଖଳା ଅଧିକ ବିଶେଷ ପରିମାଣରେ ଦେଖାଯାଉଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଚଳନ ନ ଥିବାରୁ ହିଁ ଏସବୁ ବିଭ୍ରାଟ ମୁଖ୍ୟତଃ ଦେଖା ଦେଉଅଛି । ଜୋର ଜବରଦସ୍ତି ଉପରୁ ଲଦି ଦିଆ ଯାଉଥିବା ନିୟମ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଅବମାନନା କରିବା ପାଇଁ, ଛାତ୍ର ସାଧାରଣତଃ ଏକ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରେ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ବା ବ୍ୟକ୍ତି

ଯଦି ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ସୁଚିନ୍ତିତ ଭାବରେ ନିଜ ଉପରେ ପ୍ରୟୋଗ କରିଥାଏ, ତାʼହେଲେ ତାହାକୁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ପାଇଁ ସେ ନୈତିକ ପ୍ରେରଣା ପାଏ । ତେଣୁ ସୁଚିନ୍ତିତ ଓ ବିବେକାନୁମୋଦିତ ନିୟମ ଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ନିଜେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବାରେ କୌଣସି ବିରୋଧ ଦେଖା ଦିଏନାହିଁ । ଆଜିକାଲିର ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ଗଣତାନ୍ତ୍ରିକ ଯୁଗରେ ଧର୍ମଘଟ, ବାଦ ବିସମ୍ବାଦ ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରୁ ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ଆତ୍ମଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ବେଶୀ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁହିଁ ହେବ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦାୟିତ୍ୱ ବୋଧର ଏପରି ଏକ ଅନୁକୂଳ ବାତାବରଣ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ହେବ, ଯଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର ଆତ୍ମ ଶୃଙ୍ଖଳାର ଅଧୀନ ହୋଇ ଆପେ ଆପେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଅଗ୍ରେଇଯିବ ।

ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ସ୍ୱାଧୀନଚେତା ଓ ଆତ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳାର ଅଧୀନ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ କେତେକ ଖେଳରେ ହାରିଗଲେ ଶିଶୁମାନେ ଗୁହମଡ଼ା ହେବାର ନିୟମକୁ ଖେଳିବା ପୂର୍ବରୁ ମାନି ନେଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଖେଳପରେ ହାରିଯାଇଥିବା ଶିଶୁ ଗୁହମଡ଼ା ହେବାକୁ କୁଣ୍ଠା ବୋଧ କରେ ନାହିଁ । ସେ ହସି ହସି ନିଜପ୍ରତି ଆସୁଥିବା ଦଣ୍ଡକୁ ଗ୍ରହଣ କରେ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ବିନା କାରଣରେ ତାକୁ ଗୁହ ମଡ଼ା ବା ଅପମାନିତ କରାଯାଇଥିଲେ, ସେ ତାହାର ତୀବ୍ର ବିରୋଧ କରିଥାଆନ୍ତି । ଏହି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତରୁ ପ୍ରମାଣ ମିଳେ ଯେ ଶିଶୁ ସ୍ୱଭାବତଃ ଯୁକ୍ତିବାଦୀ ଓ ଆତ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳାର ସମର୍ଥକ । ତେଣୁ ଆତ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ ଆତ୍ମ-ଶାସନ-ବ୍ୟବସ୍ଥାର ସଫଳ ପ୍ରୟୋଗ କରାଗଲେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଅଧିକ ଶାନ୍ତ, ସଂଯତ ଓ ସୁଖମୟ ହୋଇ ଉଠିବ—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଦଣ୍ଡ ବିଧାନ ବ୍ୟବସ୍ଥା

ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ 'ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ'ର ସୁପାରିଶ ଅନୁସାରେହିଁ ଦୋଷୀ ଛାତ୍ର ମାନଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡବିଧାନ କରାଯିବ । କେବଳ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ପାରିବେ । ଅନ୍ୟ ସହକାରୀ ଗୁରୁଜୀମାନେ କୌଣସି ଛାତ୍ରକୁ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡ ଦେବା ଉଚିତ ହେବନାହିଁ ।

ସାଧାରଣତଃ ଦୁଇଟି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦୋଷୀକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ । ଦୋଷୀକୁ ସୁଧାରିବା ଓ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭବିଷ୍ୟତରେ କୌଣସି ଦୋଷ ନ କରିବା ପାଇଁ ଉତ୍ସାହିତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ଦଣ୍ଡର ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥାଏ । ସତ କାର୍ଯ୍ୟର ଆଦର୍ଶ ସ୍ଥାପନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅସତ ଓ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ ଦଣ୍ଡିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିବା ଓ ପାଉଥିବା ଉଭୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନେକ ସମୟରେ ଦଣ୍ଡର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଭୁଲିଯାନ୍ତି । ଏହାହିଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ-ବ୍ୟବସ୍ଥାର ପ୍ରଧାନ ତ୍ରୁଟି । ଛାତ୍ରକୁ ପଶୁପରି ପିଟି ନୋଳା ଫଟାଇଦେବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେବା ଅନୁଚିତ । ଛାତ୍ରର ସଂସ୍କାରହିଁ ଦଣ୍ଡବିଧାନର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମନ୍ଦ ଦଣ୍ଡ

ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଭଲ ଦିଗରେ କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ନହେଲା—ତା'ହେଲେ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦଣ୍ଡର ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବିଫଳ ହେଲା ବୋଲି ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଦଣ୍ଡଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଦଣ୍ଡବିଧାନର ଯଥାର୍ଥତା ସମ୍ପର୍କରେ ଛାତ୍ର ମନରେ ଅନୁକୂଳ ମନୋଭାବ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟମ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଛାତ୍ର ଅନୁଭବ କରିବା ଉଚିତ ଯେ ତା'ର ଦୋଷତ୍ରୁଟିର ସ୍ୱାଭାବିକ ପରିଣତି ସ୍ୱରୂପ ସେ ଦଣ୍ଡ ପାଉଛି । ସେ ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଲଜ୍ଜିତ ଓ ଅନୁତପ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ଦଣ୍ଡ-ବିଧାନରେ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ଏହି ମାନସିକ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ସବୁଠାରୁ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ । ଦଣ୍ଡବିଧାନ ସ୍ୱୟଂ ଏକ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହୋଇ ନ ପାରେ; ଦୋଷତ୍ରୁଟିର ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଏହା ଏକ ପନ୍ଥା ମାତ୍ର । ତେଣୁ ଦଣ୍ଡଦେବା ପୂର୍ବରୁ ଶିକ୍ଷକ କି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡ ଦେଉଛନ୍ତି, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଭଲଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରିବା ଉଚିତ ଓ ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିଠାରେ ଦଣ୍ଡର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଭଲ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ ।

ଯୋର ଜବରଦସ୍ତି ଓ ଦଣ୍ଡବିଧାନର ଭୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ ଫଳରେ ଆମେ କିଛି ବନ୍ଦ କରିଦେଇ ପାରୁ; କିନ୍ତୁ କିଛି ନୂଆ ସୃଷ୍ଟି କରି-ପାରିବା ନାହିଁ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ଦଣ୍ଡର ଭୟରେ ଛାତ୍ର କୌଣସି ବଦଭ୍ୟାସ ବାଧ୍ୟହୋଇ ଛାଡ଼ି ଦେଇପାରେ; କିନ୍ତୁ କୌଣସି ସଦଭ୍ୟାସ ଗଠନ କରି ପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦଣ୍ଡ କରିଆରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଖଳା ଶିକ୍ଷା ଦେବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବାସ୍ତବିକ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ନେହ ଓ ପ୍ରେମର ସୁଦୃଢ଼ ଭିତ୍ତି ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଭୟ ଉପରେ

ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଶୃଙ୍ଖଳାହୀନ ଜୀବନର ଅନ୍ଧସନ୍ଧିକୁ ଭେଦ କରିବା କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବାହ୍ୟ ଚାପ ଦ୍ୱାରା ଜୀବନର ଶୃଙ୍ଖଳାଶିକ୍ଷା ହୋଇପାରେ ନାହିଁ; ଏଥିପାଇଁ ଆତ୍ମ-ଶୃଙ୍ଖଳା ଓ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧ ଆବଶ୍ୟକ ।

ଛାତ୍ରର ମଙ୍ଗଳ ସାଧନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ହୋଇପଡ଼େ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ "ସ୍ନେହର ଶାସନ" ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ ହେଲେ ଯେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦଣ୍ଡବିଧାନ ବ୍ୟବସ୍ଥାର ମୂଳୋଚ୍ଛେଦ କରିବାକୁ ହେବ ତାହା ନୁହେଁ । ଛାତ୍ରପ୍ରତି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସମସ୍ତ ସ୍ନେହ ଅତୁଟ ରଖି ତାହାର କଲ୍ୟାଣ-ସାଧନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦଣ୍ଡର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଦଣ୍ଡ ଦେବା-ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରତି ଯେପରି ବିଦ୍ୱେଷ ଓ ବିରାଗ ଭାବ ନ ବଢ଼େ ସେଥିପ୍ରତି ଶିକ୍ଷକ ବିଶେଷ ସାବଧାନ ହେବା ଉଚିତ । କିନ୍ତୁ ବହୁ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ପାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଠାରୁ ଦୂରେଇ ଯାଏ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ଓ ବୈରଭାବ ସୃଷ୍ଟିହୁଏ । ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ର ସମ୍ପର୍କ ଅସାବଧାନ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ଦ୍ୱାରା ବିଶେଷ ଭାବରେ କ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷକ ଅତି ସାବଧାନତା ସହକାରେ ଅସହିଷ୍ଣୁ ନ ହୋଇ ଓ ଛାତ୍ରର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରି ନିରପେକ୍ଷ ଭାବରେ ଦଣ୍ଡଦେବା ଉଚିତ ।

ଦଣ୍ଡଦେବା ଦ୍ୱାରାହିଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନର ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥାଏ । ଏହାଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ଆଉ ଛାତ୍ରର ହୃଦୟକୁ ଜୟ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଛାତ୍ରର ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପ୍ରତି ଘୃଣା ଓ ଅଶ୍ରଦ୍ଧାଭାବ ବଢ଼ିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ତାଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଶିକ୍ଷା କରିବାର ଅବସ୍ଥାରେ ରହେନାହିଁ । ଶିକ୍ଷକଙ୍କଠାରୁ କିଛି ଗ୍ରହଣ କରିବା ଅବସ୍ଥାରେ ଛାତ୍ର ନିଜକୁ ରଖିବାକୁ ହେଲେ ତାଙ୍କୁ ଦେବତା

ପରି ତୁଳା ଓ ନିଜର ମା'ଙ୍କ ଭଳି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । ଶିକ୍ଷକ-ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଏଭଳି ସମ୍ପର୍କର ବିକାଶ ନ ହେଲେ ବାସ୍ତବ ଶିକ୍ଷା କେବେ ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ ।

ଦଣ୍ଡଦେବା ଦ୍ୱାରା କିପରି ଦଣ୍ଡବିଧାନର ସଦୁଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବ୍ୟାହତ ହୁଏ, ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆ ଯାଇପାରେ । ଛାତ୍ରକୁ ଯେତେଯେତେ ଅଧିକ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯାଏ, ଦଣ୍ଡର ମୂଲ୍ୟ ସେତେ ସେତେ କମିଯାଏ । ସବୁବେଳେ ମାଡ ଖାଇ ଖାଇ କେତେକ ପିଲା ମାଡ଼ୁଆ ହୋଇଯାନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ସେ ପିଲାର ଅନ୍ତରାତ୍ମାକୁ ଦଣ୍ଡ ଆଉ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରେ ନାହିଁ ଓ ଏହାର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ କେବଳ ମାଡ଼ ଦେବାହିଁ ସାରହୁଏ । ତେଣୁ ଦଣ୍ଡାସ୍ତ୍ରର ପ୍ରୟୋଗ ଯେତେ କମ୍‌ରୁ କମ୍ ହୁଏ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ହିଁ ତା'ର ଉତ୍ତମ ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ହୋଇଥାଏ ।

ଆମର ଭାଗବତକାର କହି ଯାଇଛନ୍ତି ——–

"ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଯା'ର ଥାଇ, ସେ ପୁଣି କ୍ଷମା ଆଚରଇ" ଯାହା ହାତରେ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର କ୍ଷମତା ରହିଛି, ସେ ଯେତେ କମରୁ କମ ତାହା ପ୍ରୟୋଗ କରେ ସେତେ ଭଲ । କୌଣସି କ୍ଷଣକୋଧୀ ଓ ଅସହିଷ୍ଣୁ ଶିକ୍ଷକ ମାଡ଼ ଦେଇ, ଛାତ୍ରର କେବେ କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷକ ଅତି ଶାନ୍ତ ଓ ସ୍ନେହୀ, ସେ ଥରେ ସାମାନ୍ୟ ଦଣ୍ଡ ଦେଇ ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରର ବିରାଟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ପାରନ୍ତି । ଛାତ୍ରର ଭଲ ଦିଗରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ କେତେ ପରିମାଣରେ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଗଲା, ତାହାର କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ନ ଥାଏ; କିନ୍ତୁ କିଏ ଦଣ୍ଡଦେଲା ତାହାର ବିଶେଷ ଗୁରୁତ୍ୱ ଥାଏ । ବେତ ଏକ ନିର୍ଜିବ ପଦାର୍ଥ । ନିର୍ଜିବ ପଦାର୍ଥ ଜୀବନ୍ତ ଓ ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତିଯୁକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର କୌଣସି ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିବା କେବେ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

କିନ୍ତୁ କିଏ କେଉଁ ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡ ଦେବ, ତାହାହିଁ ଅସଲ ପ୍ରଶ୍ନ । ଯେ ଦଣ୍ଡଦେବ, ସେ ଯଦି ଦଣ୍ଡିତ ବ୍ୟକ୍ତିର ସଂସ୍କାର ସାଧନ ସକାଶେ ସମର୍ଥ——ତା' ହେଲେ ଦଣ୍ଡ ଅମୃତର ଫଳ ଫଳାଇବ; ନଚେତ ଫଳ ବିଷମୟ ହେବ ।

ଜଣେ କେହି ଅତି ଆପଣାର ଲୋକ ଦ୍ୱାରା କେବେ ଟିକିଏ କ'ଣ କହିଦେଲେ ତାହା ପ୍ରାଣକୁ କିପରି ଆଘାତ ଦିଏ, ତାହା ସମସ୍ତେ ଜାଣନ୍ତି । କୌଣସି ସ୍ନେହୀ ମା'ର ପଦେ କଥା ସନ୍ତାନର ଯେଉଁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣିପାରେ, କ୍ରୋଧୀ ବାପ ବା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ହାତରେ ମାଡ଼ ତାହା ପାରେ ନାହିଁ । ଏସମ୍ପର୍କରେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦିଆଯାଇପାରେ । ଗାନ୍ଧିଜୀ କୁସଂସର୍ଗରେ ପଡ଼ି ମାଂସ ଖାଇଲେ, ବଡ଼ ବ୍ୟବହାର କଲେ ଓ ଶେଷରେ ଚୋରି କଲେ । କିନ୍ତୁ ବିବେକର ଦଂଶନରେ ଅନୁତପ୍ତ ହୋଇ, ସେ ତାଙ୍କ ବାପାଙ୍କୁ ଏକ ଦୋଷ-ସ୍ୱୀକାର-ପତ୍ର ଦେଲେ । ତାଙ୍କର ବାପା ସାମାନ୍ୟ କ୍ଷଣକୋପୀ ଥିଲେ । ଗାନ୍ଧୀଜୀ ନିଜର ଅକ୍ଷମଣୀୟ ଅପରାଧ ପାଇଁ ବାପାଙ୍କଠାରୁ କଠୋରତର ଦଣ୍ଡ ଆଶଙ୍କା କରୁଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରିୟ ପୁତ୍ରର ନୈତିକ ସ୍ଖଳନରେ ବିଶେଷ ମର୍ମାହତ ହେବା ଦ୍ୱାରା ବାପାଙ୍କ ଚକ୍ଷୁରୁ କେବଳ ଦରଦର ଲୋତକ ଧାର ଝରିବାକୁ ଲାଗିଲା । ସେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡଦେବା ବଦଳରେ କ୍ଷମା ଦେଲେ । ସେହି ଗୋଟିଏ ଘଟଣା ଯାହାର ପ୍ରଭାବରେ ମୋହନଚାନ୍ଦ, ମହାତ୍ମାରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ବାପାଙ୍କର ଦୁଃଖ ଦେଖି ଓ କ୍ଷମା ଲାଭକରି ତାଙ୍କର ଯେପରି ନବ କଳେବର ସମ୍ଭବ ହେଲା । ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତନ କୌଣସି ଦଣ୍ଡଦ୍ୱାରା କେବେ ସମ୍ଭବ ପର ହୋଇନଥାନ୍ତା ।

ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱଙ୍କ ଉପାୟରେ ପିଲାମାନଙ୍କର ଶିକ୍ଷା ଓ ଲାଳନ ପାଳନ ମୂଳରୁ ପରିଚାଳିତ ହେଲେ, ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିବ ନାହିଁ । ଛାତ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ମଧୁର ସମ୍ପର୍କର ଅଭାବ ଓ ଅବୁଝାମଣାହିଁ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡର ଆବଶ୍ୟକତା ସୃଷ୍ଟି କରେ । ତେଣୁ ଅଧିକ ଦଣ୍ଡର ଆଶ୍ରୟ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଆଳସ୍ୟ ଓ ଅପାରଗତା ସୂଚାଇ ଦିଏ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଦଣ୍ଡ ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ଯେକୌଣସିଟି ସୀମା ଲଂଘନ କଲେ ପରିଣତି ଖରାପ ହୋଇପାରେ । ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡ ଉପରେ ଶିକ୍ଷକ ନିର୍ଭର କରିବା ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର ଭୟାଳୁ, ନିର୍ଭରଶୀଳ ଓ ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସହୀନ ହୋଇଉଠେ, ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଅଖଣ୍ଡ ସ୍ୱାଧୀନତା ଉପଭୋଗ କରିବା ଦ୍ୱାରା ସେ ବିଦ୍ରୋହୀ, ପ୍ରତିକ୍ରିୟାଶୀଳ, ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚାରୀ ଓ ବିଶୃଙ୍ଖଳ ହୋଇ ଗଢ଼ିଉଠେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସେ ସମାଜରେ ନିଜକୁ ଖାପ୍ ଖୁଆଇ ଚଳିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ହୋଇଉଠେ । ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପରିଚାଳନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶୃଙ୍ଖଳ ସ୍ୱାଧୀନତାର ଗୁରୁତ୍ୱକୁ କୌଣସିମତେ ଅତିରଂଜିତ କରାଯାଇ ନ ପାରେ ।

ଦଣ୍ଡ ନିରପେକ୍ଷ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମୌଳିକ ଶିକ୍ଷାର ଆଦର୍ଶ । ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଲେ ହିଁ ଦଣ୍ଡ-ନିରପେକ୍ଷ ରାଷ୍ଟ୍ରରଚନା ମଧ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସ୍ୱାୟତ୍ତଶାସନ ଓ ଆତ୍ମବିଚାରର ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରଚଳନ କରିବାକୁ ହେବ । ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ହଠାତ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡକୁ ପୂରାପୂରି ଉଠାଇ ଦେବା ଅବଶ୍ୟ ଠିକ ନୁହେଁ । କେବଳ ଗୁରୁତର ଅପରାଧ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସୀମା ଲଂଘନ ନ କରି, ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡର ଆଶ୍ରୟ ନିଆଯାଇ ପାରେ । ଯେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷକ ଛାତ୍ରକୁ ସୁଧାରିବାର ସମସ୍ତ

ଉପାୟ ପ୍ରୟୋଗ କରି ବିଫଳ ହେବେ, କେବଳ ସେହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେ ଶାସ୍ତିରକ ଦଣ୍ଡର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିପାରନ୍ତି ।

ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ; ଛାତ୍ର ଅପରାଧୀ ଭାବରେ 'ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ' ସମ୍ମୁଖରେ ବିଚାର ପାଇଁ ଠିଆହେବାକୁ ଅପମାନଜନକ ବୋଧକରେ । ଗୁରୁଜୀ ଓ ବାପ,ମା' ଛାତ୍ରର ଅପରାଧ ବିଚାର କଲେ ସେଥିରେ ନୂତନତ୍ୱ କିଛି ନାହିଁ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ର ଲଜ୍ଜିତ ହୁଏ ନାହିଁ । "Forgiveness is the noblest revenge" କିନ୍ତୁ ନିଜର ସାଙ୍ଗସାଥୀଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଅପରାଧୀ ଭାବରେ ଠିଆହେବା ଓ ସେମାନଙ୍କ ଉପସ୍ଥିତିରେ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦଣ୍ଡ ପାଇବାକୁ ସେ ଆଦୌ ପସନ୍ଦକରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଅନୁଭୂତିରୁ ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ଯେଉଁ ଛାତ୍ର ନିଜକୁ ଅପରାଧୀ ମନେକରୁଥାଏ, ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର ବିଚାର ପୂର୍ବରୁ ସେ ତାହାର ଅଭିଯୋଗୀ ସହିତ ଏକ ଆପୋଷ ସମାଧାନ କରିନିଏ । ଏହି ଆତ୍ମ-ବିଚାର-ବ୍ୟବସ୍ଥା ଛାତ୍ରକୁ ସଂଶୋଧନ କରିବାରେ ଯେପରି ପ୍ରଭାବ ପକାଏ, କେବଳ ଦଣ୍ଡବିଧିର ଆଶ୍ରୟ ଦ୍ୱାରା ତାହା ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ ।

କ୍ରମାନୁସାରେ କେତେକ ଆଦର୍ଶ ଦଣ୍ଡର ସୂଚନା—

୧ । ଲଘୁ ଓ ପ୍ରାଥମିକ ଅପରାଧ ପାଇଁ କ୍ଷମା ପ୍ରଦାନ ।

୨ । ଅଭିଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ରର ଅପରାଧ ପାଇଁ ଛାତ୍ର ସଭାରେ ସମବେତ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ ।

୩ । ଛାତ୍ରର ସଂଶୋଧନ ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସମୂହ ପ୍ରାର୍ଥନା ।

୪ । ଅଭିଯୁକ୍ତ ଓ ଦୋଷୀ ସାବ୍ୟସ୍ତ ଛାତ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ରମାନେ ଅନଶନ ଓ କଠିନ ଶ୍ରମକରି ଦୁଃଖବରଣ କରିବା ।

୫ । ଛାତ୍ର ଉପରେ ଅତ୍ୟଧିକ ଶାରୀରିକ ଶ୍ରମ ପକାଇବା ।

୬ । ଅଭିଯୁକ୍ତ ଓ ଅପରାଧୀ ଛାତ୍ର ଯଦି ନିଜ ଦୋଷ ତ୍ରୁଟିକୁ ନ ସୁଧାରିବାର ଦେଖାଯିବ, ତା'ହେଲେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଛାତ୍ର-ସମାଜ ତାକୁ ବାସନ୍ଦ (Boycott) କରି ପାରନ୍ତି ।

୭ । ଅପରାଧୀ ଓ ଦୁଷ୍ଟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ମୁଖ୍ୟମନ୍ତ୍ରୀ, ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ଆଦି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ଅର୍ପଣ କରାଯାଇ ପାରେ ।

୮ । ବାପମା' ବା ଅଭିଭାବକଙ୍କୁ ଡକାଇ ଛାତ୍ରର ଅପରାଧ ଓ ସଂସ୍କାର ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇପାରେ । ପରେ ଛାତ୍ରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦିଗରେ ଆବଶ୍ୟକ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ କରିବା ପାଇଁ ଗୁରୁଜୀ ତାଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ପରାମର୍ଶଦେବା ଉଚିତ ।

୯ । ସ୍ୱଭାବ-ବିବରଣୀ (Conduct Register)ରେ ଅପରାଧୀ ଛାତ୍ର ନିଜର ଅପରାଧ ସ୍ୱୀକାର କରି ନିଜର ଦସ୍ତଖତ ଦେବା ଉଚିତ ।

୧୦ । ଏସବୁ ଉପାୟ ସଫଳ ନ ହେଲେ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଅପରାଧୀ ଛାତ୍ରକୁ ତାର ଭବିଷ୍ୟତରେ ତୀବ୍ର ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡଦେବାର ଧମକ ଓ ଚେତାବନୀ (Warning) ଦେବା ଉଚିତ ।

୧୧ । ଛାତ୍ରସଭା ଓ ଗୁରୁଜୀମଣ୍ଡଳ ସମ୍ମୁଖରେ ଅପରାଧୀ ଛାତ୍ରକୁ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡ ଦିଆଯିବ ।

୧୨ । ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡ ଦ୍ୱାରା କୌଣସି ସୁଫଳ ନ ଫଳିଲେ, ଶିକ୍ଷକ ଅପରାଧୀ ଛାତ୍ରକୁ ଅନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରିବା ପାଇଁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ବିଦାୟ ଦେଇ ପାରନ୍ତି । ଏଭଳି ପରିସ୍ଥିତିରେ ଅପରାଧୀ ଛାତ୍ରର ଅଭିଭାବକଙ୍କ ସହିତ ପରାମର୍ଶକରି ଯାହାକିଛି କରିବାକୁ ହେବ । ଯଦି ଉଭୟଙ୍କ ମିଳିତ ଉଦ୍ୟମ ବ୍ୟର୍ଥ ପ୍ରମାଣିତ ହେବ, ତା' ହେଲେ ତାକୁ ଅନ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ସ୍ଥାନାନ୍ତର କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମହୋଦୟ ବାଧ-

ହୋଇ ଛାତ୍ରର ବାପମା' ବା ଅଭିଭାବକଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟକ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ।

ଉପର ସୂଚିତ ଦଣ୍ଡମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ଅପରାଧୀ ପ୍ରତି କେଉଁ ପରିସ୍ଥିତିରେ କେଉଁଟି ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ—ତାହା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସାଧାରଣ ବିଚାରବୁଦ୍ଧି, ଦକ୍ଷତା ଓ ଅଭିଜ୍ଞତା ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ଏ ଦିଗରେ କୌଣସି ସ୍ଥିର ଓ ସ୍ଥାୟୀ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଶାରୀରିକ ଶାସ୍ତିବିଧାନ ଯେ ଏକ ଦୁଇଧାରିଆ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଅସ୍ତ୍ର ଓ ଏଥିପାଇଁ ବିଶେଷ ସାବଧାନତା ଆବଶ୍ୟକ—ଏହା ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମହୋଦୟ କେବେହେଲେ ବିସ୍ମୃତ ହେବା ଅନୁଚିତ ।

ଆଦର୍ଶ ପରୀକ୍ଷା

ଆଧୁନିକ ପରୀକ୍ଷା-ପ୍ରଣାଳୀ ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ସମଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିକାଶ ପାଇଁ କରାଯାଇ ପାରୁନାହିଁ । କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକ ଜରିଆରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଉଥିବାରୁ ବ୍ୟତୀତ ଛାତ୍ରମାନେ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପୁସ୍ତକ ଓ କେତେକ ନୋଟ୍ ଘୋଷିବା ବାସ୍ତବ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣରେ ଆଗ୍ରହୀ ହେଉ ନାହାନ୍ତି । ଆଉମଧ୍ୟ ବର୍ଷ ଶେଷରେ ପରୀକ୍ଷା ହେଉଥିବାରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ସେହି ସମୟରେ କେବଳ ପଢ଼ାପଢ଼ିରେ ବିଶେଷ ବ୍ୟସ୍ତ ରହୁଛନ୍ତି ଓ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ହସ ଖୁସିରେ ସମୟ କାଟୁଛନ୍ତି ତେଣୁ କେତେକ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପୁସ୍ତକ ପଠନ ବାଧ୍ୟବନ୍ଧା ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରୁ ଯେତେ ଶୀଘ୍ର ଉଠାଇ ଦିଆଯାଏ, ସେତେ ମଙ୍ଗଳ । ଶ୍ରେଣୀ ଉପଯୋଗୀ ବିଭିନ୍ନ ପୁସ୍ତକ ପଢ଼ି ଜୀବନୋପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷାର ମାନ ବଢ଼ାଇବା ଉପରେ ସମସ୍ତ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ଏଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ 'ପୁସ୍ତକାଳୟ-ବ୍ୟବସ୍ଥା' ଉଚ୍ଚ ଆସନ ଲାଭ କରିବା ଦରକାର ।

ଆଜିକାଲି କେତେକ ଛାତ୍ର ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପୁସ୍ତକ ଭଲ ଭାବରେ ପଢ଼ିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସମୟ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ ଗତାନୁଗତିକ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପୁସ୍ତକରୁ ଗୋଟିଏ ଧରଣର ପ୍ରଶ୍ନ

ପରୀକ୍ଷାରେ ପଡ଼ୁଥିବାରୁ, ସେମାନେ ସେହି ବର୍ଷ ସମ୍ଭାବନା ଥିବା ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ପଥ ପଥ ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଛନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ଅଳ୍ପ ଶ୍ରମ ଓ ସମୟରେ ପରୀକ୍ଷାରେ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବା କେତେକ ପରିମାଣରେ ସହଜ ହୋଇ ଉଠୁଛି । ଏହାପରେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ବଜାରରେ ନାନା ପ୍ରକାର ସାହାଯ୍ୟକାରୀ ପୁସ୍ତକ (Key-Books) ମଧ୍ୟ ମିଳୁଅଛି । ଏହା ଫଳରେ ଅଳ୍ପଶ୍ରମ ଓ ସାଧନାରେ କୃତିତ୍ୱ ହାସଲ, କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ ଜ୍ଞାନର ବିକାଶ ସମ୍ଭବ ହେଉନାହିଁ । ଆଉ ଏହାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବାସ୍ତବ ବିକାଶ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଯାଞ୍ଚ କରିହେଉ ପାରୁନାହିଁ । ଏହାର ପ୍ରତିକାର ପାଇଁ ପ୍ରଶ୍ନ ପତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ବାସ୍ତବ, ବ୍ୟାବହାରିକ ଓ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ (Varied) ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ପ୍ରଶ୍ନଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ଯେପରି ସାଧାରଣ ଜ୍ଞାନ, ଜୀବନୋପଯୋଗୀ ଦକ୍ଷତା ଓ ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ମାପ କରିହେଉ ପାରିବ, ସେଥିପ୍ରତି ପ୍ରଶ୍ନ କର୍ତ୍ତାମାନେ ବିଶେଷ ସଜାଗ ରହିବା ବିଧେୟ ।

ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କେବଳ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟରେ ପରୀକ୍ଷା କରା ନ ଯାଇ ଅତର୍କିତ ଭାବରେ ପ୍ରତି ମାସରେ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ସାମୟିକ ପରୀକ୍ଷା (Test) କରାଗଲେ ଛାତ୍ରମାନେ ପଢ଼ା ପଢ଼ି ପ୍ରତି ଅଧିକ ମନୋଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରନ୍ତେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସାମୟିକ ପରୀକ୍ଷା ଉପରେ ଯଥାଯଥ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ଓ ସେ ସବୁର ଫଳାଫଳ ଉପରେ ଛାତ୍ରର କୃତିତ୍ୱ ନିର୍ଭର କରିବା ଉଚିତ । ଏହା ହେଉ ନ ଥିବାରୁ ସାମୟିକ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରତି ଛାତ୍ରମାନେ ଆଦୌ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଉ ନାହାନ୍ତି । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର କୃତିତ୍ୱ କେବଳ ବର୍ଷର ଶେଷ ପରୀକ୍ଷା ଉପରେ ନିର୍ଭର ନକରି ବିଶେଷ ଭାବରେ ସାମୟିକ ପରୀକ୍ଷା, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ବାର୍ଷିକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ, ନିଜର ପ୍ରଗତି ସମ୍ପର୍କରେ

ଅଙ୍କିତ ଚୂର୍ଟଚିତ୍ର, ହିସାବ ଫର୍ଦ୍ଦ (Records) ଖାତାପତ୍ର ଏବଂ ସଚ୍ଚୋଚର ଗୁରୁଜୀମାନଙ୍କର ମତାମତ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଛାତ୍ର କେତେ ବିଷୟ ଘୋଷି ମୁଖସ୍ଥ କରିପାରନ୍ତି; ତାହା ଜାଣିବା ହିଁ ପ୍ରଚଳିତ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ବୋଲି ମନେହୁଏ । କିନ୍ତୁ ବାସ୍ତବରେ କୌଣସି ଛାତ୍ର ଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ଜୀବନ ସମସ୍ୟାବଳୀର ସମାଧାନରେ କେତେଦୂର ପ୍ରୟୋଗ କରି ସଫଳତା ହାସଲ କରି ପାରିଲେ—ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବା ହିଁ ପରୀକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । କେବଳ ପରୀକ୍ଷାର ପ୍ରଣାଳୀ ଓ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟର ପରିବର୍ତ୍ତନଦ୍ୱାରା ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଥିବା ଅନେକ ଦୁରୂହ ସମସ୍ୟାର ସ୍ୱାଭାବିକ ସମାଧାନ ସମ୍ଭବ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟମାନଙ୍କରେ ବ୍ୟାବହାରିକ ଓ ଜୀବନୋପଯୋଗୀ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ ହେବ । ଛାତ୍ରମାନେ ବିଭିନ୍ନ କାମଦାମ କରିବେ ଏବଂ ଅର୍ଜିତ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଠିକ୍ ଠିକ୍ ହିସାବ ଓ ବିବରଣୀ ରଖିବେ । ବ୍ୟାବହାରିକ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତିରେ କେବଳ ପୁସ୍ତକ ବା ନୋଟ୍ ମୁଖସ୍ଥକରି ସଫଳତା ଲାଭ କରିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସଫଳତା ଲାଭକରିବାକୁ ହେଲେ ପୁସ୍ତକଗତ ମାତକୁ ଜୀବନସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ସକାଶେ କାର୍ଯ୍ୟର ରୂପ ଦାନ କରିବାକୁ ହେବ ।

ଆଧୁନିକ ପରୀକ୍ଷା ପ୍ରଣାଳୀର କୁଚରଣାମନ୍ତ୍ରୁ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ, ଶିକ୍ଷାର ପରିସରକୁ ବ୍ୟାପକ କରିବାକୁ ହେବ । କେବଳ କେତେଖଣ୍ଡି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ପୁସ୍ତକ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ ଶିକ୍ଷା ସମାପ୍ତ ହେବ ନାହିଁ । କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀର ମନୋପଯୋଗୀ ଯେ କୌଣସି ସମସ୍ୟା ବା ପୁସ୍ତକରୁ ପରୀକ୍ଷାରେ ପ୍ରଶ୍ନ ଆସିପାରେ । ଛାତ୍ରମାନେ ପରୀକ୍ଷାରେ ମନଇଚ୍ଛା ବହି ଖାତା ପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ

ସମସ୍ତ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ଦେବାକୁ ଅନୁମତି ପାଇବେ । ପରୀକ୍ଷା ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଏହି ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଆଉ ସୀମାବଦ୍ଧ ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ପୁସ୍ତକରୁ ବ୍ୟବହାର କରି କୌଣସି ଜୀବନ-ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବାକୁ ସେମାନେ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିବେ ।

ଛାତ୍ରର ମାନ ନିର୍ଦ୍ଧାରଣ କରିବା, ସେ ପୁସ୍ତକଗତ ମତକୁ କେତେଦୂର କାର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଲଗାଇପାରୁଛି ତାହା ଜାଣିବା ଏବଂ ସେ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଚିନ୍ତା ଓ ବିଚାର କରି କୌଣସି ଦାୟିତ୍ୱ ନେଇ ଆଣି ଥୋଇ ପାରୁଛି କି ନାହିଁ ତାହା ଦେଖିବା ହେଉଛି ପରୀକ୍ଷାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ପରୀକ୍ଷାର ପ୍ରଣାଳୀ ଏପରି ହେବା ଉଚିତ ଯେପରିକି ଛାତ୍ରର ସମଗ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ବିକାଶ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଯାଞ୍ଚ୍ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ପ୍ରଦର୍ଶନୀକୁ ପରୀକ୍ଷାର ଏକ ବାସ୍ତବ ଓ ଫଳପ୍ରଦ ମାଧ୍ୟମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇ ପାରେ । ପରୀକ୍ଷାର୍ଥୀ ଛାତ୍ରକୁ ପ୍ରଦର୍ଶନୀ ମଣ୍ଡପର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ ପୂରାପୁରି ଛାଡ଼ି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ସେହି ଶୂନ୍ୟ ସ୍ଥାନକୁ ପୂରଣ କରିବା ପାଇଁ ସେ ତା'ର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଓ ଦକ୍ଷତା ପ୍ରୟୋଗ କରିବାକୁ କୁହାଯିବ । ସେ ସେଥିରେ ନିଜର ବାର୍ଷିକ ବିକାଶର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଚିତ୍ର ଫୁଟାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ । ସେହି ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ତାହାର ଖାତାପତ୍ର, ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଅଙ୍କିତ ଚିତ୍ର ଓ ଛବି, କରିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ହାତକାମ, ନିଜେ ଉତ୍ପାଦନ କରିଥିବା କୃଷି ଓ ଶିଳ୍ପଜାତ ଦ୍ରବ୍ୟ ଆଦି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହେବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ପାଇଁ ଏହିଭଳି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଅଂଶ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯିବ ଏବଂ ସାଜସଜ୍ଜା ପରେ କେଉଁ ଛାତ୍ରର ପ୍ରଗତି ଓ କୃତିତ୍ୱ ଅଧିକ ଦକ୍ଷତା ସହକାରେ ଫୁଟାଯାଇ ପାରିଛି—ତାହା ବିଚାର କରାଯିବ ।

ପରୀକ୍ଷା-ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଲିଖିତ ଓ ମୌଖିକ ଉଭୟ ପ୍ରଣାଳୀକୁ ଉପ୍ରାହ୍ୟତ କରିବାକୁ ହେବ । କେତେକ ଲୋକ ଭଲ ଭାବରେ କହି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ ଅଥଚ ଲେଖି ପାରନ୍ତି । ସେହିଭଳି ଅନ୍ୟ କେତେକ ଲୋକ ଲେଖାରେ ନିଜର ମନୋଭାବ ଭଲ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ମୌଖିକ ଆଲୋଚନାରେ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନରେ ଲେଖିବା ଓ କହିବା ଉଭୟ ଶକ୍ତିର ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତା ଥିବାରୁ ଉଭୟ ଦିଗ ଉପରେ ଯଥାଯଥ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯିବା ଉଚିତ ।

ପରିକ୍ଷାର୍ଥୀ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଚିନ୍ତାକରି କୌଣସି ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ନିଜେ ଉପାୟ ଉଦ୍ଭାବନ କରିପାରୁଛି କି ନାହିଁ ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ତାହା ଯାଞ୍ଚ କରାଯିବା ଉଚିତ୍ । ଅଧିକ ମାତ୍ରାରେ ପୁସ୍ତକପାଠ ଦ୍ୱାରା ଆଜି କାଲି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ଶକ୍ତି ଓ ନିଜ ଉପରେ ନିଜେ ନିର୍ଭର କରିବା ଗୁଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଲୋପ ପାଇ ଯାଉଛି । ଲିଖିତ ପରୀକ୍ଷା ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ଏହି ମାନବିକ ଗୁଣଗୁଡ଼ିକର ଠିକ୍ ଠିକ୍ ପରଖ କରାଯିବା ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ଏଥିପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ଯୋଜନା (Project) ଓ କାର୍ଯ୍ୟର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ହେବ ।

ସଂକ୍ଷେପରେ କହିବାକୁ ଗଲେ ଛାତ୍ରର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶକୁ ଠିକ୍ ଠିକ୍ ଯାଞ୍ଚ କରିବାକୁ ହେଲେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମନସ୍ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଉପାୟଗୁଡ଼ିକର ଆଶ୍ରୟ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ ।

୧ । ଶ୍ରେଣୀ-ଉପଯୋଗୀ ବିଭିନ୍ନ ବୁଦ୍ଧିମାପକ ପ୍ରଶ୍ନ ।

୨ । ଭାବପ୍ରକାଶ ଶକ୍ତି ଓ ସାଧାରଣଜ୍ଞାନ ଜାଣିବା ପାଇଁ ମୌଖିକ ପରୀକ୍ଷା ।

୩ । ଛାତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଖାତାପତ୍ର ଓ ହିସାବ ଫର୍ଦ୍ଦର ସମୀକ୍ଷା ।

୪ । ଛାତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ଗୁରୁଜୀ ନିୟମିତ ପୂରଣ କରୁଥିବା ଖାତାପତ୍ରର

ଯାଞ୍ଚ—ଏହାଦ୍ୱାରା ଛାତ୍ରର ସ୍ୱଭାବ ଓ ଚରିତ୍ର ସମ୍ପର୍କରେ ସୂଚନା ମିଳେ ।

୫ । ବାସ୍ତବ ଜୀବନ-ସମସ୍ୟାର ସମ୍ମୁଖୀନ କରାଇ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ଛାତ୍ରର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାକୁ ହେବ ।

୬ । ଛାତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନଯାପନର ଢଙ୍ଗ ଓ ଜୀବନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ପ୍ରତି ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

୭ । ଛାତ୍ର ବାସ୍ତବ କାର୍ଯ୍ୟ-ଯୋଜନା କରି ସେଥିରେ କେତେଦୂର ସଫଳତା ଲାଭ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେଉଛି ତାହାର ପରୀକ୍ଷା ।

୮ । ବାସ୍ତବ ସୃଜନାତ୍ମକ (Creative) ଓ କଳାତ୍ମକ (Artistic) କାର୍ଯ୍ୟରେ ଛାତ୍ରର ନିପୁଣତା ହାସଲ ।

୯ । ତର୍କସଭା, ଦଳଗତ ଆଲୋଚନା ଓ ସଭାସମିତିରେ ନେତୃତ୍ୱ ନେବା ଶକ୍ତିର ଯାଞ୍ଚ ।

୧୦ । ଛାତ୍ରର ଲୋକ ପ୍ରିୟତା ଏବଂ ସେବା ଓ ସମୂହ ମନୋଭାବର ପରଖ ।

୧୧ । ପ୍ରଦର୍ଶନୀରେ ଛାତ୍ରର ଦକ୍ଷତା ଓ ବିକାଶ କେତେଦୂର ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୋଇ ପାରୁଛି ତାହାର ପରଖ ।

୧୨ । ଛାତ୍ରର ସମାଜସେବା ଓ ଗ୍ରାମସଂଗଠନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଦକ୍ଷତା ହାସଲ ।

୧୩ । ଛାତ୍ରର ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ-ଶକ୍ତିର ପରଖ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପରିଦର୍ଶନ

ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପରିଦର୍ଶକ ନିଜକୁ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଭିନ୍ନ ଓ ତାଙ୍କର ସ୍ଥାନ ବହୁ ଉଚ୍ଚରେ ବୋଲି ମନେ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରିଦର୍ଶକ ଉଭୟଙ୍କର ସ୍ୱାର୍ଥ ସମାନ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ପରିଦର୍ଶକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଭୟର ସମ୍ପର୍କ ବଦଳରେ ସ୍ନେହ, ସଦିଚ୍ଛା ଓ ସହାନୁଭୂତିର ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ବାଞ୍ଛନୀୟ । ପରିଦର୍ଶକ ଶିକ୍ଷକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଯୋଗସୂତ୍ର ଭଳି କାମ କରିବା ଉଚିତ । ସେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ଆଦର୍ଶ ନେତୃତ୍ୱ ଦେବାର ଶକ୍ତି ହାସଲ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ସେ ଏଭଳି ଦକ୍ଷତାର ସହିତ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷା-ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ କରିବେ, ଯେପରିକି ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ସ୍ୱତଃ ସମ୍ମାନର ପାତ୍ର ହୋଇ ପାରିବେ ।

ପରିଦର୍ଶକ ମହୋଦୟ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର କେବଳ ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ଖୋଜି ବୁଲିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ସେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସହିତ ରହି ସେମାନଙ୍କର ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ସମ୍ପର୍କରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଅଭିଜ୍ଞତା ହାସଲ କରିବା ଉଚିତ । ସମସ୍ତ ସହାନୁଭୂତି ସହକାରେ ବାସ୍ତବ ଅଭାବ ଓ ଅସୁବିଧା ଗୁଡିକର, ବିଚାରକରି ସେ ସବୁ କିପରି ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ହେବ—ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସେ ଦିଗରେ ସେ ଆବଶ୍ୟକ ପରାମର୍ଶ

ହେବା ଉଚିତ । ବେଳେ ବେଳେ ମଧ୍ୟ, ଗୃହସ୍ଥମାନଙ୍କ ସହିତ ରହି ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ସବୁ ନିଜେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହେବ—ସେ ଦିଗରେ ସେ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇବା ଉଚିତ ।

ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷା-ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଦିଗରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଗବେଷଣାଗାର ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ସ୍ଥାନୀୟ ସମସ୍ୟା ଗୁଡ଼ିକର ସମାଧାନ ଦିଗରେ ପରୀକ୍ଷା ଓ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରୟୋଗ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସେ ଉତ୍ସାହିତ କରିବେ । ଏହା ଫଳରେ ବିଭିନ୍ନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଥାନୀୟ ସମସ୍ୟା ଓ ସମାଧାନର ପନ୍ଥା ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ହାସଲ କରି ପାରିବେ । ଏ ଦିଗରେ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କୁ ଉଚିତ ସାହାଯ୍ୟସହଯୋଗ କରିବା ପରିଦର୍ଶକ ମହୋଦୟଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ।

ବିଦ୍ୟାଳୟ ସମୂହର ପରିଦର୍ଶକ, ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷା ଜଗତରେ ଚାଲିଥିବା ବିଭିନ୍ନ ପରୀକ୍ଷା ଓ ପରିବର୍ତ୍ତନ ସହିତ ନିଜକୁ ସତତ ସମ୍ପୃକ୍ତ ରଖିବା ବିଧେୟ । ସେ ଗଠନ ମୂଳକ ମନୋବୃତ୍ତି ଧରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକୁ ସୁଧାରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଆଗେଇ ଚାଲିବା ଉଚିତ । ଆଧୁନିକ ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିଦ୍‌ମାନଙ୍କର ନୂଆ ନୂଆ ଉଦ୍ଭାବନ ଗୁଡ଼ିକୁ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରିବା ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ଅନ୍ତର୍ଗତ ।

କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦୋଷ ଦୁର୍ବଳତା ଦେଖିଲେ ପରିଦର୍ଶକ ବନ୍ଧୁ ଭାବରେ ସଦୁପଦେଶ ଦେବା ଉଚିତ । ଛାତ୍ର ବା ଶିକ୍ଷକ-ମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କୁ ଅପମାନିତ କରାଯିବା ଅନୁଚିତ । ଏକାନ୍ତରେ ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଆଲୋଚନା କରି ପାରନ୍ତି ବା ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଏକ ବୈଠକ ଡକାଇ ତାଙ୍କ ନିଜର ପରାମର୍ଶ ଓ ମତାମତ ଦେଇପାରନ୍ତି ।

କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ବିରୋଧରେ କାର୍ଯ୍ୟାନୁଷ୍ଠାନ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ସେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ପରାମର୍ଶ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ ।

ପରିଦର୍ଶକ ମହୋଦୟଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଦାନ କୌଶଳ ଉତ୍ତମ ଭାବରେ ଜଣାଥିବା ଆବଶ୍ୟକ । କୌଣସି ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଶିକ୍ଷାଦାନ ପ୍ରଣାଳୀରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ନ ହେଲେ ସେ ନିଜେ ଶିକ୍ଷାଦାନ କରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ସୁଧାରିଦେବା ଉଚିତ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ ବେଳେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଖାତାପତ୍ର, ହିସାବକିତାବ, ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ପରିସ୍ଥିତି, ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳନ ଓ ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗ୍ରାମର ସମ୍ପର୍କ, ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାହ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଇତ୍ୟାଦି ସମ୍ପର୍କରେ ତୀକ୍ଷ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟି ଦିଆଯିବା ଉଚିତ । ଆଜିମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଛାତ୍ର ଆବଶ୍ୟକ ଖାତାପତ୍ର ପୂରଣ କରୁଛନ୍ତି କି ନାହିଁ ସେଥିପ୍ରତି ସେ ମହାଶୟେ ଯଥାଯଥ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ଜଣେ ପରିଦର୍ଶକଙ୍କ ଦାୟିତ୍ୱରେ ବହୁତ ସଂଖ୍ୟକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ରହିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ଯେପରି ଅନ୍ୟୂନ ଦୁଇଥର ପରିଦର୍ଶନ କରିହେବ, ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ପରିଦର୍ଶନ ଅଞ୍ଚଳ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେବ ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଦର୍ଶକ ମହୋଦୟ ଗୋଟିଏ ପୂରା ଦିନ କଟାଇବେ । ସେ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ସଫାଇ, କୃଷି, ସୂତାକଟା ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପୂରା ଅଂଶ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ସମ୍ଭବ ହେଲେ ଗ୍ରାମ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମ୍ପର୍କକୁ ଦୃଢ଼ କରିବା ଦିଗରେ ସେ କିଛି ଉଦ୍ୟମ କରିବେ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଭାଗ ନେବା ଦ୍ୱାରା ଶିକ୍ଷକ ତଥା ଛାତ୍ରମାନେ ବିଶେଷ ଅନୁପ୍ରାଣିତ ହେବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଉନ୍ନତି ଦିଗରେ ସେ କେତେକ

ବାସ୍ତବ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଯୋଜନା ବାଢ଼ି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଗୁରୁଜୀମାନଙ୍କ ବୈଠକରେ ଆଲୋଚନା କରିପାରନ୍ତି । ଏହା ଫଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନୂଆ ନୂଆ ଯୋଜନା ଉତ୍ପାଦନ ସହିତ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯାଇ ପାରିବ ।

ପରିଦର୍ଶନ-ସମୟରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦଶଟି ବିଷୟ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

୧ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅବସ୍ଥିତି ଓ ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥା ।

୨ । ସଫାଇ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ।

୩ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ କରାଯାଉଥିବା ବିଭିନ୍ନ ସୃଜନାତ୍ମକ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ-ଉତ୍ପାଦନ-ପରିମାଣ ଓ ଆୟବ୍ୟୟର ହିସାବ ।

୪ । ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ହାସଲ ଦିଗରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଅଗ୍ରଗତି ।

୫ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ମଣ୍ଡନ ଓ ସାଜସଜ୍ଜା—ଛବି, ଚାର୍ଟ, ପୋଷ୍ଟର ଇତ୍ୟାଦି ।

୬ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଖେଳ କୌତୁକ ଓ ମନୋରଂଜନ ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

୭ । ବିଭିନ୍ନ ଶିକ୍ଷାଦାନ ଉପକରଣ ଓ ସେ ସବୁର ବ୍ୟବହାର ।

୮ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ବଗିଚା ଓ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟ (Wrok-shop)— କାର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରକ୍ରିୟାର ଶିକ୍ଷଣୀୟ ମୂଲ୍ୟ ଓ ଶିକ୍ଷାଦାନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାହାର ଯଥାଯଥ ପ୍ରୟୋଗ ।

୯ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ଜୀବନ—ଛାତ୍ରମାନେ ସ୍ୱାଧୀନ ଓ ସରସ ଜୀବନ ଯାପନ କରନ୍ତି କି ନାହିଁ ସେଥିପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବାକୁ ହେବ ।

୧୦ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର, ନମ୍ରତା ନିର୍ଭୀକତା ଓ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ ଶକ୍ତି ।

୧୧ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ସମ୍ପର୍କ ।

୧୨ । ଗ୍ରାମ-ସଂଗଠନରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ନେତୃତ୍ୱ ।

୧୩ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ଶାନ୍ତି ଶୃଙ୍ଖଳା ।

୧୪ । ପୁସ୍ତକାଳୟ ଓ ତାହାର ଯଥାଯଥ ବ୍ୟବହାର ।

୧୫ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବାର୍ଷିକ, ମାସିକ ଓ ଦୈନିକ ପାଠ-ଯୋଜନା ।

୧୬ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କର ଖାତାପତ୍ର ।

୧୭ । ଛାତ୍ରାବାସର ସାଧାରଣ ଅବସ୍ଥା ଓ ଜୀବନ ଯାପନ ଢଙ୍ଗ ।

୧୮ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପାଠଚକ୍ର (Study Circle) ର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା ଓ ସୁପରିଚାଳନା ।

୧୯ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନ—ପଠନାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ।

୨୦ । ସଂଗ୍ରହାଳୟ—ଶିକ୍ଷା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହାର ଉପଯୋଗ ।

୨୧ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆୟବ୍ୟୟ ହିସାବ ।

୨୨ । ଛାତ୍ରମାନେ କରୁଥିବା ବାହ୍ୟ କର୍ମକଳାପ । (Out ward activities)

ଗୃହ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ଗୃହରେ ଶିଶୁ-ଜୀବନର ଭିତ୍ତିପତ୍ତନ ହୁଏ । ଗୃହର ସାହାଯ୍ୟ ସହଯୋଗ ବିନା ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନ କଦାପି ପୂର୍ଣ୍ଣତା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନପାରେ । ଜୀବନର ଭିତ୍ତିପତ୍ତନ ପାଇଁ ଗୃହ ଯେପରି ଦାୟୀ, ଏହାର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ । ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକ, ହାତ ଧରାଧରି ହୋଇ ସମତାଳରେ ଗତି ନ କଲେ, ଶିଶୁର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ପ୍ରତିହତ ହେବ—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଶିକ୍ଷକ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ସପ୍ତାହରେ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ପ୍ରତି ଛାତ୍ରର ଘରକୁ ଯାଇ ତା'ର ବାପମା' ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଉଚିତ । କୌଣସି ଛାତ୍ର ବେମାର ହେଲେ ତା'ର ରୋଗମୁକ୍ତି ଦିଗରେ ସେ ବାପମା'ଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ । ଅନ୍ୟ ସମୟରେ ଗୃହର ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା, ଖାଦ୍ୟ, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ, ଫସଲ, ଦେଶର ଅବସ୍ଥା ଓ ସର୍ବୋପରି ଛାତ୍ରର ଭବିଷ୍ୟତ ଉନ୍ନତି ସମ୍ପର୍କରେ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା କରାଯାଇ ପାରେ ।

ଗୃହ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ପର୍କ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ବିଧେୟ । ଗୃହ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରସ୍ପରର ଯେତିକି ନିକଟରୁ

ନାଗରିକରେ ହୋଇ ପାରିବେ, ଦେଶ ଓ ଜାତି ପକ୍ଷରେ ତାହା ସେତିକି କଲ୍ୟାଣକର ହେବ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବାପମା' ଓ ଘରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସମ୍ମାନ ସୁରକ୍ଷିତ ହେବା ଉଚିତ । ପ୍ରତ୍ୟେକର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସମଭାଗୀ ହୋଇପାରିଲେ ଗ୍ରାମରେ ଏକ ସୁସ୍ଥ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଛାତ୍ରର ମଧ୍ୟ ସର୍ବବିଧ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଆନ୍ତର ଓ ବନ୍ଧୁତ୍ୱଗତ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟ । ଗୃହ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଶିକ୍ଷାଧାରା ଓ ଜୀବନ ଧାରଣ ପଦ୍ଧତିରେ ସମତା ସମ୍ଭବ ନ ହେଲେ, ଛାତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ-ବିକାଶରେ ଅଖଣ୍ଡତା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଏହି କାରଣରୁହିଁ ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ (Integrity in Personality) ର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ କ୍ୱଚିତ୍ ମିଳୁଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗୃହ ଜୀବନର ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରେ ଅମେଳ ଥିବାରୁ ଛାତ୍ରର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଦ୍ୱିଧା-ବିଭକ୍ତ ଓ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ଯାଉଛି । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଠିତ ମତ ଗୃହରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉ-ଥିବାର ସେ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ । ବରଂ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯାହା ଖରାପ ଓ ବର୍ଜନୀୟ ବୋଲି ଛାତ୍ର ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ କରୁଛି, ଠିକ୍ ତାହାହିଁ ଘରେ ଓ ସାମାଜିକ ଜୀବନରେ ଅକ୍ଷରେ ଅକ୍ଷରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବାର ସେ ଦେଖୁଛି । ସଫାଇ ଓ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଆଦିର ନିୟମ ଘରେ ଅନୁସୃତ ହେଉନାହିଁ । ପୁସ୍ତକରୁ "ସତ୍ୟର ଜୟ ଓ ପାପର କ୍ଷୟ' ବୋଲି ଶିଖୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବାସ୍ତବ ଜୀବନରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସତ୍ୟର ଜୟ ହେଉଥିବାର ସେ ଦେଖୁଛି । ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରତାରଣା, ପ୍ରବଞ୍ଚନା ଓ ପାପାଚାର ସାମାଜିକ ଜୀବନକୁ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଛି ତେଣୁ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷା ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇ

ଯାଉଛନ୍ତି । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ସମାଜର ଜୀବନରେ ସମତା ସୃଷ୍ଟି ନ ହେଲେ ଏହାର ପ୍ରତିକାର ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

ଆଜିକାଲିର ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ଜୀବନଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ଯାଇଛି । ଶିକ୍ଷା ଶିକ୍ଷା ବାଟରେ ଓ ଜୀବନ ଜୀବନ ବାଟରେ ଆଗେଇ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଶିକ୍ଷାନୀତି ସବୁ ଆଜି ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ପକାଇ ପାରୁନାହିଁ । ଗୁରୁଜୀମାନେ-ବହୁ ସମୟରେ ମିଥ୍ୟାର ଆଶ୍ରୟ ନେଉଥିବାର ଛାତ୍ର ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଆଜି ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ପାନ, ବିଡ଼ି, ଗୁଡ଼ାଖୁ ଆଦି ମାଦକଦ୍ରବ୍ୟ ନିଜେ ବ୍ୟବହାରକରି, ସେସବୁ ବ୍ୟବହାର-ନକରିବା ପାଇଁ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଉଛନ୍ତି । ଏହିସବୁ କାରଣରୁ ଶିକ୍ଷା ଜୀବନ ପାଇଁ ନହୋଇ କେବଳ ଶିକ୍ଷାରେହିଁ ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ଯାଉଛି । କିନ୍ତୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଜୀବନରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ନହୁଏ, ତାହା ଅସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଅଶିକ୍ଷା । ବାସ୍ତବିକ୍ ଯେଉଁଦିନ ପୁସ୍ତକର ନୀତି ସବୁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଓ ଗୃହ-ଜୀବନରେ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବାର ଛାତ୍ର ଦେଖି ପାରିବ, ସେହିଦିନ ଠାରୁ ସେସବୁ ତା' ଜୀବନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବ ଓ ଅଳ୍ପେ ଅଳ୍ପେ ତା' ଜୀବନରେ ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହୋଇଯିବ ।

ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ବିଭେଦ ଓ ମତାନୈକ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ଶିଶୁ-ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ କମ୍ ନୁହେଁ । ଘରେ ବାପମା' ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଯଦି ଗୋଟିଏ ନୀତିକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଚାଲନ୍ତି, ତା' ହେଲେ ତାହାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ-ବିକାଶରେ କୌଣସି ଅନ୍ତରାୟ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯଦି ବାପମା'ଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ବିଷୟରେ ମତାନ୍ତର ଓ ସେଥିରୁ ମନାନ୍ତର ସୃଷ୍ଟିହୁଏ, ତା'ହେଲେ ଶିଶୁର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ବିକାଶ ବାଧାପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । କେଉଁଟା କରଣୀୟ ଓ କ'ଣ ବର୍ଜନୀୟ,ତାହା ସେ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବାପମା'

ସନ୍ତାନ ସନ୍ତତିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନିଜ ନିଜ ମଧ୍ୟରେଥିବା ମତାନୈକ୍ୟର ପରିଚୟ ଦେବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ତେଣୁ ଗୃହ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଶିଶୁର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶରେ ଦାୟିତ୍ୱ ମିଳିମିଶି ବହନ କରିବା ଉଚିତ । ଆଜିକାଲି ଗୃହ ଶିଶୁର ଶାରୀରିକ ବିକାଶ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମାନସିକ ବିକାଶର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରୁଛନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଏହି ପନ୍ଥା ଦ୍ୱାରା ଶିଶୁର ସର୍ବାଙ୍ଗୀନ ବିକାଶ ଆଦୌ ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୃହ ଓ ଗୃହ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ଉଚିତ । ଶିଶୁ ପକ୍ଷରେ ଗୃହ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ ମଧ୍ୟରେ ବିଶେଷ କୌଣସି ପାର୍ଥକ୍ୟ ରହିବା ଅନୁଚିତ । ଉଭୟ ଉଭୟର ପରିପୂରକ ଭାବରେ କାମକରିବା ଉଚିତ । ଉଭୟ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଶିଶୁର ଶାରୀରିକ,ମାନସିକ ତଥା ନୈତିକ ବିକାଶର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଦାୟିତ୍ୱ ବହନକଲେ ଅଚିରେ ଶିଶୁସମାଜ ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବ ।

ଶିକ୍ଷକମାନେ ଗ୍ରାମବାସୀ ଓ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କର ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ସମଭାଗୀ ହେବେ ବୋଲି ଅନେକ କୁହାଯାଇଛି । କିନ୍ତୁ ଆଜିକାଲି ସର୍ବତ୍ର ଦେଖାଯାଉଛି ଯେ, ଶିକ୍ଷକମାନେ ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ଦୁଃଖର ବନ୍ଧୁ ନହୋଇ କେବଳ ସୁଖର ସାଥୀ ହେଉଛନ୍ତି । ଗାଁରେ ହଇଜା, ବସନ୍ତ ଆଦି ସଂକ୍ରାମକ ରୋଗ ବ୍ୟାପିଲେ ଶିକ୍ଷକ ଗ୍ରାମବାସୀ ମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟରକ୍ଷାର ନିୟମ ଓ ଉପାୟ ଶିକ୍ଷା ନ ଦେଇ ବିଦ୍ୟାଳୟ ବନ୍ଦ କରି ଦେଉଛନ୍ତି; କିନ୍ତୁ ଏହା ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ସହାନୁଭୂତି ବା ଗ୍ରାମ-ସେବା ମନୋବୃତ୍ତିର ପରିଚାୟକ ନୁହେଁ । ସମୂହ ବିପତ୍ତିବେଳେହିଁ ଶିକ୍ଷକ ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମର ଶିକ୍ଷାଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ପାଇଁ ଆଗଭର ହୋଇ ବାହାରିବା ଉଚିତ । ଆଜିମଧ୍ୟ ଏହି ସମୟରେ ଛାତ୍ରମାନେ ବାସ୍ତବ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଆରେ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଲାଭ କରିବେ, ତାହାକୁ

ସେମାନେ ଅନ୍ନ ଜୀବନସାଗ୍ର ପାଶୋରିବେ ନାହିଁ । ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଛାତ୍ରମାନେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟଚାର୍ଟ, ଛବି, ପୋଷ୍ଟର, ବିଜ୍ଞାପନ, ପ୍ରଚାର-ପତ୍ର ଆଦି ନେଇ ରୋଗ ବିରୋଧରେ ଗାଁରେ ବିରାଟ ଅଭିଯାନ ଚଳାଇବା ଉଚିତ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ "ଅଭିଭାବକ-ସଂଗଠନ" ଗଢ଼ାଯିବା ଉଚିତ । ଏହି ସଂଗଠନ ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାହ୍ୟ ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ଦୈନନ୍ଦିନ ପରିଚାଳନା-ଦାୟିତ୍ୱ ବହନ କରିବା ପାଇଁ ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ନିର୍ବାଚନ-ସୂତ୍ରରେ ଗୋଟିଏ ପରିଚାଳନା-ସମିତି ଗଢାଯିବ । ସେଥିରେ ଜଣେ ସଭାପତି ବଛାଯିବେ । ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଓ ଅନ୍ୟ ଜଣେ ଶିକ୍ଷକ-ପ୍ରତିନିଧି ଏହି ପରିଚାଳନା-ସମିତିରେ ସଭ୍ୟ ରହିବେ । ପ୍ରଧାନ-ଶିକ୍ଷକ ଏହି ସମିତିର ଆବାହକ ଓ ସଂପାଦକ ଦାୟିତ୍ୱ ତୁଲାଇବେ । ଅତି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଷୟର ବିଚାର ପାଇଁ ଅଭିଭାବକ-ସଂଗଠନର ବୈଠକ ଡକାଯିବ । ଏହି ସଂଗଠନର ବୈଠକ ପ୍ରତି ତିନି ମାସରେ ଅନ୍ୟୂନ ଥରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ରାଜ୍ୟରେ ଶିକ୍ଷାବିଭାଗ ତରଫରୁ ଜନତା ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ ସବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । ଦେଶର ନାଗରିକ ମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶିଶୁ ପାଳନ-ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ, ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଶିକ୍ଷା ଦେବାର ଅନୁକୂଳ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଗ୍ରହଣ କରାଯିବ । ବାପ ମା'ମାନଙ୍କୁ ଶିଶୁପାଳନର କଳା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ସମ୍ପର୍କରେ ଶିକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ସରକାରଙ୍କ ତରଫରୁ ଡାକ୍ତର, ଶିକ୍ଷାବିତ୍, ମନସ୍ତତ୍ତ୍ୱବିତ୍ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶେଷଜ୍ଞମାନେ ନିଯୁକ୍ତ ହେବେ । ସେମାନେ ମଝିରେ ମଝିରେ କଲେଜକୁ ଆସି ବାପମା'ମାନଙ୍କ ସହିତ ଏ

ସମ୍ପର୍କରେ ଆଳାପ ଆଲୋଚନା କରିବେ ଓ ଆବଶ୍ୟକ ପରାମର୍ଶ ଦେବେ ।

ସମାଜ ଓ ଜାତିକୁ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ପଦ୍ଧତି ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଅମୋଘ ଅସ୍ତ୍ର । ଶିକ୍ଷା କଳ୍ପନାରେ ଯଦି ଘରେ ଘରେ ଶିଶୁପାଳନ ଓ ଶିକ୍ଷାର ଏକ ଅନୁକୂଳ ପରିସ୍ଥିତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଇ ପାରେ, ତା' ହେଲେ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ସମାଜର ଚେହେରା ବଦଳି ଯିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ନେଇକରିହିଁ ସମାଜ । ତେଣୁ ଶିକ୍ଷା ଜରିଆରେ ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟକ୍ତି-ନିର୍ମାଣ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିଲେ ଆପେ ଆପେ ପରୋକ୍ଷରେ ଆଦର୍ଶ ସମାଜ ଗଢ଼ି ଉଠିବ । ଏଥିପାଇଁ ଶିଶୁ ସମାଜର ଦାୟିତ୍ୱ ଯେଉଁ ମା'ବାପଙ୍କ ଉପରେ ନ୍ୟସ୍ତ, ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଉପଯୁକ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଦେଇ ଆଦର୍ଶ ନାଗରିକ ରୂପେ ଗଠନ କରିବାର ସମସ୍ତ ଦାୟିତ୍ୱ ସମାଜ ସର୍ବାଗ୍ରେ ବହନ କରିବା ଉଚିତ । ଏଦିଗରେ କୌଣସି ଅବହେଳା ଆଦୌ ସ୍ପୃହଣୀୟ ନୁହେଁ ।

———

ଆବଶ୍ୟକ ଖାତାପତ୍ର

୧ । ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପ୍ରବେଶ ବିବରଣୀ (Admission Reister) ଛାତ୍ରର ପ୍ରବେଶ-ତାରିଖ, କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା, ବୟସ, ଜନ୍ମ-ତାରିଖ, ଛାତ୍ରର ନାମ, ବାପର ନାମ, ବୃତ୍ତି ବା ବ୍ୟବସାୟ, ସ୍ଥାୟୀ ଠିକଣା ଓ ପ୍ରବେଶ କରୁଥିବା ଶ୍ରେଣୀ ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିବ । ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀରେ ଛାତ୍ର ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ହକ୍‌ଦାର, ତା'ଠାରୁ ଉଚ୍ଚ ଶ୍ରେଣୀରେ ତାକୁ ଭର୍ତ୍ତିକରିବା ଅନୁଚିତ । ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ର ପ୍ରବେଶ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ତା'ର ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ତନଖି କରି ଦେଖିବାକୁ ହେବ ।

୨ । ବିଦ୍ୟାଳୟ-ପରିତ୍ୟାଗ ବିବରଣୀ (Withdrawal Register) ଏଥିରେ ଛାତ୍ରର ନାମ, ଶ୍ରେଣୀ, ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିତ୍ୟାଗର କାରଣ, ତାରିଖ, କୃତିତ୍ୱ, ବୟସ, ସ୍ୱଭାବ ଓ ଅଭିଭାବକଙ୍କର ସ୍ୱାକ୍ଷର ଆଦି ଉଲ୍ଲେଖ ରହିବ । ଛାତ୍ରର ଜନ୍ମ-ତାରିଖ ଓ ବୟସ ଉଲ୍ଲେଖ କରିବାରେ ଯେପରି କୌଣସି ଭୁଲ୍ ନ ହୁଏ, ସେଥିପ୍ରତି ବିଶେଷ ଧ୍ୟାନ ଦେବାକୁ ହେବ ।

୩ । ବ୍ୟୟ-ବିବରଣ (Contingencies Register) ବିଦ୍ୟାଳୟର ସାଧାରଣ ବ୍ୟୟ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ଗୋଟିଏ

ପୌନଃପୌନିକ ଓ ଅନ୍ୟଟି ଅପୌନଃପୌନିକ । ଯେଉଁ ବ୍ୟୟ ସ୍ଥାୟୀ ଓ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବର୍ଷ କରିବାକୁ ପଡ଼େ, ତାହାକୁ ଚଳନ୍ତି ବା ପୌନଃପୌନିକ ବ୍ୟୟ କହନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଗୃହ ନିର୍ମାଣ, କୂପ ବା ପୋଖରୀ ଖୋଳାଇବା ଇତ୍ୟାଦି ଅସ୍ଥାୟୀ ବା ଅପୌନଃପୌନିକ ବ୍ୟୟ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟୟର ସ୍ୱୀକୃତ ରସିଦ (Voucher) ରଖିବାକୁ ହେବ । ସାଧାରଣ ବ୍ୟୟ-ବିବରଣୀରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ସ୍ତମ୍ଭ ଗୁଡ଼ିକ ପୂରଣ କରାଯିବ ଯଥା—(୧) କ୍ରୟ ତାରିଖ (୨) ଭାଉଚର ସଂଖ୍ୟା (୩) ବ୍ୟୟର ବିବରଣ (୪)ସଂଖ୍ୟା ବା ପରିମାଣ (୫) ପ୍ରତ୍ୟେକର ମୂଲ୍ୟ (୬) ମୋଟ୍ ମୂଲ୍ୟ (୭) ମନ୍ତବ୍ୟ । ଭାଉଚର ଉପରେ ଅନୁଷ୍ଠାନର ମୁଖ୍ୟ ନିଜେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ଦେବେ । ବିଭିନ୍ନ ବାବଦରେ ଖର୍ଚ୍ଚର ଅଲଗା ଅଲଗା ହିସାବ ଅଲଗା ଅଲଗା ସ୍ତମ୍ଭରେ ଉଲ୍ଲେଖ ରହିଥିବ ଓ ମାସକୁ ମାସ ମୋଟ୍ ହୋଇ ହୋଇ ଯାଉଥିବ ।

୪ । ଜମାଖର୍ଚ୍ଚ ବହି (Cash Book) ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ଜମା ଓ ଖର୍ଚ୍ଚର ମୋଟ ହିସାବ ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବ । ଜମା ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ତମ୍ଭରେ ସରକାରୀ ସାହାଯ୍ୟ, ଦାନ, ଚାନ୍ଦା, ଛାତ୍ରଦତ୍ତ ବେତନ (Fees), ବୃତ୍ତି ଟଙ୍କା, ଜୋରିମାନା ଇତ୍ୟାଦିର ହିସାବ ରଖାଯିବ । ସେହିପରି 'ବ୍ୟୟ-ସ୍ତମ୍ଭ'ରେ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ବେତନ, ଉପକରଣ ଖର୍ଚ୍ଚ, ମରାମତି, ଗୃହ-ନିର୍ମାଣ ଇତ୍ୟାଦିର ଦୈନନ୍ଦିନ ହିସାବ ରଖାଯିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ମୋଟ ଜମାରୁ ମୋଟ ଖର୍ଚ୍ଚ ବାଦ ଯାଇ ମହଯୁଦ୍ ବାଣ୍ଟି୍ରୁ (Balance) ହିସାବ ରଖାଯିବ ଓ ସେଥିପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ତମ୍ଭ ରହିବ । ଏହାଦ୍ୱାରା ହିସାବ ଗଣ୍ଡଗୋଳର ବିଶେଷ ଆଶଙ୍କା ନ ଥାଏ ।

୫ । ସ୍ଥାୟୀ ଉପକରଣ ବିବରଣୀ (Stock-Register) ବିଦ୍ୟାଳୟର ସମସ୍ତ ସ୍ଥାୟୀ ଉପକରଣର ବିବରଣ ଏଥିରେ ଲିଖିତ ହୋଇ ରହିବ । ଏଥିରେ (୧) କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା (୨) ଜିନିଷର ନାମ (୩) କ୍ରୟତାରିଖ (୪) ମୂଲ୍ୟ (୫) ସଂଖ୍ୟା (୬) ଭଙ୍ଗରେ ସଂଖ୍ୟା (୭) ସ୍ୱାକ୍ଷର (୮) ମନ୍ତବ୍ୟ ଆଦି ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ଏହି ବିବରଣୀଭୁକ୍ତ କୌଣସି ଜିନିଷ ବିଭାଗୀୟ ଅନୁମତି ବିନା କାଟି ଦିଆଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ବର୍ଷକେ ଥରେ ଲେଖାଏ ସ୍ଥାୟୀ ଉପକରଣ ଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଯାଞ୍ଚ କରାଯିବା ଉଚିତ ।

୬ । ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ ବିବରଣୀ—ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୁରୁଜୀମାନଙ୍କ ଦରମା ବ୍ୟତୀତ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସକାଶେ ସରକାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଯେଉଁ ଚଳନ୍ତି ଖର୍ଚ୍ଚ କରନ୍ତି, ସେମାନେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଶ୍ରମକରି ତାହା ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ପରିଶୋଧ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ -ବିବରଣୀ ରଖାଯିବ । ଏଥିରେ (୧) ବର୍ଷ (୨) ଶ୍ରେଣୀ (୩) କୃଷିରୁ ଆୟ, ବ୍ୟୟ ଓ ପାରିଶ୍ରମିକ (୪) ଧନ୍ଦାରେ ଆୟ, ବ୍ୟୟ ଓ ପାରିଶ୍ରମିକ (୫) ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଶିଳ୍ପକାର୍ଯ୍ୟରେ ଆୟ, ବ୍ୟୟ ଓ ପାରିଶ୍ରମିକ (୬) ମୋଟ ଆୟ, ବ୍ୟୟ ଓ ପାରିଶ୍ରମିକ (୭) ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା (୮) ଜଣ ପ୍ରତି ପାରିଶ୍ରମିକ (୯) ହାରାହାରି ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ (୧୦) ବିଦ୍ୟାଳୟର ମୋଟ ଆୟ-ପରିମାଣ ଓ ଶତକଡ଼ା ସ୍ୱାବଲମ୍ବନ (୧୧) ମନ୍ତବ୍ୟ ଆଦି ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ।

୭ । ପରିସଂଖ୍ୟାନ ବିବରଣ (Statistical Register) ଏଥିରେ ଛାତ୍ରଦତ୍ତ ବେତନ, ଜୋରିମାନା ଇତ୍ୟାଦି ବିଦ୍ୟାଳୟର ବାର୍ଷିକ ଆୟ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦରମା, ଉପକରଣ ଓ ପୁସ୍ତକ କ୍ରୟ ଆଦି ବ୍ୟୟର ମୋଟ ହିସାବ ରଖାଯିବ । ଏହି ବିବରଣୀ ଫଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଆର୍ଥିକ ସ୍ଥିତି ସ୍ପଷ୍ଟ ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ ।

୮ । ଦରମା ପ୍ରାପ୍ତି ସ୍ୱୀକାର ବିବରଣୀ (Acquittance Roll) ଏଥିରେ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ନାମ, ଦରମାର ପରିମାଣ, ମାସରେ କରିଥିବା କାର୍ଯ୍ୟ ଦିବସ, ଦରମାରୁ କର୍ତ୍ତିତ ଅଂଶର ପରିମାଣ ଓ କାରଣ, ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଓ ତାରିଖ ଆଦି ଉଲ୍ଲେଖ ରହିବ ।

୯ । **ପରିଦର୍ଶନ-ପୁସ୍ତକ** (Inspection Remarks) ଏଥିରେ କେବଳ ପରିଦର୍ଶନ-କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ମତାମତ ସ୍ଥାନ ପାଇବ । ଏହାର ନକଲ ବିଭାଗୀୟ ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନିକଟକୁ ପଠା ଯିବ ।

୧୦ । **ମତାମତ-ପୁସ୍ତକ** (Visitors' Book) ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଜଣାଶୁଣା ବା ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବ୍ୟକ୍ତି ଅନୁଷ୍ଠାନ ପରିଦର୍ଶନ କଲେ ଏଥିରେ ନିଜର ମତାମତ ଉଲ୍ଲେଖ କରି ପାରନ୍ତି ।

୧୧ । **ବିଦ୍ୟାଳୟ-ସମାଚାର** (Log-Book) ଏହି ବିବରଣୀରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବାଦ ତାରିଖ ସହ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବ । କ୍ରମେ ଏହି ବିବରଣୀ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକ ଇତିହାସ ଭଳି କାମଦେବ । ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କର ଯୋଗଦାନ, ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଉପରିସ୍ଥ କର୍ମଚାରୀଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପରିଦର୍ଶନ, ମୁଖ୍ୟ ମୁଖ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କର ଆଗମନ, ସଭାସମିତି, ପର୍ବପର୍ବାଣି, ପୁରସ୍କାର-ବିତରଣ ଉତ୍ସବ ଓ ବିଦ୍ୟାଳୟ-ଜୀବନର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ବାଦ ଏଥିରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବ ।

୧୨ । **ଗ୍ରାମ-ସମାଚାର**—ବିଦ୍ୟାଳୟ ସଂଲଗ୍ନ ଗ୍ରାମ ବା ଅଞ୍ଚଳର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ବାଦ ତାରିଖ ସହିତ ଏହି ବିବରଣୀରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯିବ । ଏହି ବିବରଣୀ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ଯଥାମତ ପୂରଣ କରାଗଲେ ଏହା କ୍ରମେ ଏକ ଗ୍ରାମ-ଇତିହାସର ରୂପ ନେବ । ଗ୍ରାମବାସୀଙ୍କର ରାଜନୈତିକ, ଆର୍ଥିକ, ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନର ରୂପରେଖ ଏହି ବିବରଣୀରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଉଠୁଥିବା ଉଚିତ ।

୧୩ । କୃଷି-ପଞ୍ଜିକା :—ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀର ଦାୟିତ୍ୱରେ କିଛି କିଛି ଜମି ଫସଲ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଦିଆଯିବ । ଯେଉଁ ଶ୍ରେଣୀ ଯେଉଁ ଫସଲ ଉତାରିବ, ସେ ତାହାର ଠିକ୍ ନିଖ୍ ବିବରଣୀ ମଧ୍ୟ ରଖିବ । ଫସଲର ଇତିହାସ ଜାଣିବା ଓ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ଶକ୍ତିର ବିକାଶ ସାଧନ କରିବା ଏହି ବିବରଣୀ-ଲେଖାର ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏହି ପଞ୍ଜିକାରେ ନିମ୍ନ ସ୍ତମ୍ଭଗୁଡ଼ିକ ରଖାଯିବ

(କ) ତାରିଖ, (ଖ) କାର୍ଯ୍ୟର ନାମ (ଗ) ବ୍ୟୟିତ ସମୟ (ଘ) ଉଦ୍ଭିଦର କ୍ରମବିକାଶ । (ଙ) ଫସଲର ରୋଗ ଓ ପ୍ରତିକାର । (ଚ) ବିଭିନ୍ନ ବୈଜ୍ଞାନିକ ପରୀକ୍ଷା ଓ ଫଳାଫଳ, (ଛ) ଅଭାବ ଅସୁବିଧା (ଜ) ମତାମତ, (ଝ) ଫସଲରେ ବ୍ୟୟ (ଞ) ଫସଲରୁ ଆୟ ।

୧୪ । ଶିଶୁ-ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ—ବିବରଣୀ—ଶିଶୁମାନେ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ନାମ ଲେଖାଇବାଠାରୁ ସେମାନଙ୍କର ବୃତ୍ତାନ୍ତ ବିବରଣୀ ଶ୍ରେଣୀ ଶିକ୍ଷକମାନେ ରଖିବେ । ଶିଶୁମାନଙ୍କର କ୍ରମବିକାଶ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖିବା ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଛାତ୍ରମାନେ ଉପର ଶ୍ରେଣୀକୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହେଲାବେଳେ ଏହି ବିବରଣୀ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ହସ୍ତାନ୍ତରିତ ହେବ । ନୂଆ ଶିକ୍ଷକ କୌଣସି ଶ୍ରେଣୀରେ ନିଯୁକ୍ତ ହେଲେ ଏହି ବିବରଣୀ ପଢ଼ି ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସ୍ୱଭାବ ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ପାଇପାରିବ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରର ବିବରଣୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଭାବରେ ରଖାଯିବ ।

ଏହି ବିବରଣୀରେ ଛାତ୍ରର ନାମ, ମାସ, ଶାରୀରିକ ବିକାଶ, ମାନସିକ ବିକାଶ, ସ୍ୱଭାବ ଓ ଚରିତ୍ର, ପ୍ରିୟକାର୍ଯ୍ୟ (Habby)ଅଭ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରକୃତି ଆଦି ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ । ପ୍ରଥମରୁ ପ୍ରତି ତିନି ମାସରେ ଥରେ ଲେଖାଁଏ ଛାତ୍ରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଏହି ବିବରଣୀ ରଖାଯାଇପାରେ ।

୧୫ । ଗ୍ରାମ-ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ ବିବରଣୀ—ଯେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଯେଉଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଅବସ୍ଥିତ, ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ସେହି ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ-ବିବରଣୀ ବର୍ଷକୁ ବର୍ଷ ସଂଗ୍ରହ କରାଯିବ । ଏଥିରେ ନିମ୍ନ ଲିଖିତ ବିଷୟ ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ଥାନ ପାଇବ ।

(କ) ବର୍ଷ ଓ ମାସ, (ଖ) ଗ୍ରାମର ମାନଚିତ୍ର, (ଗ) ନାମକରଣ ଓ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଇତିହାସ (ଘ) ଅବସ୍ଥିତି ଓ ପ୍ରାକୃତିକ ଅବସ୍ଥା, (ଙ) ଆର୍ଥିକ ପରିସ୍ଥିତି, (ଚ) ସାମାଜିକ ଅବସ୍ଥା (ଛ) ଶିକ୍ଷା (ଜ) ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ (ଝ) ସାଂସ୍କୃତିକ ଅବସ୍ଥା । (ଟ) ଶାସନଗତ ଅବସ୍ଥା (ଠ) ଗ୍ରାମ-ସଂଗଠନ ଓ ଉନ୍ନୟନ କାର୍ଯ୍ୟ (ଡ) ଉପସଂହାର ।

୧୬ । ମନ୍ତ୍ରିମଣ୍ଡଳ-ବିବରଣୀ—ବିଦ୍ୟାଳୟ ଜୀବନର ପରିଚାଳନା ଦାୟିତ୍ୱ ଛାତ୍ରସଭା ଦ୍ୱାରା ନିର୍ବାଚିତ ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଏହି ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଏକ ମାସରୁ ତିନି ମାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ହୋଇପାରେ । ମନ୍ତ୍ରୀମାନେ ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ-ଯୋଜନା ଛାତ୍ରସଭା ସମ୍ମୁଖରେ ପ୍ରଥମେ ଉପସ୍ଥାପିତ କରିବେ ଓ ତାହା ଆଲୋଚିତ ହେବ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନେ ସେମାନଙ୍କ ସଂଶୋଧନ-ପ୍ରସ୍ତାବ ଏହି ସମୟରେ ଦାଖିଲ କରିବେ । କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ସମାପ୍ତ ହେବା ପରେ ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ସେମାନଙ୍କର ଏକ କାର୍ଯ୍ୟ-ବିବରଣ ଛାତ୍ରସଭା ସମ୍ମୁଖରେ ଦାଖଲ କରିବେ ଓ ତାହା ଆଲୋଚିତ ହେବ । କାର୍ଯ୍ୟ ଯୋଜନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟ ବିବରଣର ସୁବିସ୍ତୃତ ଆଲୋଚନା କରି ମନ୍ତ୍ରୀମଣ୍ଡଳ ସପକ୍ଷରେ ଧନ୍ୟବାଦ ପ୍ରସ୍ତାବ ବା ବିପକ୍ଷରେ ନିନ୍ଦା ପ୍ରସ୍ତାବ ଛାତ୍ରସଭାରେ ଆଗତ ହୋଇ ଆଲୋଚିତ ଓ ଗୃହୀତ ହୋଇପାରିବ ।

୧୭ । ଛାତ୍ରସଭା ବିବରଣ—ଗଣତନ୍ତ୍ର ଭିତ୍ତିରେ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଡ଼ିକ ପରିଚାଳିତ ହେବ । ତେଣୁ ଯେଉଁ ବିଷୟରେ ଛାତ୍ରମାନେ ସମ୍ପୃକ୍ତ, କେବଳ ସେ ସମ୍ପର୍କୀୟ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଅଧିକାଧିକ

ମତରେ ହିଁ କରାଯିବ । ଏଥିପାଇଁ ସମସ୍ତେ ସଂଘର୍ମ ଛାତ୍ରସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ । ଯେଉଁ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅର୍ଦ୍ଧାଧିକ ମତରେ ସମର୍ଥିତ ହେବ, ତାହାର ଏକ ବିବରଣୀ ଛାତ୍ରସଭାର ସଭାପତି ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଦାଖଲ କରିବେ । ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ଦେଲେ ହିଁ ତାହା କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ କରାଯିବ; ନଚେତ୍ ନୁହେଁ ।

୯୮ । ଅଭିଯୋଗ-ବହି—ଏଥିରେ କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା, ତାରିଖ, ଅଭିଯୁକ୍ତର ନାମ, ଅଭିଯୋଗର କାରଣ, ଅଭିଯୋଗୀର ନାମ, ନିଷ୍ପତ୍ତି ଓ ମତାମତ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ତମ୍ଭ ରହିବ । କେବଳ ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ଅଭିଯୋଗର ନିଷ୍ପତ୍ତି ପାଇଁ ଏହି ବିବରଣୀ ରଖାଯିବ ।

୯୯ ନ୍ୟାୟମଣ୍ଡଳ—ବିବରଣୀ—ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୌଳିକ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ'ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ରହିବ । ଏଥିରେ କେତେ ଜଣ ଛାତ୍ର-ବିଚାରପତି, ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମନୋନୀତ ହୋଇ ସ୍ଥାନ ପାଇବେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ରହିବେ ଓ ସେ ଆବାହକର ଦାୟିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ ତୁଲାଇବେ । ଛାତ୍ର-ଛାତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ହୋଇଥିବା ଅଭିଯୋଗର ବିଚାର ଏହି ନ୍ୟାୟ-ମଣ୍ଡଳ ବା ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତ ଦ୍ୱାରା କରାଯିବ । କୌଣସି ଛୁଟି ଦିନରେ ମାସକେ ଥରେ ବା ଦୁଇଥର ଏହି ପଞ୍ଚାୟତ ବସିବ । ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଭିଯୋଗର ଅନୁସନ୍ଧାନ କରିବେ ଓ ସାକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରମାଣ ନେବେ । ଅଧିକ ଭୋଟରେ ନିଷ୍ପତ୍ତି କରାଯିବ । ବିଚାରପତିଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା ଯୋଡ଼ ହୋଇଥିଲେ ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତିଙ୍କର ଏକ ଅତିରିକ୍ତ ଭୋଟ୍ କ୍ଷମତା ରହିବ । ନ୍ୟାୟ ମଣ୍ଡଳର ନିଷ୍ପତ୍ତି ପ୍ରଧାନ ବିଚାରପତି ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ପାଖରେ ଲିଖିତ ଭାବରେ ଦାଖଲ କରିବେ । ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ

ଇଚ୍ଛାକଲେ ଏହି ନିୟମରେ କୌଣସି ଅଦଳ ବଦଳ କରିପାରନ୍ତି ବା ଅଭିଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ରକୁ କ୍ଷମା ମଧ୍ୟ ଦେଇପାରନ୍ତି । ଅଭିଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ରକୁ ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ଅଧିକାର କେବଳ ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କର ରହିବ । ଛାତ୍ର-ପଞ୍ଚାୟତର କାର୍ଯ୍ୟକାଳ ଛ'ମାସ ବା ଏକ ବର୍ଷ ହେବ । ପକ୍ଷପାତିତାର ପ୍ରମାଣ ପାଇଲେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଯେ କୌଣସି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଏହି ପଞ୍ଚାୟତର ପୁନର୍ଗଠନ କରିପାରନ୍ତି ।

ଦଣ୍ଡବିଧାନ-ବିବରଣୀରେ କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା' ତାରିଖ, ଅଭିଯୁକ୍ତର ନାମ, ଅଭିଯୋଗ, ପଞ୍ଚାୟତର ନିଷ୍ପତ୍ତି; ପ୍ରଧାନ ଗୁରୁଜୀଙ୍କ ସମ୍ମତି, ଦସ୍ତଖତ ଓ ମତାମତ ଆଦି ସ୍ଥାନ ପାଇବ । କେବଳ ଗୁରୁତର ଶାରୀରିକ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ସ୍ଥଳରେହିଁ ତାହାର ବିବରଣୀ ରଖାଯିବ । ଗୁରୁତର ଅଭିଯୋଗ ଓ ଦଣ୍ଡବିଧାନ ସ୍ଥଳରେ ତାହାର ଏକ ବିବରଣୀ ଅଭିଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ରର ଅଭିଭାବକଙ୍କୁ ଲିଖିତ ଆକାରରେ ଜଣାଇ ଦିଆଯିବ । ଛାତ୍ରଠାରେ ଦଣ୍ଡବିଧାନର ପ୍ରତିକ୍ରିୟା ମତାମତ ସ୍ତମ୍ଭରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ଉଲ୍ଲେଖ କରିପାରନ୍ତି ।

୨୦ । ପୁସ୍ତକାଳୟ-ବିବରଣୀ—ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ରେଣୀ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୁସ୍ତକାଳୟ ଓ ସମୂହ ଭାବରେ ସମୁଦାୟ ବିଦ୍ୟାଳୟ ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେବା ଉଚିତ । ପୁସ୍ତକାଳୟ-ବିବରଣୀରେ କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା; ପୁସ୍ତକର ନାମ, ଲେଖକର ନାମ, ମୂଲ୍ୟ ଓ ରସିଦ ସଂଖ୍ୟା (Voucher No)ରହିବ । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟର ପୁସ୍ତକ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଏଥିରେ ଲେଖାଯିବା ଉଚିତ ।

ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଗୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ-ପ୍ରଦାନ ଖାତା (Issue-Register)ରହିବ । ଏଥିରେ କ୍ରମିକ ସଂଖ୍ୟା, ପୁସ୍ତକର ସଂଖ୍ୟା, ତାରିଖ, ନେବା ବ୍ୟକ୍ତିର ନାମ, ନେବା ତାରିଖ, ପୁସ୍ତକର

ଅବସ୍ଥା, ନେବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦସ୍ତଖତ, ଫେରସ୍ତ ତାରିଖ ଓ ପୁସ୍ତକାଳୟ ଦାୟିତ୍ୱରେ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଦସ୍ତଖତ ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ତମ୍ଭ ରଖାଯିବ ।

୨୧ । **ପଠନାଳୟ-ବିବରଣୀ**—ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଠନାଳୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଥିଲେ ବିଭିନ୍ନ ଦୈନିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର, ପାକ୍ଷିକ, ସପ୍ତାହିକ ଓ ମାସିକ ପତ୍ରପତ୍ରିକା ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ପଠନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରଖାଯିବ । ଜଣେ ଦାୟିତ୍ୱ ସମ୍ପନ୍ନ ଛାତ୍ର ପଠନାଳୟ ଦାୟିତ୍ୱରେ ରହିବା ଉଚିତ । ବିଭିନ୍ନ ପତ୍ର ପତ୍ରିକା ପଠନାଳୟରେ ସଜାଇ ରଖିବା ଓ ପୁରୁଣା ହୋଇଗଲେ ସେ ସବୁ ଏକ ଅଲମିରାରେ ସାଇତି ରଖିବା ତାଙ୍କର କାମ । ଏସବୁ ପତ୍ର ପତ୍ରିକାର ତାଲିକା ମାସ ଅନୁସାରେ ଏକ 'ପଠନାଳୟ-ବିବରଣୀ'ରେ ଲିପିବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବ ।

୨୨ । **ପ୍ରଗତି-ପତ୍ର**—ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ବର୍ଷ ଅନୁସାରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଁ ପ୍ରଗତି-ପତ୍ର (ଚାର୍ଟ)ରଖାଯିବ । ଏହା ଫଳରେ ବିଦ୍ୟାଳୟର କ୍ରମ-ପରିଣତି ସମ୍ପର୍କରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଧାରଣା ମିଳିବ । ଏଥିରେ ନିମ୍ନୋକ୍ତ ସ୍ତମ୍ଭ ଗୁଡିକ ପୂରଣ କରାଯାଇପାରେ ।

(କ) ବର୍ଷ ଅନୁସାରେ ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା, (ଖ)ଶ୍ରେଣୀ ଅନୁସାରେ ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା (ଗ) ପରୀକ୍ଷୋତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା (ଘ) ବୃତ୍ତି ବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପୁରସ୍କାର ପାଇଥିବା ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା (ଙ) ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷା ପାଇଁ ପ୍ରେରିତ ଛାତ୍ର ଓ ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା (ଚ) ବିଭିନ୍ନ ଧନ୍ଦା ଓ ବୃତ୍ତି ବ୍ୟବସାୟରେ ନିଯୁକ୍ତ ଛାତ୍ର ଛାତ୍ରୀ ସଂଖ୍ୟା ।

୨୩ । **ପ୍ରାଚୀର-ପତ୍ର**—ବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ ଗୋଟିଏ ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ ପତ୍ର ପ୍ରକାଶିତ ହେବ । ଏଥିରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ, ଗ୍ରାମ, ଜିଲ୍ଲା, ରାଜ୍ୟ, ଦେଶ ଓ ବିଦେଶର ସାପ୍ତାହିକ ସମ୍ବାଦ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସ୍ତମ୍ଭରେ ପ୍ରକାଶ ପାଇବ । ଏଥିପାଇଁ ଗୋଟିଏ ଛାତ୍ର ସଂପାଦନା-ମଣ୍ଡଳୀ

ନବୀନତର ହୋଇ କାମ କରିବ । ଏହି ପ୍ରାଚୀର-ପତ୍ର ଏକ ସପ୍ତାହ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଦ୍ୟାଳୟର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ମାରି ଦିଆଯିବ । ପରେ ତାହା କୌଣସି ଅଲମିରାରେ ସଜାଇ ରଖାଯିବ । ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ଦେଶ ବିଦେଶର ହାଲ୍‌ଚାଲ୍‌ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତ୍‌ କରାଇବା ଏହି ପତ୍ରିକା-ପ୍ରକାଶର ପ୍ରଧାନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଏହି ସବୁ ବିବରଣୀ ବ୍ୟତୀତ ଶିକ୍ଷକ-ଉପସ୍ଥାନ ଓ ଛାତ୍ରୋପସ୍ଥାନ ବିବରଣୀ, ବାର୍ଷିକ ଓ ମାସିକ ପାଠ-ଯୋଜନା, ଦୈନିକ ବିବରଣୀ ଇତ୍ୟାଦି କରିବାକୁ ହେବ । ସମୟ ସମୟରେ ବିଦ୍ୟାଳୟ ତରଫରୁ "ଶିଶୁ-ହସ୍ତଲିପି" ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ ପାଇବା ଉଚିତ ।
